

Rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge

*- En kvantitativ undersøkelse av betydningen av sosial
bakgrunn over tid*

Mari Wigum Frøseth

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2006

FORORD

For at arbeidet med denne masteroppgaven har kommet i havn er det mange som fortjener en takk:

Først og fremst vil jeg takke min veileder Arne Mastekaasa for tålmodig og god veiledning under hele skriveprosessen. Takk til alle som har vært med på prosjektet “Educational Careers: Attainment, Qualification and Transition to Work” for mange gode og konstruktive tilbakemeldinger. Ståle Østhus fortjener en ekstra takk for iherdig engasjement og innsats for å lære meg nye kvantitative analysemetoder. Takk til alle studentene på kontoret for faglige innspill, og ikke minst for godt selskap i mange og lange dager på Blindern. Anders Bakken og Silje N. Fekjær fortjener en takk for å være så engasjerte og gode veilederseminarledere.

En stor takk til Ane og Gaute som tok seg tid til å lese og kommentere utkast til oppgaven i slutfasen av arbeidet. Tusen takk til familien min for all støtte og hjelp. Alltid.

Til slutt en spesiell takk til Joakim for uvurderlig oppmuntring, kloke råd og ikke minst god hjelp. Oppgaven hadde ikke vært den samme uten.

Oslo, september 2006

Mari Wigum Frøseth

SAMMENDRAG

I denne oppgaven undersøkes betydningen av sosial bakgrunn for rekruttering til siviløkonomstudiet i Norge. Siviløkonomstudiet omtales som en av de høyeste relevante utdanningene for ledere innenfor privat sektor, og studiet kvalifiserer i større grad enn de fleste andre utdanninger for ledende stillinger med høy prestisje. Siviløkonomutdanningen er et forholdsvis nytt studium som raskt har fått en sterk posisjon i det norske arbeidsmarkedet. Studiet tilbys i dag ved fire norske utdanningsinstitusjoner: Norges Handelshøyskole (NHH), Handelshøyskolen BI (BI), Handelshøgskolen i Bodø (HHB) og Høgskolen i Agder (HiA). Det kan argumenteres for at det er statusforskjeller mellom de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomstudiet, og at statusforholdet mellom skolene kan ha endret seg over tid. Problemstillingen i oppgaven er tredelt. For det første stilles det spørsmål om hvilken betydning sosial bakgrunn har for rekruttering til siviløkonomstudiet. Det andre spørsmålet som reises er i hvilken grad det er forskjell i det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomutdanningen. Endelig stilles det spørsmål om det sosiale rekrutteringsmønsteret – både til siviløkonomstudiet sett under ett og de ulike lærestedene – har vært preget av endring eller stabilitet over tid.

For å besvare spørsmålene som oppgaven reiser blir det benyttet kombinerte registerdata satt sammen av Statistisk Sentralbyrå. Dataene er satt sammen til prosjektet "Educational Careers: Attainment, Qualification and Transition to Work" ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo, som denne oppgaven er en del av. Datamaterialet består av personer som har fullført siviløkonomutdanning og personer som har fullført studier på hovedfagsnivå i perioden 1974 til 2003.

Sosial bakgrunn defineres ut i fra foreldrenes utdanningsnivå, fagfelt og inntekt. Denne forståelsen og operasjonaliseringen av sosial bakgrunn har sitt teoretiske grunnlag i Bourdieus teori om *det sosiale rom*, som er hans forståelse av klassestrukturen i samfunnet. I oppgaven presenteres tre teoretiske perspektiver – ressursperspektivet, sosialiseringsperspektivet og rasjonelle valg-perspektivet – som alle kan bidra med forklaringer på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av henholdsvis siviløkonomi og lærested.

I analysene av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi sammenlignes siviløkonomene med personer som har fullført utdanning på hovedfagsnivå.

Hovedfunnet er at sosial bakgrunn er av stor betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, og at denne sammenhengen har vært preget av stabilitet over tid. Analysene viser at jo høyere utdanningsnivå foreldrene har, jo lavere er sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Motsatt viser det seg at sannsynligheten for å velge siviløkonomi øker med foreldrenes inntekt. Foreldrenes fagfelt har også betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Analysene viser en tendens til å velge samme utdanning eller utdanning innenfor samme fagfelt som foreldrene, ved at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning eller foreldre med økonomisk og administrativ utdanning i større grad velger siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå enn personer som har foreldre med annen høyere utdanning.

Analysene av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested blant siviløkonomene sammenligner den sosiale rekrutteringen til NHH og BI med rekrutteringen til HHB og HIA. HHB og HiA slås sammen til kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” i analysene. Hovedfunnene er at det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene er differensiert, og at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested i stor grad har vært preget av stabilitet over tid. De ulike målene på sosial bakgrunn viser seg å ha ulik betydning for sannsynligheten for å velge NHH eller BI fremfor kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”. Foreldrenes utdanningsnivå har sterkest positiv betydning for sannsynligheten for å velge NHH, mens foreldrenes inntekt har sterkest positiv betydning for sannsynligheten for å velge BI. Motsatt synker sannsynligheten for å velge skolene i kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” både med foreldrenes utdanningsnivå og inntekt. Foreldrenes fagfelt har betydning for valg av lærested ved at personer som har siviløkonomutdannede foreldre har en høyere sannsynlighet for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, enn personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Å ha foreldre med eliteutdanning øker sannsynligheten for å velge både NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning. Variasjonen i betydningen av de ulike målene på sosial bakgrunn for rekruttering til de ulike skolene sees som et uttrykk for skolene differensierte status i utdanningssystemet og på arbeidsmarkedet.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD.....	I
SAMMENDRAG	III
1. INNLEDNING	1
1.1. ELITEUTDANNINGER	2
1.2. HVA ER SIVILØKONOMI?	4
1.3. HVA VET VI OG HVORFOR VIL VI VITE MER?	5
1.4. FORSTÅELSE AV SOSIAL BAKGRUNN OG PERSPEKTIVER PÅ UTDANNINGSVALG	6
1.5. HVORDAN SKAL PROBLEMSTILLINGEN BESVARES?	7
1.6. OPPGAVEN VIDERE	8
2. SIVILØKONOMI OG ELITEUTDANNINGER	11
2.1. SIVILØKONOMENES HISTORIE OG POSISJON I ARBEIDSMARKEDET	12
2.1.1. <i>Studiets historie og oppbygning</i>	12
2.1.2. <i>Siviløkonomene på arbeidsmarkedet</i>	13
2.2. TIDLIGERE FORSKNING: DEN SOSIALE REKRUTTERINGEN TIL ELITEUTDANNINGER	14
2.2.1. <i>Siviløkonomstudiet</i>	14
2.2.2. <i>Andre eliteutdanninger</i>	16
2.3. STATUSFORHOLDET MELLOM UTDANNINGSINSTITUSJONENE	17
2.4. TIDLIGERE FORSKNING: DEN SOSIALE REKRUTTERINGEN TIL ELITESKOLER	21
2.5. OPPSUMMERING	24
3. TEORETISKE PERSPEKTIVER	27
3.1. BOURDIEUS SOSIALE ROM	28
3.1.1. <i>Sosial bakgrunn</i>	28
3.1.2. <i>Plassering av siviløkonomutdanningen og lærestedene i maktfeltet</i>	30
3.2. PERSPEKTIVER PÅ UTDANNINGSVALG	32
3.2.1. <i>Ressursperspektivet</i>	32
3.2.2. <i>Sosialiseringsperspektivet</i>	37
3.2.3. <i>Rasjonelle valg-perspektivet</i>	41
3.3. HYPOTESER	46
3.3.1. <i>Sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi</i>	46
3.3.2. <i>Sosial bakgrunn og valg av lærested</i>	49
4. PRESENTASJON AV DATAGRUNNLAG OG METODE	53
4.1. DATAMATERIALET	53
4.2. AVHENGIGE VARIABLER: VALG AV SIVILØKONOMI OG VALG AV LÆRESTED	54
4.2.1. <i>Valg av siviløkonomi</i>	54
4.2.2. <i>Siviløkonomene etter lærested</i>	55

4.3.	TIDSPERIODER	56
4.4.	UAVHENGIGE VARIABLER: SOSIAL BAKGRUNN	57
4.4.1.	<i>Foreldrenes utdanningsnivå</i>	57
4.4.2.	<i>Foreldrenes fagfelt</i>	58
4.4.3.	<i>Foreldrenes inntekt</i>	59
4.5.	BAKGRUNNSVARIABLER	61
4.5.1.	<i>Kjønn</i>	61
4.5.2.	<i>Geografisk bakgrunn</i>	61
4.6.	METODE: LOGISTISK REGRESJONSANALYSE	63
5.	SOSIAL BAKGRUNN OG VALG AV SIVILØKONOMI.....	65
5.1.	SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN OG VALG AV SIVILØKONOMI	66
5.1.1.	<i>Foreldrenes utdanningsnivå og inntekt</i>	66
5.1.2.	<i>Foreldrenes fagfelt</i>	70
5.1.3.	<i>Funnene så langt</i>	74
5.2.	SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN OG VALG AV SIVILØKONOMI OVER TID – ENDRING ELLER STABILITET?	74
5.2.1.	<i>Betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og inntekt over tid</i>	75
5.2.2.	<i>Betydningen av foreldrenes fagfelt over tid</i>	78
5.3.	HOVEDFUNN	82
6.	SOSIAL BAKGRUNN OG VALG AV LÆRESTED	85
6.1.	SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN OG VALG AV UTDANNINGSINSTITUSJON	86
6.1.1.	<i>Foreldrenes utdanningsnivå og inntekt</i>	86
6.1.2.	<i>Foreldrenes fagfelt</i>	93
6.1.3.	<i>Funnene så langt</i>	97
6.2.	SAMMENHENGEN MELLOM SOSIAL BAKGRUNN OG VALG AV LÆRESTED OVER TID – ENDRING ELLER STABILITET?	98
6.2.1.	<i>Betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og inntekt over tid</i>	98
6.2.2.	<i>Betydningen av foreldrenes fagfelt over tid</i>	102
6.3.	HOVEDFUNN	105
7.	AVSLUTNING	107
7.1.	EMPIRISKE FUNN: OPPSUMMERING, TOLKNING OG DISKUSJON	108
7.1.1.	<i>Sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi</i>	108
7.1.2.	<i>Sosial bakgrunn og valg av lærested</i>	113
7.2.	TEORIENES RELEVANS	117
7.3.	AVSLUTNING	118
	LITTERATURLISTE	121
	VEDLEGG.....	129

TABELLOVERSIKT

Tabell 4.1 Fordelingen av datamaterialet etter utdanning.....	54
Tabell 4.2 Fordelingen av siviløkonomene etter lærested.....	55
Tabell 4.3: Fordelingen av datamaterialet etter foreldrenes utdanningsnivå	57
Tabell 4.4: Fordelingen av datamaterialet etter foreldrenes fagfelt	59
Tabell 4.5: Gjennomsnittlig foreldreinntekt i datamaterialet	59
Tabell 4.6: Fordelingen av siviløkonomene etter landsdel	63
Tabell 5.1: Logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i perioden 1974 til 2003, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå.....	68
Tabell 5.2: Logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i perioden 1974 til 2003, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå.....	72
Tabell 5.3: Logistiske regresjonsanalyser av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå.....	77
Tabell 5.4: Logistiske regresjonsanalyser av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå.	80
Tabell 6.1: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i perioden 1987 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner.....	89
Tabell 6.2: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i perioden 1987 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner	95

Tabell 6.3: Multinomiske logistiske regresjonsanalyser av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner.....	101
Tabell 6.4: Multinomiske logistiske regresjonsanalyser av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner.....	104
Tabell 1.A: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå, andeler oppgitt i prosent	129
Tabell 2.A: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes inntekt, andeler oppgitt i prosent.....	130
Tabell 3.A: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt, andeler oppgitt i prosent.....	130
Tabell 1.B: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt de ulike lærestedene etter foreldrenes utdanningsnivå, andeler oppgitt i prosent	131
Tabell 2.B: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt de ulike lærestedene etter foreldrenes inntekt, andeler oppgitt i prosent.....	132
Tabell 3.B: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt de ulike lærestedene etter foreldrenes fagfelt, andeler oppgitt i prosent.	133

FIGUROVERSIKT

Figur 4.1: Fordelingen av foreldreinntekt i hele datamaterialet i periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003	60
Figur 4.2: Fordelingen av foreldreinntekt blant siviløkonomene i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003.....	60
Figur 5.1 Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå, perioden 1974 til 2003.....	67
Figur 5.2: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes inntekt, perioden 1974 til 2003.....	67
Figur 5.3: Beregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå, perioden 1974 til 2003.....	69
Figur 5.4: Beregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi etter foreldrenes inntekt, perioden 1974 til 2003.....	70
Figur 5.5: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt, perioden 1974 til 2003	71
Figur 5.6: Beregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt, perioden 1974 til 2003.....	73
Figur 5.7: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå, periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003.....	75
Figur 5.8: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes inntekt, periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003.	76
Figur 5.9: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt, periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003.	79
Figur 5.10: Beregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt over tid	81

Figur 6.1: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå, perioden 1987 til 2003	87
Figur 6.2: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes inntekt, perioden 1987 til 2003	88
Figur 6.3: Beregnet sannsynlighet for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå, perioden 1987 til 2003.	91
Figur 6.4: Beregnet sannsynlighet for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes inntekt, perioden 1987 til 2003.	92
Figur 6.5: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt, perioden 1987 til 2003	94
Figur 6.6 Beregnet sannsynlighet for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt, perioden 1987 til 2003.	96
Figur 6.7: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå, periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003	99
Figur 6.8: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes inntekt, periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003	100
Figur 6.9: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt, perioden 1987 til 1993.	102
Figur 6.10: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt, perioden 1994 til 2003	103

1. INNLEDNING

I boken *Norske Makteliter*, som er en del av den norske makt- og demokratiutredningen 1998-2003, tegnes et bilde av personene som fyller de mest prestisjefylte posisjonene innenfor ulike sektorer i det norske samfunnet. Utredningen viser at juridisk embetseksamen, siviløkonomutdanning og sivilingeniørutdanning er mest utbredt blant norske makteliter (Gulbrandsen, Engelstad, Klausen, Skjeie, Teigen og Østerud 2002). Utviklingen har gått i retning av at juristene og sivilingeniørene har tapt terreng i det norske arbeidsmarkedet, mens siviløkonomene har styrket sin stilling. Dette gjelder spesielt innenfor det private næringslivet (Gulbrandsen m.fl. 2002). Siviløkonomutdanningen betegnes som en av de høyeste relevante utdanningene for ledere innenfor den private delen av arbeidsmarkedet (Gulbrandsen m.fl. 2002), og studiet kvalifiserer i større grad enn de fleste andre utdanninger for ledende stillinger med høy prestisje innenfor privat sektor (Helland 2004: 143). Siviløkonomstudiet omtales på bakgrunn av sin status i arbeidsmarkedet som en eliteutdanning (Hansen 1999).

Siviløkonomi er et forholdsvis nytt studium som raskt har fått en sterk posisjon i det norske arbeidsmarkedet, og utdanningen leder i stor grad til makt, prestisje og ikke minst høy lønn på arbeidsmarkedet. Siviløkonomenes historie har på bakgrunn at denne utviklingen blitt omtalt som "en solskinnshistorie" (Lidtun 1996: 5). Siviløkonomutdanningens posisjon i det norske arbeidsmarkedet i dag gjør det interessant å studere betydningen av sosial bakgrunn for rekruttering til dette studiet. På bakgrunn av studiets statusutvikling på arbeidsmarkedet er det også interessant å reise spørsmål om i hvilken grad det sosiale rekrutteringsmønsteret til siviløkonomstudiet har vært preget av endring eller stabilitet over tid. Hvilken betydning sosial bakgrunn har for rekruttering til siviløkonomstudiet, og hvordan sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi har utviklet seg over tid, er spørsmål som søkes besvart i denne oppgaven ¹.

I dag tilbys siviløkonomstudiet ved fire norske utdanningsinstitusjoner: Norges Handelshøyskole (NHH), Handelshøyskolen BI (BI), Handelshøyskolen i Bodø (HHB) og Høgskolen i Agder (HiA). Utdanningen kan sies å være preget av at det er statusforskjeller

¹ En betydelig andel av siviløkonomene i Norge har tatt utdanningen sin i utlandet (Grindal, Fjell, Giæver, Johannesen og Tanderø 1989). Siviløkonomer som har studert i utlandet vil ikke tas med i denne oppgaven.

mellom lærestedene som tilbyr studiet (Lidtun 1996, Helland 2004). Siviløkonomstudiet er særpreget i norsk sammenheng fordi den tilbys ved en privat utdanningsinstitusjon i tillegg til flere offentlige læresteder. I tillegg til å studere den sosiale rekrutteringen til siviløkonomutdanningen i Norge under ett, vil denne oppgaven undersøke i hvilken grad det er differensierte sosiale rekrutteringsmønstre til de ulike lærestedene som tilbyr studiet. Også her vil utviklingen i den sosiale rekrutteringen over tid være et sentralt spørsmål. Det ser ut til å være bred enighet om at NHH har vært den mest prestisjetunge skolen. Birkelund, Gooderham og Nordhaug (2000: 594) hevder for eksempel at "Siviløkonomstudiet ved Norges Handelshøyskole (NHH) har tradisjonelt vært en utpreget eliterekrutterende utdanning, og representerer fortsatt en av de mest sentrale inngangsportene til ledende stillinger i norsk arbeidsliv". I *Financial Times'* siste rangering av de beste handelshøgskolene i Europa, rangeres BI for første gang høyere enn NHH (Aftenposten 2005; Nettavisen 2005). Rangeringen kan sees som et tegn på at statusforholdet mellom de ulike lærestedene er i endring. Denne oppgaven vil kunne belyse i hvilken grad en eventuell endring i statusforholdet mellom skolene gjenspeiles i det sosiale rekrutteringsmønsteret til lærestedene over tid.

Problemstillingen i denne oppgaven består dermed av tre spørsmål:

- 1) Hvilken betydning har sosial bakgrunn for rekruttering til siviløkonomstudiet?
- 2) Er det forskjell i det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomstudiet?
- 3) Har de sosiale rekrutteringsmønstrene vært preget av endring eller stabilitet over tid?

1.1. Eliteutdanninger

Politisk satsing på utdanning oppfattes ofte å bidra til mer likhet, demokrati og økonomisk vekst (Hansen og Mastekaasa 2003). Målsetningen om lik rett til utdanning har vært viktig, og det har vært iverksatt flere tiltak og reformer for å oppnå dette (St.meld. nr. 27). Utdanning blir sett på som det beste middelet for å oppnå oppadgående sosial mobilitet, og gjennom å etterstrebe utjevning i rekrutteringen til høyere utdanning ønsker man å oppnå et samfunn bygd på meritokratiske prinsipper (Hansen og Mastekaasa 2003). Det vil si at det er ytelse og prestasjoner som skal avgjøre sosial posisjon, ikke sosial bakgrunn, arv eller andre tilskrevne egenskaper (Hansen og Mastekaasa 2003).

I løpet av de siste førti årene har det norske utdanningssystemet, i likhet med i andre vestlige land, vært preget av en betydelig ekspansjon på alle nivåer. Denne ekspansjonen har ført til en differensiering i verdien av høyere utdanning på arbeidsmarkedet (Hansen 1997, 1999). Til tross for en rekke utjevningstiltak, er rekrutteringen til høyere utdanning i Norge i stor grad preget av sosial ulikhet (Hansen 1995, 1997, 1999). Tidligere forskning på rekrutteringen til makteliter, både nasjonalt og internasjonalt, viser at noen retninger innen høyere utdanning betydelig øker sannsynligheten for å oppnå jobbene som har høyest lønn, makt og prestisje knyttet til seg (Useem & Karabel 1990; Gulbrandsen m. fl. 2002; Mastekaasa 2004). Andre studier har vist at de øvre sosiale lag kompenserer for den relative verdireduksjonen av høyere utdanning ved å ta de mest prestisjefylte utdanningene (Bourdieu & Passeron 1977; Edvardsen 1991; Hansen 1999). Mastekaasa (2004: 233) skriver at Norge mangler eliteskoler, i den betydning at det ikke er noe hierarki av utdanningsinstitusjoner som tilbyr samme type utdanning her til lands. Utdanningssystemet er likevel hierarkisk i den forstand at det er statusforskjeller mellom ulike typer utdanning. "Nivået av ulikhet varierer betraktelig i ulike typer høyere utdanning. De sosiale forskjellene er gjennomgående høyest på studier som leder til de største godene, som interessante jobber med høy lønn, makt og prestisje" (Hansen og Mastekaasa 2003: 78).

Utdanningene som leder til de "beste" jobbene, såkalte eliteutdanninger, har altså langt på vei lyktes i å bevare sin eksklusivitet, til tross for en betraktelig økning i andelen av befolkningen som tar høyere utdanning. Hansen (1999) undersøker blant annet den sosiale rekrutteringen til eliteutdanninger i Norge, og finner at det ikke har gått i retning av utjevning i rekrutteringen til disse utdanningene. Eliteutdanninger defineres her som profesjonsfag og andre lukkede utdanninger med høye opptakskrav. Hansens definisjon av eliteutdanninger sammenfaller i stor grad med utdanninger som kvalifiserer til det Etzioni (1969) kaller *full-fledged professions*, og inkluderer jurister, leger, tannleger, veterinærer, farmasøyer, sivilingeniører, arkitekter og siviløkonomer. Når betegnelsen eliteutdanning brukes i denne oppgaven er det Hansens (1999) definisjon som legges til grunn.

Å studere organisasjonseliter kan sies å være viktig av flere grunner. For det første er det viktig i forhold til effektivitet. Ut fra dette hensynet bør rekrutteringen være basert på meritokratiske prinsipper (Mastekaasa 2004: 222). For det andre er studier av organisasjonseliter viktig i forhold til rettferdighet, ut fra tanken om at alle i utgangspunktet skal ha like muligheter for å oppnå høye sosiale posisjoner i samfunnet. For det tredje er det

viktig fordi sosial bakgrunn kan påvirke elitemedlemmenes atferd: "A socially homogeneous elite may, for example, be less able to handle the organization's relations with a socially heterogeneous environment" (Mastekaasa 2004: 222). Å studere hvem som rekrutteres til siviløkonomstudiet vil kunne si noe om hvem som har makt i det private næringslivet i Norge (Helland 2004). Det vil også kunne si noe om i hvilken grad topposisjoner er tilgjengelig for folk med ulik sosial bakgrunn, noe som kan knyttes an til idealet om at fordelingen av makt skal følge meritokratiske prinsipper. Årsaker til sosialt skjev rekruttering er viktig med tanke på elitenes legitimitet i befolkningen (Gulbrandsen m.fl. 2002).

1.2. Hva er siviløkonomi?

De ulike lærestedene presenterer siviløkonomstudiet som en utdanning som gir bred og allsidig kunnskap om økonomiske og administrative fagområder, og som dermed kvalifiserer til en rekke posisjoner innenfor både offentlig og privat næringsliv. Opptak til studiet krever allmenn studiekompetanse med noe forkunnskaper i matematikk². Det trekkes fram at siviløkonomstudiet kvalifiserer til å utføre mange ulike arbeidsoppgaver, slik det blant annet fremgår av NHH sin hjemmeside:

Arbeidsoppgavene er varierte – alt fra markedsføring, personaladministrasjon og utvikling av informasjonssystemer til regnskaps- og budsjettarbeid, økonomiske analyser og finans, forskning og undervisning m.v. Allsidigheten i arbeidsmarkedet gjenspeiles i lav arbeidsledighet blant våre nyutdannede kandidater (NHH 2006).

Et særegent kjennetegn ved siviløkonomi, som vektlegges som attraktivt både for student og arbeidsgiver, er at det betraktes som en typisk lederutdanning. "Et hovedsiktemål med utdanningen er å gi deg et grunnlag for fremtidige lederstillinger" (BI 2006a). Siviløkonom er en rettsbeskyttet tittel, noe som betyr at det kun er studier ved godkjente læresteder i Norge som kvalifiserer for bruk av tittelen. Personer med økonomiutdanning fra utlandet kan søke om å få bruke siviløkonomtittelen.

Som jeg vil komme tilbake i neste kapittel fikk siviløkonomutdanningen en tilvekst av nye læresteder på midten av 1980-tallet. Siviløkonomutdanningen tilbys i dag ved flere utdanningsinstitusjoner som kan sies å ha ulik status, både i utdanningssystemet og på arbeidsmarkedet. I så måte kan studiet sees som et unntak fra det Mastekaasa (2004: 233)

² Forkunnskapene i matematikk må være tilsvarende 2mx, 2my eller 3mz (Samordna opptak 2006a).

skriver om at det ikke er noe hierarki av utdanningsinstitusjoner som tilbyr samme type utdanning her til lands. Den interne differensieringen som kan sies å prege siviløkonomutdanningen, gjør det interessant å studere hvordan denne forskjellen eventuelt gir seg utslag i det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene som tilbyr studiet.

1.3. Hva vet vi og hvorfor vil vi vite mer?

Det har vært forsket mye på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekrutteringen til høyere utdanning generelt, og eliteutdanninger spesielt. Studier som viser at rekrutteringen til høyere utdanning er sosialt skjev er mange, både i Norge og andre vestlige land (Aamodt 1982; Shavit & Blossfeld 1993; Hansen 1995, 1999; Erikson & Jonsson 1996). Tidligere forskning viser også at høyere utdanning er differensiert når det gjelder den sosiale rekrutteringen, og at rekrutteringsmønstrene er sosialt skjevest på de mest prestisjefylte utdanningene (Aamodt 1982; Hansen 1999).

Helland (2004) studerer sosial ulikhet blant sosial- og siviløkonomer i Norge³. Siviløkonomene i Hellands studie er begrenset til personer som har tatt utdanningen sin ved NHH i perioden 1981 til 1996. Studien ser blant annet på hvordan sosial bakgrunn påvirker retningsvalg i høyere økonomisk utdanning. Analysene viser at sosial bakgrunn har ulik betydning for sannsynligheten for å velge sosialøkonomi og sannsynligheten for å velge siviløkonomi. Helland (2004) finner en klar tendens til egenrekruttering hos begge økonomgruppene, altså at barn av siviløkonomer selv velger siviløkonomi, og barn av sosialøkonomer velger sosialøkonomi. Studien viser også at det er en klar positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi. Jeg vil komme tilbake til flere studier av den sosiale rekrutteringen til eliteutdanninger – siviløkonomi inkludert – i neste kapittel.

På bakgrunn av tidligere forskning vet vi allerede noe om den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge (Aamodt 1982; Helland 2004, 2006). Kunnskapen begrenser seg dog til å gjelde det sosiale rekrutteringsmønsteret til siviløkonomutdanningen på NHH. En betydelig andel av siviløkonomene studerer ved BI, HHB og HiA, og denne oppgaven vil derfor kunne bidra med ny kunnskap om rekrutteringsmønsteret til siviløkonomstudiet ved å

³ Sosialøkonomi er en universitetsutdanning, og er den sentrale lederprofesjonen på det økonomiske feltet innen offentlig sektor (Helland 2004: 36). Utdanningen heter i dag samfunnsøkonomi.

inkludere disse lærestedene i analysene. Denne oppgaven vil også kunne gi ny kunnskap om hvordan den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet har utviklet seg over tid. I og med at denne oppgaven vil studere rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene separat, vil analysene også vise hvorvidt siviløkonomutdanningen er preget av intern differensiering når det gjelder den sosiale rekrutteringen til de ulike lærestedene, og hvordan sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested eventuelt har endret seg over tid.

1.4. Forståelsen av sosial bakgrunn og perspektiver på utdanningsvalg

Hvordan sosial bakgrunn bør defineres, og hvilken betydning folks sosiale bakgrunn har for blant annet deres utdanningsvalg, har vært kilde til debatt innen sosiologien (for eksempel Grusky & Weeden 2001; Goldthorpe 2002). Denne debatten er for omfattende til at jeg vil gå noe nærmere inn på den i denne sammenhengen. Den teoretiske bakgrunnen for forståelsen av sosial bakgrunn i denne oppgaven er hentet fra Boudieus teori om *det sosiale rom*, som er hans beskrivelse av klassestrukturen. Posisjonene i det sosiale rommet er i følge Bourdieu organisert langs tre dimensjoner. Den vertikale dimensjonen angir den totale mengden økonomisk og kulturell kapital man innehar. Den horisontale dimensjonen angir den relative kapitalsammensetningen, mens det sosiale rommets tredje dimensjon er endring i kapitalmengde og kapitalsammensetning over tid (Bourdieu 1985: 40). I denne oppgaven måles sosial bakgrunn ut i fra foreldrenes utdanningsnivå, utdanningstype og inntekt. I studier av sosial ulikhet i høyere utdanning har sosial klasse, målt som foreldrenes yrke, vært et utbredt mål på sosial bakgrunn (for eksempel Aamodt 1982; Hansen 1995, 1999; Helland 2004; 2006). Rangering av yrker krever en teoretisk begrunnelse, i og med at denne rangeringen ikke er gitt. Det kan derfor argumenteres for at foreldrenes utdanning og inntekt er enklere mål på sosial bakgrunn, fordi rangering av disse er uproblematisk. Man kan for eksempel hevde at en person med masterutdanning har høyere utdanning enn en med bachelorutdanning, uten at dette trenger å problematiseres. Det antas at foreldrenes utdanningsnivå, fagfelt og inntekt, som måler sosial bakgrunn i denne oppgaven, både kan brukes som mål på den totale kapitalmengde og den relative kapitalsammensetningen, som sammen angir foreldrenes posisjon i det sosiale rommet. Det vil redegjøres nærmere for Bourdieus sosiale rom i kapittel 3.

I denne oppgaven antas det at utdanningsvalg forbundet med høyere utdanning forenklet består av tre valg. Det første valget dreier seg om hvorvidt man vil ta høyere utdanning eller

ikke. Gitt at man velger høyere utdanning, omhandler det andre valget hvilken retning innenfor høyere utdanning man skal velge. Til slutt velger man ved hvilket lærested man ønsker å studere. I denne oppgaven skal det fokuseres på de to siste valgene: valg av utdanningsretning og valg av lærested. Denne valgmodellen er naturligvis en forenkling av et relativt komplekst valg, og inndelingen i separate valg er først og fremst et analytisk skille. Det er likevel rimelig å tro at valg forbundet med høyere utdanning tas noenlunde i den rekkefølgen valgmodellen skisserer, om enn ikke like atskilt som denne modellen gir inntrykk av.

I kapittel 3 deles forklaringer på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg inn i tre perspektiver: ressursperspektivet, sosialiseringsperspektivet og rasjonelle valgperspektivet. Hensikten er å se på hvordan man kan forklare en sammenheng mellom sosial bakgrunn og valg av henholdsvis siviløkonomi og lærested, samt å se hvordan en eventuell endring i betydningen av sosial bakgrunn over tid kan forklares. På bakgrunn av presentasjonen av de teoretiske perspektivene og tidligere forskning utledes hypoteser knyttet til sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi, og betydningen av sosial bakgrunn for valg av lærested. Disse hypotesene vil bli testet i oppgavens to empirikapitler.

1.5. Hvordan skal problemstillingen besvares?

Denne oppgaven er skrevet som en del av prosjektet *Educational careers: Attainment, Qualification and Transitions to work* ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo. Datamaterialet består av kombinerte registerdata satt sammen av Statistisk Sentralbyrå (SSB) til prosjektet, og inkluderer personer som har fullført høyere utdanning på hovedfagsnivå og siviløkonomutdanning i Norge i perioden 1974 til 2003. Materialet inneholder blant annet informasjon om foreldrenes utdanningslengde og utdanningstype, foreldrenes inntekt, personenes egen utdanning og i hvilket år de tok graden sin. Datamaterialet er omfattende både i antall personer og informasjon om disse personene, noe som gjør det svært godt egnet som grunnlag for å besvare spørsmålene som problemstillingen reiser.

I analysene som undersøker betydningen av sosial bakgrunn for valg av siviløkonomi i perioden 1974 til 2003 vil siviløkonomene sammenlignes med personer som har fullført

studier på hovedfagsnivå i samme periode⁴. Årsaken til å sammenligne siviløkonomene med personer som har fullført studier på hovedfagsnivå fremfor for eksempel et representativt utvalg av befolkningen, er at denne oppgaven vil fokusere på hvordan sosial bakgrunn påvirker retningsvalg i høyere utdanning. Jeg anser det derfor som mest hensiktsmessig å sammenligne siviløkonomgruppen med en gruppe med tilnærmet likt utdanningsnivå⁵.

Den andre delen av problemstillingen reiser spørsmål om det er forskjeller innad i gruppen av siviløkonomer, i betydningen om det er differensierte sosiale rekrutteringsmønstre til de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomutdanning. I disse analysene vil HHB og HiA slås sammen til kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”⁶, og den sosiale rekrutteringen til NHH og BI vil sammenlignes med denne kategorien i analysene. Jeg vil komme nærmere inn på analysenes avhengige og uavhengige variabler, og hvilke statistiske metoder som vil bli benyttet i analysene i kapittel 4.

1.6. Oppgaven videre

I kapittel 2 blir det redegjort nærmere for siviløkonomstudiets historie, oppbygning og innhold, siviløkonomprofesjonens historie og posisjon i det norske arbeidsmarkedet og tidligere forskning knyttet til den sosiale rekrutteringen til siviløkonomi og andre eliteutdanninger i Norge. Kapittelet består også av en redegjørelse av statusforholdet mellom de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomi, og tidligere forskning knyttet til den sosiale rekrutteringen til eliteskoler. Den teoretiske bakgrunnen for forståelsen av sosial bakgrunn, samt ulike teoretiske perspektiver som kan bidra med forklaringer på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg, presenteres i kapittel 3. Avslutningsvis i kapittelet blir det på grunnlag av de teoretiske perspektivene og tidligere forskning, utledet hypoteser knyttet til sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi, og betydningen av sosial bakgrunn for valg av lærested. I kapittel 4 presenteres datagrunnlaget for analysene, analysenes avhengige og uavhengige variabler og de statistiske metodene som vil bli benyttet i oppgaven. I kapittel 5 undersøkes sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av

⁴ Hovedfagsnivå tilsvarer nivå 7 på SSBs utdanningskode NUS2000, som vil si høyere grads universitets- og høyskoleutdanning.

⁵ Hovedfag var fram til 2003 seksårig høyere universitetsutdanning, mens siviløkonomi var fireårig høyskoleutdanning.

⁶ Når betegnelsen andre utdanningsinstitusjoner brukes i oppgaven er det kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” det refereres til.

siviløkonomi. Først analyseres denne sammenhengen for perioden 1974 til 2003 under ett, og deretter undersøkes hvorvidt betydningen av sosial bakgrunn har endret seg i løpet av denne perioden. I det andre analysekapittelet, kapittel 6, studeres sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested blant siviløkonomer. På samme måte som i kapittel 5 ser vi først på betydningen av sosial bakgrunn for hele perioden under ett, for deretter å undersøke om det har vært en endring i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested over tid. I kapittel 7 oppsummeres, tolkes og diskuteres hovedfunnene fra analysene.

2. SIVILØKONOMI OG ELITEUTDANNINGER

I forrige kapittel så vi at siviløkonomi er et studium som i stor grad leder til høy lønn, makt og prestisje på det norske arbeidsmarkedet. I dette kapitlet ser vi først nærmere på siviløkonomstudiets historie og oppbygning, og siviløkonomprofesjonens historie og posisjon i det norske arbeidsmarkedet. Deretter presenteres tidligere forskning på den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet og andre eliteutdanninger i Norge. Tidligere forskning på den sosiale rekrutteringen til andre eliteutdanninger kan si noe om hva som kjennetegner rekrutteringsmønsteret til ulike utdanninger med samme status. Det vil også kunne si noe om hvorvidt det er forskjeller i den sosiale sammensetningen blant studenter som rekrutteres til ulike eliteutdanninger. Eventuelle forskjeller i rekrutteringsmønstrene til ulike eliteutdanninger kan gi en indikasjon på hvilke mekanismer som er virksomme i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanningsretning

At rekrutteringen til høyere utdanning generelt er sosialt skjev er bredt dokumentert, både i Norge og andre vestlige land (Aamodt 1982; Shavit & Blossfeld 1993; Hansen 1995, 1999; Erikson & Jonsson 1996; Lindbekk 1998). Det er derfor ikke overraskende at tidligere forskning på eliteutdanninger har vist at rekrutteringen til disse er preget av betydelig sosial skjevhet (Aamodt 1982; Hansen 1997, 1999). I denne oppgaven er det sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanningsretning som er i fokus. Gjennomgangen av tidligere forskning begrenses derfor til studier hvor den sosiale rekrutteringen til eliteutdanninger sammenlignes med rekrutteringen til andre studier på tilsvarende nivå.

I kapitlets andre del ser vi nærmere på statusforholdet mellom de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomi. I første kapittel ble det argumentert for at siviløkonomstudiet skiller seg ut i norsk sammenheng, ved at det er en utdanning som tilbys ved flere læresteder som kan settes i et statusforhold til hverandre. Siviløkonomstudiet kan altså sees som et unntak fra det Mastekaasa (2004: 233) skriver om at Norge mangler eliteskoler, i den betydning at det ikke er noe hierarki av utdanningsinstitusjoner som tilbyr samme type utdanning her til lands. Det har blitt argumentert for at i hvert fall NHH er å betrakte som en eliteskole i norsk sammenheng, og avslutningsvis i kapitlet presenteres derfor internasjonal forskning knyttet til den sosiale rekrutteringen til eliteskoler.

2.1. Siviløkonomenes historie og posisjon i arbeidsmarkedet

2.1.1. Studiets historie og oppbygning

Da NHH ble opprettet i 1936 var målet at høyskolen skulle tilby en utdanning som kvalifiserte studentene for økonomiske og administrative stillinger innenfor det private næringsliv (Helland 2004). Siviløkonomtittelen ble tatt i bruk fra 1953 (Helland 2004: 140), og fram til 1985 hadde NHH monopol på å utdanne siviløkonomer (Helland 2004: 3). Bedriftsøkonomisk Institutt⁷ (BI) ble opprettet i 1943, og var ment å være et mer praktisk rettet økonomistudium enn det som ble tilbudt både ved universitetet og NHH. I 1985 fikk BI og Handelshøgskolen i Bodø (HHB) rett til å utdanne siviløkonomer på lik linje med NHH. For BI fikk vedtaket tilbakevirkende kraft, og alle diplomøkonomer utdannet ved BI etter 1971 kunne kalle seg siviløkonomer (Lidtun 1996). Fra 1992 begynte Høgskolen i Agder (HiA) å tilby siviløkonomstudiet, og dette ble dermed det fjerde og foreløpig siste lærestedet hvor man kan studere siviløkonomi i Norge. Etter 1992 har det blitt uteksaminert siviløkonomer fra fire utdanningsinstitusjoner i Norge: NHH, BI, HHB og HiA.

Fram til innføringen av Kvalitetsreformen for høyere utdanning i 2003 var siviløkonomutdanningen et fireårig studium. Etter denne reformen har utdanningen blitt et masterstudium basert på en treårig bachelor innen økonomiske og administrative fag⁸. Bachelorgraden kvalifiserer for opptak til masterstudiet i økonomi og administrasjon eller økonomi og ledelse. Graden master i økonomi og administrasjon eller økonomi og ledelse, kvalifiserer til bruk av tittelen siviløkonom. I denne oppgaven er det rekrutteringen til siviløkonomstudiet i perioden fra 1974 til 2003 studeres, altså perioden da studiet var en fireårig utdanning. Endringene av siviløkonomstudiet etter 2003 kan sies å omfatte studiets struktur mer enn dets innhold.

Siviløkonomstudiet har vært bygd opp slik at det ikke har vært krav om at utdanningen må tas som et helhetlig studium. Fram til 2003 kunne man søke opptak til de to siste årene av studiet

⁷ Skolen heter i dag Handelshøgskolen BI.

⁸ Navnene på bachelor- og masterstudiene som utgjør siviløkonomutdanningen varierer mellom de ulike lærestedene. På BI heter studiene bachelor og master i økonomi og ledelse, ved NHH og HiA bachelor og master i økonomi og administrasjon, og ved HHB bachelor i økonomi og administrasjon og *master of science in business*.

dersom man hadde en toårig høgskoleutdanning innen økonomiske og administrative fag. Slike toårige studier ble tilbudt ved flere (distrikts)høgskoler. Siviløkonomene kan dermed ha tatt de to første årene av studiet ved en annen skole enn de lærestedene som tilbyr selve siviløkonomstudiet. Når vi ser på personenes lærested i denne oppgaven er det lærestedet hvor siviløkonomene fullførte graden sin som legges til grunn.

2.1.2. Siviløkonomene på arbeidsmarkedet

Siviløkonomene ble fra begynnelsen av sysselsatt innenfor de fleste delene av næringslivet. Flertallet ble sysselsatt innen privat sektor, men offentlig sektor har vist seg å være en viktigere arena for siviløkonomprofesjonen i perioden fra 1970-tallet, da arbeidsmarkedsforholdene i det private næringslivet ikke var så gode. I følge Lidtun (1997: 288) har offentlig sektor fungert som en ”buffer” mot arbeidsledighet blant siviløkonomer, og har vært en viktig grunn til at siviløkonomene ikke opplevde arbeidsledighet før i 1988. I forrige kapittel så vi at siviløkonomprofesjonens utvikling på arbeidsmarkedet fram til midten av 1980-tallet har blitt beskrevet som ”en solskinnshistorie” (Lidtun 1996: 5). Lidtun (1996) skriver at det var først etter opphevelsen av NHHs utdanningsmonopol i 1985 at siviløkonomene opplevde noe press av betydning på arbeidsmarkedet. Det er rimelig å tro at utvidelsen av antall studieplasser, og dermed økning i antall nyutdannede siviløkonomer, fikk betydning for deres arbeidsmarked. Generelt ser det likevel ut til at det har vært svært lav arbeidsledighet blant siviløkonomene, også i tiden etter at de nye studiene ble opprettet⁹.

Til tross for at siviløkonomtittelen bare har vært offisielt i bruk siden 1953 har siviløkonomene fått en sterk posisjon i det norske arbeidsmarkedet (Helland 2004: 40). I 1983 var topplederne i fire av Norges sju største foretak siviløkonomer (Lidtun 1996: 2). Siviløkonomene passerte sivilingeniørene som den største utdanningsgruppen blant norske industriledere i 1980-årene (Helland 2004: 34). Lidtun (1997: 292) hevder at en av de viktigste forklaringene på siviløkonomprofesjonens statusfremvekst er bredden i siviløkonomenes kunnskap. Helland (2004: 38) skriver at siviløkonomene har forsøkt å definere det som sin oppgave å løse problemet med ledelse. Studiet er ment å gi opplærning i

⁹ For eksempel viser Kandidatundersøkelsen fra 1997 at det var veldig lav arbeidsledighet blant siviløkonomene, og at arbeidsmarkedssituasjonen var den samme for siviløkonomene dette året som året før. Undersøkelsen viser at 95 prosent av de uteksaminerte kandidatene var i jobb et halvt år etter eksamen. Det trekkes fram at flertallet av siviløkonomene jobber i konjunkturfølsomme bransjer, og i hovedsak i privat sektor, som forklaringer på hvorfor siviløkonomene opplevde en forbedring i arbeidsmarkedet allerede i 1996, mens andre yrkesgrupper ikke opplevde dette før i 1997 (NIFU 1998: 23).

en egen lederkompetanse, og er basert på idealet om at den beste lederen er generalisten, ikke fageksperten (Helland 2004: 38). Siviløkonomstudiet har blitt omtalt som den høyeste relevante utdanningen for ledere innen privat sektor (Gulbrandsen m.fl. 2002), og siviløkonomene kan langt på vei sies å ha lyktes i å innta stillingen som ledere innenfor denne delen av det norske arbeidsmarkedet (Lidtun 1997: 269).

2.2. Tidligere forskning: den sosiale rekrutteringen til eliteutdanninger

Tidligere forskning har vist at rekrutteringen til de lengste og mest prestisjefylte utdanningene er sosialt skjevest (Aamodt 1982; Hansen 1997, 1999). Hansen (1999) studerer rekrutteringen til elitefagene på 1980- og 90-tallet, og finner at rekrutteringen har vært sosialt skjev og stabil gjennom hele perioden. Aamodt (1982) ser på det sosiale rekrutteringsmønsteret til ulike utdanninger i forhold til hverandre, og trekker fram medisinstudiet som den utdanningen som har klarest overvekt av studenter med høy sosial bakgrunn. Sivilingeniørstudiet og siviløkonomstudiet beskrives som høystatusutdanninger med minst klar sosialt skjev rekruttering. Aamodt (1982: 115) viser til at disse utdanningene har kortere studietid, samt at de i større grad enn andre høystatusutdanninger sikrer høy økonomisk avkastning, som en mulig forklaring på det mindre skjeve rekrutteringsmønsteret. Aamodts (1982) funn viser at det er en differensiering i rekrutteringsmønsteret til ulike eliteutdanninger. I det følgende vil det redegjøres for hva tidligere forskning har vist om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomstudiet. Det vil også presenteres tidligere forskning på det sosiale rekrutteringsmønsteret til tre andre eliteutdanninger – medisin, jus og sivilingeniørutdanningen – for å belyse forskjellen i rekrutteringsmønsteret til ulike eliteutdanninger.

2.2.1. Siviløkonomstudiet

Hellands (2004) studie av sosial ulikhet blant sosial- og siviløkonomer er svært sentral i forhold til denne oppgavens problemstilling. Her stilles blant annet spørsmål om hvordan sosial bakgrunn påvirker retningsvalg i høyere utdanning, nærmere bestemt forskjellen mellom de to økonomiutdanningene sosialøkonomi og siviløkonomi. Ett av Hellands (2004) hovedfunn i forhold til det ovennevnte spørsmålet er at rekrutteringen til de to økonomiutdanningene er preget av sosial reproduksjon. Den utdanningsspesifikke reproduksjonen utpeker seg som spesielt sterk, ved at det å ha foreldre som har

siviløkonomutdanning har en særskilt positiv betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi sammenlignet med å velge sosialøkonomi. Helland (2004) finner samme tendens når det gjelder rekrutteringen til sosialøkonomi. Dette funnet tolkes som et tegn på at det har utviklet seg en utdanningsspesifikk statusgruppekultur¹⁰ innad i de to økonomutdanningene. Analysene viser også tendens til reproduksjon når det gjelder foreldrenes sosiale klasse. Å ha foreldre som befinner seg innenfor privat sektor, så som småborgerskap og næringslivsledere, øker sannsynligheten for å velge siviløkonomi framfor sosialøkonomi. Helland (2006) finner samme tendens i en senere studie av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanningsretning. Funnene er i tråd med det Aamodt (1982) fant litt over 20 år tidligere. Aamodt (1982:115-124) studerer også sammenhengen mellom fars yrke og sønnens utdanningsvalg, både innenfor profesjonsstudier og mindre profesjonsrettede studier, og finner en tendens til at guttenes utdanningsvalg kvalifiserer til samme yrke som fedrene har. I forhold til siviløkonomi finner han at det er en klar sammenheng mellom at far er sysselsatt innenfor yrker som relaterer seg til økonomiske og administrative fag, og en tendens til at sønnen velger siviløkonomi ved NHH (Aamodt 1982: 121).

Hellands (2004) studie viser også at personer med bakgrunn fra arbeiderklassen oftere velger siviløkonomi enn sosialøkonomi, og at andelen med arbeiderklassebakgrunn blant siviløkonomene utdannet ved NHH er relativt høy. Helland (2006: 54) finner at personer som har foreldre med lav utdanning har høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi sammenlignet med andre grupper. Disse funnene støtter opp under det Aamodt (1982) skrev om at siviløkonomstudiet hadde en mindre klar sosialt skjev rekruttering enn andre studier på høyere nivå. På en annen side viser Hellands (2004) analyser at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor sosialøkonomi øker med foreldrenes inntekt. I og med at foreldrenes inntekt kan defineres som et mål på sosial bakgrunn, tyder betydningen av foreldrenes inntekt for valg av siviløkonomi på at den sosiale rekrutteringen til dette studiet ikke er mindre skjev enn andre studier på tilsvarende nivå. De ovennevnte funnene viser at hvordan sosial bakgrunn måles er av betydning for hva man finner. Jeg vil komme tilbake til hvordan sosial bakgrunn forstås og måles i denne oppgaven i neste kapittel. Kort oppsummert viser Hellands (2004) studie at den sosiale sammensetningen ved sosial- og siviløkonomi skiller seg klart fra hverandre. Dette kan tenkes å være et resultat av at verdsettingen og rangeringen av de to

¹⁰ Jeg vil komme tilbake til begrepet statusgruppe i neste kapittel.

utdanningene varierer med sosial bakgrunn, noe som kan tyde på at eliteutdanninger har ulik status innenfor forskjellige segmenter samfunnet. (Helland 2004: 143-156).

2.2.2. Andre eliteutdanninger

Flere studier undersøker den sosiale rekrutteringen til medisinstudiet, og samtlige konkluderer med at studiet er preget av betydelig sosial ulikhet (Aamodt 1982; Knutsen 2001; Hansen 2005). Som jeg var inne på tidligere har medisinstudiet blitt trukket fram som den utdanningen med klareste overvekt av studenter med høy sosial bakgrunn (Aamodt 1982:115). Knutsen (2001) studerer sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekrutteringen til medisinstudiet og jusstudiet for fødselskullene 1960 til 1971. Hun finner at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å begynne på jus og medisin er sterkere enn for andre typer utdanning med tilsvarende lengde. Analysene viser at foreldrenes utdanningsnivå har større betydning for rekruttering til medisin enn til jus. Hansen (2005: 2115) kontrollerer for studentenes karakterer fra videregående for rekruttering til medisinstudiet, og finner at det da ikke er sosiale forskjeller i rekrutteringen etter foreldrenes utdanningsnivå for kullet som gikk ut av videregående skole i 2002. Unntaket er det å ha legeforeldre, som selv når det kontrolleres for karakterer har stor betydning for sannsynligheten for å velge medisin (Hansen 2005: 2115). Tendensen til egenrekruttering har vist seg å være sterk både på medisin og jus, men den er noe sterkere på jus enn på medisin (Knutsen 2001). Både Knutsen (2001) og Hansen (2005) finner at rekrutteringen til medisinstudiet har vært stabilt sosialt skjev over tid. Når det gjelder rekrutteringen til jusstudiet finner Knutsen (2001: 92-93) at inntekt har fått større betydning, mens betydningen av foreldrenes utdanningslengde har blitt svakere i løpet av den perioden som studeres.

Opheim (1999) studerer rekrutteringen til sivilingeniørstudiet. Ovenfor så vi at dette studiet ble trukket fram sammen med siviløkonomstudiet som en høystatusutdanning med minst sosialt skjev rekruttering (Aamodt 1982: 115). I følge Gulbrandsen m. fl. (2002) er sivilingeniørutdanning, i likhet med siviløkonomstudiet, en av de mest utbredte utdanningene blant norske makteliter. Opheim (1999) studerer rekrutteringsmønsteret for fødselskullene 1960 til 1971, og hvorvidt den sosiale rekrutteringen har vært preget av endring eller stabilitet over tid. Generelt viser studien at rekrutteringen til sivilingeniørstudiet er sosialt, geografisk og kjønnsmessig skjev. Når sivilingeniørutdanningen sammenlignes med andre utdanninger på tilsvarende nivå finner Opheim (1999:93) at sannsynligheten for å velge sivilingeniør øker med foreldrenes inntekt, og at foreldrenes utdanningsnivå ikke har betydning for dette valget.

Opheims (1999) studie viser dermed at sivilingeniørene har høyere sosial bakgrunn enn studenter på andre studier på tilsvarende nivå. Dette funnet står i motsetning til det Aamodt (1982) finner i sin studie. Opheims (1999) analyser viser lite tegn til endring i det sosiale rekrutteringsmønsteret til sivilingeniørstudiet over tid.

Redegjørelsen av tidligere forskning på eliteutdanninger har vist at dette er studier som preges av betydelig skjevhet i det sosiale rekrutteringsmønsteret. Generelt ser det ut til at tendensen til egenrekruttering er sterk på samtlige eliteutdanninger. Sett i forhold til Bourdieus teori om *det sosiale rom* kan man si at den sosiale rekrutteringen til alle eliteutdanningene er preget av at studentene kommer fra hjem med mye total kapitalmengde. Tidligere forskning tyder også på at det sosiale rekrutteringsmønsteret til ulike eliteutdanninger er forskjellig når det gjelder hvilken kapitalsammensetning studentenes sosiale bakgrunn kan sies å være preget av. Denne forskjellen kan vi se ut i fra den relative betydningen av foreldrenes utdanning og foreldrenes inntekt for sannsynligheten for å velge de ulike eliteutdanningene. Sagt med Bourdieus termer kan man si at studenter med ulik horisontal plassering ser ut til å velge forskjellige eliteutdanninger. For eksempel ser foreldrenes inntekt ut til å være av størst betydning for rekrutteringen til studier som kan sies å plassere seg innenfor det økonomiske feltet av arbeidsmarkedet, så som siviløkonomi og sivilingeniørutdanning. Foreldrenes utdanningsnivå ser derimot ut til å veie tyngst for rekrutteringen til utdanninger som er av mer akademisk karakter, slik som medisin.

Når det gjelder utviklingen i den sosiale rekrutteringen til eliteutdanninger over tid er hovedtendensen i den tidligere forskningen at rekrutteringsmønsteret har vært preget av stabilitet. Tidligere ble det beskrevet at siviløkonomenes status på arbeidsmarkedet har vært preget av endring. På denne bakgrunn kan man kanskje forvente at det sosiale rekrutteringsmønsteret til siviløkonomi ikke vil vise samme grad av stabilitet som tidligere forskning på andre eliteutdanninger har konkluderte med.

2.3. Statusforholdet mellom utdanningsinstitusjonene

Opphevelsen av NHH sitt monopol på å utdanne siviløkonomer i 1985 er ikke ensbetydende med at de ulike siviløkonomutdanningene i dag er likestilte når det gjelder status. Gulbrandsen m.fl. (2002) fremhever NHH som det nærmeste man kommer eliteskoler i Norge. Lidtun (1997: 287) skriver: "En siviløkonom fra BI er ikke det samme som en tilsvarende fra NHH". Også Birkelund m.fl. (2000: 594) understreker NHHs elitepreg, og

skriver at "Siviløkonomstudiet ved Norges Handelshøyskole (NHH) har tradisjonelt vært en utpreget eliterekrutterende utdanning". Ut i fra det som har vært skrevet om de ulike lærestedene for siviløkonomi, er det liten tvil om at NHH har vært betraktet som den mest prestisjetunge skolen. Det ser også ut til at det bare er BI av de andre lærestedene som har vært ansett som en mulig utfordrer av NHHs posisjon. Dette kan kanskje skyldes at de andre lærestedene, HHB og HiA, har utdannet færre siviløkonomer og at utdanningen ved disse skolene dermed ikke har fått samme status.

Lidtun (1996: 23) argumenterer for at det er problematisk å se siviløkonomene som en enhetlig utdanningskategori etter at utdanningsmonopolet ble opphevet, blant annet fordi de ulike utdanningsinstitusjonene har vektlagt ulike typer kunnskap i sitt studietilbud. NHH har vært mer akademisk orientert enn BI, og har kanskje derfor hatt en annen status enn BI¹¹. Kolvereid (1989) understreker at siviløkonomstudiet på HHB har en noe annen faglig profil på siviløkonomstudiet enn NHH og BI, fordi de i større grad har satset på spørsmål knyttet til iverksettings- og småbedriftsproblematikk, innovasjon og omstilling (Kolvereid 1989: 186).

Ulike opptakskrav¹² til de forskjellige skolene kan sees som et uttrykk for deres differensierte status. NHH har hatt svært høye opptakskrav, og har i så måte skilt seg fra de øvrige lærestedene. Etter innføringen av Samordna opptak i 1997 har opptaksgrensene for siviløkonomstudiet på NHH vært på omkring 5,5 i gjennomsnittskarakter fra videregående. Søker som har blitt tatt opp ved NHH har vært sikret opptak til hele siviløkonomstudiet. På de øvrige lærestedene har det vært gjennomført nye opptak til studiets andre del på grunnlag av studentenes prestasjoner på første del. I perioden 1997 til 2003 har opptakskravet til første del av siviløkonomstudiet på BI vært på mellom 4 og 5 i snittkarakter fra videregående. Opptakskravene til studiene i økonomi og administrasjon ved HHB og HiA har i samme periode variert mellom å være åpen for alle kvalifiserte søkere til å kreve opp mot 5 i

¹¹ På NHH har siviløkonomutdanningen tatt preg av en tysk modell – *business economics* – hvor emner som finansiering, matematikk og statistikk var hovedemner. Dette er en kunnskapsmodell som er mer rettet mot utdanning og vitenskap enn *business administration (BA)* som BI har lagt mer vekt på (Lidtun 1996).

¹² Det har vist seg å være vanskelig å få tilgang til informasjon om opptakskravene over tid. Mailkorrespondanse med NHH og BI har gitt meg opplysninger om opptakskrav for årene 1996 til 2004 for NHH og 1975 til 2004 for BI. På hjemmesidene for Samordna Opptak finnes opplysninger om opptakskrav til de ulike lærestedene fra og med 1997 til 2005. Framstillingen her er basert på opplysningene fra Samordna Opptak. (Samordna Opptak 2006b). Det er viktig å huske at opptakskravene gjelder opptak til første del av studiet. Dette betyr både at det ikke er alle som søker opptak som fullfører hele siviløkonomutdanningen, og at det er mulig å søke opptak til siviløkonomutdanningens siste del (3. og 4. år) dersom man har toårig økonomisk og administrativ høyskoleutdanning fra andre læresteder enn NHH, BI, HHB eller HiA.

snittkarakter fra videregående. Kvalifiserte søkere vil si søkere som tilfredsstiller kravet om allmennstudiekompetanse med noe fordypning i matematikk. Selv om opptakskravene for opptak til HHB og HiA har variert, har de jevnt over vært lavere enn for opptak til BI. Ulike opptakskrav kan tenkes å påvirke den sosiale sammensetningen av studentene på bakgrunn av det tidligere forskning har vist om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og skoleprestasjoner i lavere utdanning (jf. Bourdieu & Passeron 1977; Erikson & Jonsson 1996; Hansen og Mastekaasa 2003). Betydningen av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og skoleprestasjoner i denne oppgaven vil jeg komme tilbake til i neste kapittel.

Uttrykk for statuskampen mellom de ulike utdanningsinstitusjonene kan også leses i boken som ble utgitt i forbindelse med Norske Siviløkonomers Forenings 50 års jubileum i 1989. I denne boken har ulike bidragsytere skrevet tekster som handler om siviløkonomstudiet, siviløkonomprofesjonen og Siviløkonomforeningens framveksts og posisjon. To tidligere rektorer ved NHH, Olav Harald Jensen og Arne Kinserdal, har skrevet et kapittel med overskriften ”Vi skapte siviløkonomene”, hvor de argumenterer for NHHs overlegne posisjon som siviløkonomskole. De skriver:

I forbausende grad har de grunnleggende prinsipper, siktemål og strukturetrekk i den norske utdanningen, slik de fant sin form i de første år, vist en livskraft til denne dag. Norges Handelshøyskole har dannet en norm, og også et sammenligningsgrunnlag, for utdanningen ved de andre institusjoner. Ja, i denne forstand, og også generelt, kan det ikke være tvil om at høyskolen ikke bare formelt, men reelt er *Norges Handelshøyskole* (Jensen og Kinserdal 1989: 174).

Sitatet levner liten tvil om hvilken skole Jensen og Kinserdal mener tilbyr det beste siviløkonomstudiet i Norge. I et annet kapittel i samme bok argumenterer Lars Kolvereid (1989), dekanus ved siviløkonomutdanningen i Bodø, for at siviløkonomutdanningen i Bodø (SiB) ikke er underlegen studiene som tilbys på NHH eller BI.

Ved SiB er vi svært opptatt av å *ikke* bli oppfattet som en regional høyskole eller distriktshøyskole, men derimot som en nasjonal vitenskapelig høyskole eller handelshøyskole. Helt fra starten av har vi bevisst satset på kvalitet både når det gjelder faglig ansatte og studenter, for å være sikker på at våre uteksaminerte kandidater er fullt på høyde med siviløkonomer fra BI og NHH (Kolvereid 1989: 185).

Kolvereid (1989: 125) understreker også at det er viktig, både for Bodø og resten av landet, at siviløkonomutdanningen i Bodø er på høyde med de andre lærestedene ut fra blant annet distriktpolitiske hensyn.

Som det ble nevnt i innledningskapittelet har NHH tradisjonelt blitt vurdert som den beste handelshøyskolen i Norge. På bakgrunn av for eksempel *Financial Times*' siste rangering av de beste handelshøyskolene i Europa, kan det se ut som at statusforholdet mellom NHH og BI er i endring. I denne rangeringen er BI for første gang plassert høyere opp på listen enn NHH (Nettavisen 2005; Aftenposten 2005). I samme undersøkelse vurderes forskningen ved de ulike handelshøyskolene, og her er BI rangert på 23. plass, mens NHH er plassert på 35. plass. Rangeringen i *Financial Times* kan forstås som et tegn på BI har fått høyere status enn NHH. På en annen side avdekker en arbeidsmarkedsundersøkelse fra 2005 betydelige lønnsforskjeller for nyutdannede siviløkonomer fra NHH og BI. Undersøkelsen viser at siviløkonomer fra NHH har en langt høyere begynnerlønn enn siviløkonomene fra BI, noe som kan tolkes som et tegn på at siviløkonomer fra NHH fortsatt har en høyere status i arbeidsmarkedet enn siviløkonomer fra BI (Dagens Næringsliv 2006)¹³. Lønnsforskjellene mellom kandidater fra NHH og BI kan tolkes som et uttrykk for at NHH fortsatt er overlegen BI når det gjelder status på arbeidsmarkedet. På iMarkedets nettside ble denne saken innledet med: "Den evige kampen mellom Norges Handelshøyskole og Handelshøyskolen BI fortsetter i uforminsket styrke" (iMarkedet 2006).

Kort oppsummert er ikke utviklingen i statusforholdet mellom de ulike lærestedene entydig. Vi har sett at det på den ene siden kan argumenteres for at BI har fått økt status. På den andre siden finnes det også tegn på at NHH fortsatt innehar posisjonen som den mest prestisjetunge skolen, om enn ikke like utfordret som tidligere. I denne oppgaven er det den sosiale rekrutteringen til de ulike lærestedene som er i fokus. Det er naturlig å tro at skolens status gjenspeiler seg i studentenes sosiale bakgrunn. En eventuell endring i rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene over tid kan dermed tolkes som et tegn på at statusforholdet mellom skolene har vært i endring. Det er et av målene med denne oppgaven nettopp å bidra med

¹³ I undersøkelsen blir avgangskullene fra våren 2005 spurt om deres første jobb et halvt år etter studieslutt. Tallene viser at nyutdannede siviløkonomer fra NHH har 385 000 kroner i lønn, inkludert bonuser og ekstragoder, mens siviløkonomene fra BI har 361 000 i årslønn. Dersom man bare ser på grunnlønnen til de ferske siviløkonomene er det studentene fra BI som kommer ut med høyest lønn på 325 000 kroner, omtrent 5000 kroner mer enn studentene fra NHH (Dagens Næringsliv 2006).

kunnskap om den sosiale rekrutteringen til de ulike lærestedene og hvordan denne har utviklet seg over tid.

2.4. Tidligere forskning: den sosiale rekrutteringen til eliteskoler

Så langt har vi sett at NHH fra flere hold har blitt omtalt som en eliteskole, og skolen kan dermed sies å være i en særstilling i norsk sammenheng. Vi har også sett at BI kan se ut til å ha utviklet seg i retning av å oppnå samme status som NHH. Kingston & Lewis (1990: xi) definerer eliteskoler som de skolene som er høyest rangert på sitt nivå i utdanningssystemet, og hvor en stor andel av studentene oppnår økonomiske og kulturelle høystatusposisjoner. "Elite schools have a strong current connection to the top of the social hierarchy" (Kingston & Lewis 1990: xi). De hevder også at det har vært forsket lite på eliteskolene og deres funksjon og konsekvenser i USA¹⁴. Kingston & Lewis (1990) skriver at det spiller en rolle hvor man går på skole, ikke bare hvor mye utdanning eller hva slags type utdanning man har: "Credentials from elite schools are cultural markers, defining their possessor as the right sort" (Kingston & Lewis: xiii). Eliteutdanninger leder ofte til prestisjefylte posisjoner i arbeidsmarkedet, men et ensidig fokus på eliteutdanninger kan føre til at en differensiering innenfor profesjonsfagene overses (Cappell & Pipkin 1990: 211).

Sammenligning av rekrutteringen til ulike skoler som tilbyr samme type utdanning har i liten grad blitt gjennomført i Norge, og fremstillingen av tidligere forskning vil her være konsentrert rundt studier fra USA og Frankrike. Ett mulig unntak i norsk sammenheng er Aamodt (1982), som trekker frem studier innenfor det økonomisk-administrative kunnskapsfeltet som et eksempel på unntak fra tendensen til at jo lengre studiet er, jo skjevare blir den sosiale rekrutteringen. Hans funn kan brukes for å belyse i hvilken grad en utdanningsinstitusjon sin status gjenspeiles i studentenes sosiale bakgrunn. Aamodt (1982) sammenligner den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet ved NHH med lignende og kortere studier, blant annet det daværende diplomstudiet ved BI (treårig), studiet ved

¹⁴ Kingston og Lewis (1990: xiv) skriver: "(...), since the first Colaman report, educational researchers have mostly ignored the significance of internal differentiation among schools in affecting life chances. Some have even argued that this lack of significance is a defining feature of the American system."

Handelsakademiet¹⁵ (treåring) og økonomisk-administrative studier ved distriktshøgskolene (toårig). Sammenligningen viser at den sosiale rekrutteringen til de ulike studiene ikke var i tråd med den antatte sammenhengen mellom utdanningens lengde og rekrutteringsmønsteret. Ved NHH, BI og Handelsakademiet var den sosiale rekrutteringen nokså lik, mens distriktshøgskolene skiller seg ut ved å ha mindre sosialt skjev rekruttering enn de øvrige (Aamodt 1982: 110-112). Dette funnet er overraskende på bakgrunn av gjennomgangen ovenfor, hvor NHH fremstår som en utpreget eliteskole. Ut fra Aamodts (1982) funn er det grunn til å tro at lærestedets status ikke har særlig betydning for den sosiale bakgrunnen til studentene som rekrutteres, noe som i så fall er nokså spesielt for Norge. På en annen side har mye skjedd med siviløkonomutdanningen og dens utdanningsinstitusjoner siden Aamodts studie ble gjennomført. I denne oppgaven vil det også bli benyttet andre mål på sosial bakgrunn enn det Aamodt benytter, og dette kan føre til at denne oppgaven vil finne andre resultater. At Aamodt ikke studerer utdanningsinstitusjoner som tilbyr samme type utdanning, men utdanninger innenfor samme fagfelt, kan også tenkes å ha betydning for hans funn.

Det norske utdanningssystemet skiller seg nokså mye fra utdanningssystemene i Frankrike og USA. Blant annet omtales utdanningssystemet her til lands som egalitært sammenlignet med USA og Frankrike, hvor utdanningssystemene er preget av betydelig differensiering. Offentlig høyere utdanningen i Norge er tilnærmet gratis, og de offentlige støtte og låneordningene her til lands er omfattende og universelle. Det er derfor viktig å være klar over at funnene fra den internasjonale forskningen ikke uten videre kan overføres til norske forhold.

Flere studier har vist at rekrutteringen til eliteskoler i USA ikke er rent meritokratisk (Cappell & Pipkin 1990; Hearn 1990; Persell & Cookson 1990). Hearn (1990) skriver at rekrutteringen til eliteinstitusjonene for høyere utdanning i USA er svært skjevfordelt når det gjelder studentenes sosioøkonomiske status, men at en god del av den sosialt skjeve rekrutteringen skyldes en sammenheng mellom sosial bakgrunn og akademiske prestasjoner. Han viser til tidligere forskning som har vist at sosial bakgrunn også har en selvstendig effekt på sannsynligheten for å studere på en eliteinstitusjon, og at dette spesielt gjelder økonomiske ressurser (Hearn 1990: 122). Selv studerer Hearn (1990) hvordan sosial bakgrunn påvirker sannsynligheten for å begynne på *elitecollege*, og sammenhengen mellom betydningen av

¹⁵ Handelsakademiet var en privat skole som tilbød fireårig økonomisk og administrativ utdanning til skolen ble overtatt av BI på 1990-tallet. Utdanning fra Handelsakademiet har senere blitt godkjent som kvalifiserende for medlemskap i Norske Siviløkonomer Forening (Siviløkonomene 2006).

sosial bakgrunn og betydningen av akademiske prestasjoner. Han deler inn *colleger* i tre kategorier på grunnlag av opptakskravene til skolene: de ikkeselektive, de moderat selektive og de svært selektive. Foreldrenes utdanningsnivå viste seg å ikke ha noen direkte effekt på valg av type *college*. Foreldrenes inntekt hadde derimot betydning for dette valget. Analysene viser at studenter med samme prestasjoner, men med ulik økonomisk bakgrunn, velger *college* som er i forskjellige statuskategorier. Foreldrenes inntekt hadde spesielt stor betydning for sannsynligheten for å velge de mest selektive skolene for studentene med de beste skoleprestasjonene. I USA er de mest selektive eliteskolene også de mest kostbare, og Hearn mener at de direkte effektene av foreldrenes inntekt kan være et tegn på at studenter fra lavere sosial lag hindres mer av materielle barrierer enn av sosiale (Hearn 1990: 130-136).

NHH kan kanskje omtales som en svært selektiv utdanningsinstitusjon i Norge på bakgrunn av høye opptakskrav, men på en annen side er studier ved NHH tilnærmet gratis. Når det gjelder BI har ikke opptakskravene vært på samme nivå som NHH, men BI kan likevel sees som mer selektiv i norsk sammenheng, i og med at studier ved BI krever at man betaler en betydelig sum i skolepenger¹⁶. I motsetning til for eksempel USA, tilbyr Lånekassen her til lands ekstra lån til studentene som dekker store deler av denne summen. De materielle barrierene som i følge Hearn (1990) kan hindre ungdom fra lavere sosiale lag opptak til elite*college* i USA kan derfor ikke uten videre overføres til Norge.

Når det gjelder statusforholdet mellom ulike utdanningsinstitusjoner, og en eventuell endring i dette forholdet, argumenterer Kingston & Lewis (1990) for at statusen til eliteskoler i USA, så som Harvard og Yale, på langt nær er så utfordret som statusen til skoler som Oxford og Cambridge i England og de såkalte *grades écoles* i Frankrike (xviii). Hvorvidt eliteskolenes status er preget av endring eller stabilitet ser ut til å være avhengig av de enkelte land sitt utdanningssystem.

I *The State Nobility* studerer Bourdieu (1996) feltet av eliteutdanning og eliteskoler i Frankrike. Bourdieu understreker viktigheten av å studere eliteskolene i relasjon til hverandre, i og med at deres status er relasjonelt fundert (1996: 131). I sin studie bestreber Bourdieu seg på å beskrive feltet av *grandes écoles*, endringer i dette feltet og rekruttering til disse skolene. Han hevder at de ulike maktfeltene i samfunnet, som strekker seg fra det økonomiske feltet i

¹⁶ For studieåret 2006/2007 gjelder følgende prisene for siviløkonomstudiet ved BI: 1. år: 40 860 kroner, 2. år: 42 400 kroner, 3. år: 42 400 kroner, 4. år: 42 400 og 5. år: 47 360 (BI 2006b). Til sammen: 257 820 kroner.

den ene enden av aksen til det kulturelle feltet i den andre enden, har "sine" eliteskoler som makteliten rekrutteres fra. De ulike eliteskolene innenfor forskjellige deler av maktfeltet bidrar dermed, i følge Bourdieu, til at den spesifikke makteliten reproduseres på en måte som anses som legitim. Bourdieu beskriver også hvordan feltet av *grandes écoles* er preget av statuskonflikter mellom ulike institusjoner (Bourdieu 1996: 158). Dersom Bourdieus funn kan overføres til Norge er det grunn til å tro at studentene ved NHH i stor grad vil ha foreldre som tilhører den økonomiske eliten, gitt skolens status. På en annen side kan BIs skolepenger trekkes inn også her, ved at det er naturlig å tro at skolepengene har betydning for hvilken økonomisk bakgrunn de som søker seg til BI kommer fra.

Selv om Bourdieu i stor grad beskriver et utdanningssystem preget av reproduksjon hvor de ulike segmentene av makteliten har "sine" skoler som den reproducerer seg selv igjennom, åpner han også for at feltet av eliteskoler, og rekrutteringen til disse er i endring. Som han skriver:

The homology between positions and the dispositions of their occupants is never perfect, and the permanent dialectic between the properties of a school and the properties of its students is one of the major determinants of change in the field of the grades écoles as well as the field of power, with every significant change in the social composition of a particular student body bringing on a change in both the reality and the representation of the corresponding school, and vice versa (Bourdieu 1996: 183-184).

Med bakgrunn i Bourdieu er det altså grunn til å tro at det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene som studeres i denne oppgaven er preget av skolen status, samtidig som skolens status påvirker hvem som søker seg dit. Uansett hvilken vei pilen går i denne årsakssammenhengen er det ut i fra Bourdieu rimelig å anta at den sosiale rekrutteringen til de ulike lærestedene over tid vil kunne si noe om utdanningsinstitusjonenes status, og hvorvidt statusforholdet mellom skolene har vært preget av endring eller stabilitet i løpet av perioden som studeres.

2.5. Oppsummering

I dette kapittelet har det vært redegjort for siviløkonomstudiets historie, og siviløkonomprofesjonens historie og posisjon i det norske arbeidsmarkedet. Det har også blitt presentert tidligere forskning på den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet og andre eliteutdanninger. Videre har det vært redegjort for statusforholdet mellom de ulike

lærestedene som tilbyr siviløkonomi, og tidligere forskning knyttet til den sosiale rekrutteringen til eliteskoler. Diskusjonen av de teoretiske perspektivenes relevans og utledingen av hypoteser i neste kapittel vil trekke veksler på tidligere forskning og andre bidrag som har blitt presentert i dette kapittelet.

3. TEORETISKE PERSPEKTIVER

På bakgrunn av redegjørelsen av tidligere forskning i forrige kapittel kan man konkludere med at rekrutteringsmønsteret til eliteutdanninger er preget av betydelig sosial ulikhet. Sosial bakgrunn kan måles på flere måter, og hvilket mål man bruker kan ha betydning for hvilke resultater man får. I dette kapitlet vil det først bli redegjort for det teoretiske grunnlaget for forståelsen av sosial bakgrunn i denne oppgaven, som baserer seg på den franske sosiologen Pierre Bourdieu sin beskrivelse av klassestrukturen i samfunnet.

I den andre delen av kapitlet fokuseres det på ulike perspektiver som alle kan bidra til å forklare sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg. I denne oppgaven antas det at en forenklet valgmodell bestående av tre valg kan beskrive beslutningsprosessen forbundet med å ta høyere utdanning. Det første valget består i hvorvidt man vil ta høyere utdanning eller ikke. Gitt at man velger å ta høyere utdanning, omhandler den andre beslutningen hvilken utdanningsretning man skal velge, og til slutt må man velge ved hvilket lærested man ønsker å studere. Det er forklaringer på hvordan sosial bakgrunn påvirker de to siste valgene – valg av utdanningsretning og valg av lærested – som er i fokus her.

Valg av utdanningsretning kan sies å være et mer komplekst valg enn valg av utdanningsnivå (Hansen 1995:149), og det er en rekke faktorer som spiller inn på dette valget som det ikke er rom for å ta med i denne oppgaven. Eksempel på slike faktorer kan være påvirkning fra venner, lærere og andre konteksteffekter som skole- og klassemiljø. Målet med den andre delen av dette kapitlet er å få svar på tre spørsmål. Det første spørsmålet er, hvordan kan man forklare en eventuell sammenheng mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning? For det andre, hvordan kan man forklare en eventuell sammenheng mellom sosial bakgrunn og valg av lærested blant siviløkonomer? Endelig reises spørsmålet om hvorvidt det er grunn til å anta at disse sammenhengene har endret seg over tid. Tidligere forskning, fremstillingen av siviløkonomenes historie og posisjon i det norske arbeidsmarkedet og statusforholdet mellom de ulike lærestedene for siviløkonomi fra forrige kapittel vil trekkes inn i diskusjonen omkring perspektivenes relevans i forhold til oppgavens problemstilling.

Det vil presenteres tre perspektiver som kan bidra med forklaringer på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg: ressursperspektivet, sosialiseringperspektivet og rasjonelle valg-perspektivet¹⁷. Det kan være vanskelig å sette et klart skille mellom alle perspektivene, men denne inndelingen av forklaringer er ment å lette og organisere fremstillingen. Felles for de tre ovennevnte perspektivene er at de fokuserer på sosial reproduksjon ved at individenes valg anses som påvirket av sosial bakgrunn. På grunnlag av dette fokuset har slike perspektiver blitt kritisert for å være deterministiske, og følgelig dårlig egnet til å forklare endring i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg. Det har blitt hevdet at samfunnsutviklingen har gått i retning av individualisering, ved at individene i større grad er fristilt fra sosiale bakgrunnsfaktorer i sine valg (Ziehe 1989; Giddens 1991). Karlsen (2001) argumenterer for at både perspektiver om strukturell reproduksjon og individualiseringsperspektiv har noe for seg når man skal se på ungdom og utdannings- og yrkespreferanser. I og med at tidligere forskning har understreket stabiliteten i rekrutteringen til eliteutdanninger, vil denne gjennomgangen begrenses til de tre ovennevnte perspektivene. I gjennomgangen vil det legges vekt på hvordan perspektivene kan forklare en eventuell endring i det sosiale rekrutteringsmønsteret til henholdsvis siviløkonomstudiet og de ulike lærestedene.

Forklaringene som de ulike perspektivene kan bidra med er ikke gjensidig utelukkende, og kan med fordel sees som supplerende fremfor konkurrerende. En og samme teoretiker eller teori kan bidra med forklaringer som kan plasseres innenfor forskjellige perspektiver. I denne oppgaven anses det som sannsynlig at flere av forklaringene kan være virksomme samtidig, og at de sammen kan bidra til å forklare sosiale forskjeller i utdanningsvalg. På tross av at noen av disse perspektivene primært har til hensikt å forklare sosiale forskjeller i oppnådd utdanningsnivå, vil de i denne sammenheng bli brukt til å belyse mulige forklaringer på sosial ulikhet i valg av utdanningsretning og valg av lærested.

3.1. Bourdieus sosiale rom

3.1.1. Sosial bakgrunn

Bourdieu (1985: 40) sosiale rom er hans beskrivelse av klassestrukturen. Bourdieu beskriver dette rommet som multidimensjonalt, og individenes plassering i rommet avgjøres av blant

¹⁷ Inndelingen av forklaringer i disse perspektivene er hentet fra Thrane (2005).

annet inntekt, utdanning, yrke og foreldrenes yrke, utdanning og inntekt. Posisjonene i rommet er organisert langs tre dimensjoner. Plasseringen på den vertikale aksens i rommet angir den totale mengden kapital, både økonomisk og kulturell. Den horisontale aksens angir kapitalsammensetningen når det gjelder relativ mengde økonomisk og kulturell kapital i kapitalbeholdningen. Kulturell kapital kan defineres som den dominerende klassens sin livsstil, smak og kultur. Individene i samfunnet kan være i besittelse av, eller ha mer eller mindre kjennskap til denne formen for kapital. For at den kulturelle kapitalen skal ha noen verdi er det avgjørende at kulturen den representerer anerkjennes som legitim av samfunnet forøvrig (Hansen og Engelstad 2003: 166). Bourdieu (1995: 34) omtaler økonomisk og kulturell kapital som de mest sentrale differensieringsprinsippene i industrialiserte samfunn. Den tredje dimensjonen i Bourdieus sosiale rom er endring i mengde og sammensetning av kapital over tid. *Det sosiale rommet* er dynamisk, og posisjonen i rommet er derfor ikke konstant. Endringer av posisjonene i det sosiale rommet skyldes individer og gruppers innsats for å opprettholde eller forbedre sin egen sosiale posisjon (Hansen 1995: 52-53).

På bakgrunn av kunnskap om dette rommet av posisjoner, hevder Bourdieu at man "på papiret" kan skille ut klasser (Bourdieu 1985: 41). Han definerer klasse teoretisk som et sett av individer som er plassert i nærheten av hverandre i det sosiale rommet, og som derfor har utviklet de samme interessene, verdiene og praksisene (Bourdieu 1985: 41). Øverst på den vertikale aksens befinner den dominerende klassen seg, og denne er spredt langs den horisontale aksens som angir hvilken kapitaltype deres samfunnsposisjon i størst grad er fundert på. For eksempel trekkes bedriftsledere frem som medlemmer av den dominerende klassen hvor økonomisk kapital er den desidert viktigste kapitalformen. På motsatt side kan man finne for eksempel professorer, som vil ha overvekt av kulturell kapital. Profesjoner som både har økonomisk og kulturell kapital, slik som leger og advokater, trekkes frem som eksempel på den dominerende klasse hvor kapitalsammensetningen er symmetrisk. Disse profesjonene har både mye økonomisk kapital, i form av lønn, og mye kulturell kapital, i form av utdanning (Hansen 1999; Hansen og Engelstad 2003: 166). Individer med samme type utdanning vil ofte være plassert i nærheten av hverandre i det sosiale rommet.

Bourdieus forståelse av sosiale klasser som et sett av individer som er plassert i nærheten av hverandre i det sosiale rommet, og som har sammenfallende interesser, verdier og praksiser kan sees i sammenheng med Webers forståelse av stender eller statusgrupper. Weber skiller mellom klasser, statusgrupper og partier som grunnlag for fordeling av makt i samfunnet

(Weber 2000: 53-69). Webers klassebegrep viser til samfunnsgrupper definert ut i fra rent økonomiske forhold. "En klasse representerer bare et mulig (og hyppig forekommende) grunnlag for fellesskap og solidarisk opptreden" (Weber 2000: 54). Statusgrupper er derimot reelle samfunnsgrupper som består av "(...)mennesker som føler samhørighet med hverandre, selv om denne samhørigheten er uten noen fast struktur" (Weber 2000: 60).

Members of such groups share common values, tastes, and patterns of consumption, and claim a special social esteem. Educational or occupational status are typical foundations of this claim, so educational and occupational groups often develop into status groups (Hansen 1995: 42).

Når det gjelder forholdet mellom klasser og statusgrupper legger Weber vekt på at klasser kan være utgangspunkt for statusgruppeformasjon, men at statusgrupper også kan gå på tvers av sosiale klasser (Weber 2000).

I denne oppgaven vil sosial bakgrunn, i tråd med Bourdieus beskrivelse av klassestrukturen, forstås og måles ut i fra foreldrenes økonomiske og kulturelle kapital. Foreldrenes inntekt sees som uttrykk for økonomisk kapital, mens foreldrenes utdanning angir mengden kulturell kapital. Når det gjelder foreldrenes utdanning vil både utdanningsnivå og utdanningstype tas med i analysene. Foreldrenes inntekt og utdanning kan sammen sees som uttrykk for hvilken vertikal plassering personene i datamaterialet har bakgrunn i. Det relative forholdet mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt anses som et uttrykk for deres plassering langs den horisontale aksen. I og med at ulike utdanninger på samme nivå kan ha forskjellig status og i tillegg være mer eller mindre orientert mot kulturell eller økonomisk kapital, kan foreldrenes utdanningstype også gi informasjon om vertikal og horisontal plassering i *det sosiale rommet*.

3.1.2. Plassering av siviløkonomutdanningen og lærestedene i maktfeltet

I følge Bourdieu kan det sosiale rommet deles opp i flere felt, både langs den vertikale og den horisontale dimensjonen, og som Bourdieu skriver: "Every field is the site of a more or less overt struggle over the definition of the legitimate principles of division of field" (Bourdieu 1985: 50). Maktfeltet strekker seg fra det økonomiske feltet i den ene enden av aksen til det kulturelle feltet i den andre (Bourdieu 1996: xi). Bourdieu plasserer ulike typer utdanninger og utdanningsinstitusjoner i forhold til hverandre etter vertikal status, og i hvilken grad de er orientert mot den kulturelle eller økonomiske eliten (ibid: xiv). Utdanning som legitimeringsgrunnlag for sosiale posisjoner står sentralt i Bourdieus arbeider. Han

skriver at den økte vektleggingen av utdanning har vært spesielt synlig innenfor det økonomiske feltet, og at utviklingen i fransk næringsliv har gått i retning av at barn av bedriftseiere tar høyere utdanning for å legitimere nedarvet status og makt (Bourdieu 1984: 132-137; Bourdieu 1996). Det er en sterk sammenheng mellom sosial bakgrunn og oppnåelse av eliteposisjoner i Norge, og denne sammenhengen går i stor grad via utdanning (Mastekaasa 2004). Betydningen av utdanning kan blant annet forklares med at meritokratiidealet står sterkt i Norge, og at eliteposisjoner må være fundert på utdanning for at de skal oppfattes som legitime, på samme måte som Bourdieu beskriver. I og med at maktfeltet er dynamisk er ikke en eliteutdanning eller eliteskole sin status og posisjon gitt en gang for alle, og plasseringene i maktfeltet kan dermed endres over tid.

På bakgrunn av Bourdieus beskrivelse av maktfeltet er det interessant å plassere siviløkonomutdanningen og lærestedene som tilbyr studiet innenfor dette feltet. Siviløkonomstudiet vil i dag kunne plasseres høyt oppe på den vertikale aksene innenfor den økonomisk dominerte delen av maktfeltet. I forrige kapittel så vi at siviløkonomene har hatt en betydelig utvikling på arbeidsmarkedet, og en slik prestisjøkning vil i så fall bety at utdanningen har steget på den vertikale aksene i maktfeltet i løpet av perioden som studeres i denne oppgaven. Ut i fra det tidligere forskning har vist om at rekrutteringsmønsteret til de mest prestisjefylte utdanningene er sosialt skjevest (jf. Aamodt 1982; Hansen 1999), er det rimelig å tro at rekrutteringen til siviløkonomstudiet har blitt mer eksklusiv i takt med utdanningens statusutvikling på arbeidsmarkedet. På en annen side kan man anta at tilveksten av nye læresteder, med lavere opptakskrav og flere studieplasser, har hatt en utjevneende effekt på det sosiale rekrutteringsmønsteret til studiet sett under ett. At økonomiske grupper etterspør mer utdanning slik Bourdieu (1996) hevder kan kanskje bidra til å forklare siviløkonomutdanningens suksesshistorie. Det vil i så fall bety at det har vært en utvikling i retning av økt rekruttering til studiet av personer fra økonomisk bemedlede hjem hvor foreldrene også har høyere utdanning.

Når det gjelder de ulike lærestedenes plassering i Bourdieus maktfelt, er det på grunnlag av redegjørelsen fra forrige kapittel grunn til å hevde at NHH er plassert høyest oppe på den vertikale aksene av de fire utdanningsinstitusjonene. BI ser ut til å være den eneste skolen som anses som en mulig utfordrer av NHHs posisjon, mens HiA og HHB er lavere rangert. BI kan derfor plasseres noe høyere på den vertikale aksene i maktfeltet enn skolene i kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”. I og med at NHH har vært mer akademisk orientert enn de

øvrige lærestedene, kan skolen plasseres som noe mer orientert mot kulturell kapital på den horisontale akse enn resten. BI, HHB og HiA kan plasseres i den mer økonomiske delen av feltet. En eventuell endring i statusforholdet mellom skolene vil også bety en endring i lærestedenes plassering i forhold til hverandre. I forrige kapittel så vi at forskning på den sosiale rekrutteringen til eliteskoler i USA har vist at rekruttering til disse skolene er betydelig skjevere enn til andre skoler med lavere status (Hearn 1990; Kingston & Lewis 1990). På bakgrunn av disse funnene er det rimelig å tro at det sosiale rekrutteringsmønsteret til en utdanningsinstitusjon kan si noe om dens status i utdanningssystemet og på arbeidsmarkedet. Et sentralt spørsmål i undersøkelsen av den sosiale rekrutteringen til ulike læresteder i denne oppgaven, blir dermed hvorvidt det har skjedd endringer i rekrutteringsmønsteret til skolene som tyder på at statusforholdet mellom disse har vært i endring.

Jeg vil nå gå over til å se på hvordan de ulike perspektivene kan bidra med forklaringer på en eventuell sammenheng mellom sosial bakgrunn valg av henholdsvis utdanningsretning og lærested. Diskusjonen av perspektivenes forklaringsverdi i forhold til siviløkonomi spesielt, vil sees i lys av plasseringen av siviløkonomstudiet og de ulike lærestedene i Bourdieus maktfelt og statusutviklingen over tid, som det ble redegjort for ovenfor. På bakgrunn av denne diskusjonen, og redegjørelsen av tidligere forskning i forrige kapittel, vil det avslutningsvis i kapittelet utledes hypoteser knyttet til sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning, og betydningen av sosial bakgrunn for valg av lærested blant siviløkonomer.

3.2. Perspektiver på utdanningsvalg

I følge Thrane (2005) fokuseres det i ressursperspektivet og sosialiseringsperspektivet på faktorer som ligger forut i tid som forklaringer på utdanningsvalg, mens teorier innenfor rasjonelle valg perspektivet vektlegger framtidsrettede vurderinger som avgjørende for valg av utdanning.

3.2.1. Ressursperspektivet

Forklaringer innenfor ressursperspektivet legger vekt på at sosiale forskjeller i tilgang til ressurser kan bidra til å forklare sosial ulikhet i utdanningsvalg generelt. I denne fremstillingen vil det fokuseres på betydningen av sosiale forskjeller i tilgang til økonomiske og kulturelle ressurser.

Betydningen av foreldrenes økonomiske ressurser

Å gjennomføre en høyere utdanning, uansett utdanningsretning, medfører økonomiske kostnader både i form av levekostnader under selve studietiden og omkostninger forbundet med tapt arbeidsinntekt de årene man studerer. Statens Lånekasse for utdanning ble opprettet i 1947 for å hindre at ulik tilgang til økonomiske ressurser skulle stå i veien for å oppnå målsettingen om at alle skal ha lik rett til utdanning (Rotevatn 1997). Til tross for denne offentlige finansieringsordningen har forskning vist at foreldrenes inntekt er av betydning når det gjelder sannsynligheten for å velge høyere utdanning (Hansen 1995, 2006). Andre studier har funnet at foreldrenes inntekt ikke er så viktig i Norge, og fremhever gode offentlige finansieringsordninger og gratis utdanning som mulige forklaringer på dette (Aamodt 1982; Thrane 2005: 66).

En sammenheng mellom foreldrenes inntekt og barnas utdanningsvalg kan tenkes å være et resultat av at studielånet ikke strekker til, og at familiens økonomi derfor kan påvirke mulighetene man har til å dekke kostnadene som høyere utdanning faktisk innebærer. Foreldre med mye økonomisk kapital vil i større grad være i stand til å hjelpe barna sine med kostnadene som er forbundet med å ta høyere utdanning, enn foreldre med mindre økonomisk kapital. Kostnadene ungdom selv må påregne for høyere utdanning blir lavere dess mer finansiell hjelp foreldrene har mulighet til å gi dem, noe som kan gi grunn til å tro at foreldrenes økonomi påvirker barnas utdanningsvalg. At foreldrenes inntekt har betydning for valg av høyere utdanning kan også tenkes å være et resultat av at personer som kommer fra økonomisk bemedlede hjem føler større økonomisk trygghet. Å velge å ta høyere utdanning medfører en viss økonomisk risiko ved at man ofte må ta opp lån, og ikke er garantert lønn som står i forhold til dette lånet ved endt studietid. Å ha foreldre med god økonomi kan fungere som et sikkerhetsnett, og dermed redusere den økonomiske risikoen ved å ta høyere utdanning, noe som kan bidra til å forklare en positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å ta høyere utdanning.

Innenfor ressursperspektivet kan foreldrenes økonomiske ressurser i hovedsak brukes til å forklare sosiale forskjeller i oppnådd utdanningsnivå. Siviløkonomene sammenlignes i denne oppgaven med personer som har tatt utdanning på hovedfagsnivå, altså som har en lengre utdanning enn siviløkonomene. Ut i fra ressursperspektivet er det grunn til å tro at personer som velger den lengste utdanningen er de som har foreldre som tjener mest. På en annen side har en betydelig andel av siviløkonomene tatt utdanningen sin ved BI, som er et mer kostbart

alternativ uansett nivå. Følgelig kan man anta at sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og valg av siviløkonomi har endret seg etter at BI kom på banen på midten av 1980-tallet. I og med at NHH, HHB og HiA er offentlige læresteder med tilnærmet gratis siviløkonomstudier¹⁸, er det med utgangspunkt i ressursperspektivet ikke grunn til å tro at foreldrenes inntekt vil ha betydning for rekruttering til disse offentlige skolene. Selv om studentene ved BI får ta opp mer lån i Statens Lånekaske for å dekke deler av skolepengene, er det rimelig å anta at familiens økonomi påvirker i hvilken grad elevene velger det kostbare private alternativet.

Betydningen av foreldrenes utdanning

Som nevnt ovenfor anses foreldrenes utdanning som uttrykk for foreldrenes kulturelle ressurser i denne oppgaven. Her vil jeg se nærmere på to forklaringer på en sammenheng mellom foreldrenes utdanning og barnas utdanningsvalg som kan plasseres innenfor ressursperspektivet. For det første kan foreldrenes utdanning påvirke barnas skoleprestasjoner, som igjen kan påvirke utdanningsvalg¹⁹ (jf. Bourdieu & Passeron 1977; Erikson & Jonsson 1996). For det andre kan foreldrenes utdanning påvirke i hvilken grad barna har tilgang til informasjon om utdanningssystemet og ulike utdanningstyper (Erikson & Jonsson 1996; Van de Werfhorst & Andersen 2005).

Sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og barnas prestasjoner

Et sentralt bidrag innenfor utdanningssosiologien som vektlegger at sosial ulikhet i høyere utdanning påvirkes av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og skoleprestasjoner er Bourdieus teori om kulturell kapital (Bourdieu & Passeron 1977). Innenfor denne teorien forklares sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og barnas skoleprestasjoner med at barn med høy sosial bakgrunn er i besittelse av en kulturell kapital som premieres i skolen (Bourdieu & Passeron 1977). Premieringen av kulturell kapital i skolesystemet kan bidra til at barn med høy sosial bakgrunn og mye kulturell kapital både presterer og trives bedre i skolesystemet, enn medelever med mindre kulturell kapital (Bourdieu & Passeron 1977; Bourdieu 1995). Sosiale forskjeller i skoleprestasjoner, som igjen påvirker utdanningsvalg, er

¹⁸ Kostnadene som er forbundet med studier ved offentlige læresteder i Norge er semesteravgift og læringsmateriell.

¹⁹ Karakterer er ikke inkludert i analysene i denne oppgaven. På grunn av vektleggingen av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og karakterer i teori og tidligere forskning, redegjøres det likevel for denne sammenhengen og hvilken betydning man generelt kan tenkes seg at dette har for opptak til siviløkonomi og de ulike lærestedene.

det Boudon (1974) omtaler som den primære effekten av sosial bakgrunn. Prestasjonsforskjeller kan tenkes å være virksomme på to måter. For det første ved at man er spesielt flink i de fagene som inngår i foreldrenes utdanningstype, og derfor velger å studere dette videre. For det andre ved at ungdom med høy sosial bakgrunn generelt presterer bedre, og dermed velger mer fritt blant ulike utdanningsretninger enn sine medelever med lavere sosial bakgrunn (Helland 2004: 131). Sistnevnte kan også påvirke valg av lærested ut i fra differensierte opptakskrav.

Hvorvidt betydningen av kulturell kapital som Bourdieu finner i det differensierte utdanningssystemet i Frankrike har overføringsverdi til å forklare forhold i Norges egalitære utdanningssystem, har blitt problematisert (Hansen 1986: 110; Danielsen 1998). En mer generell kritikk av Bourdieus teori sin forklaringskraft i forhold til overgangen mellom videregående nivå og høyere utdanning, er at betydningen av sosial bakgrunn for skoleprestasjoner blir mindre når barna blir eldre (Erikson & Jonsson 1996). Tidligere forskning i Norge har vist at det er en sammenheng mellom sosial bakgrunn og karakteroppgjør i videregående skole (Hægeland m.fl. 2005).

Karakterene fra videregående utdanning er avgjørende for i hvilken grad man har mulighet til å velge høyere utdanning generelt, og hvilken utdanningsretning man kan velge spesielt. Gitt at det er en sammenheng mellom foreldrenes utdanning og barnas skoleprestasjoner vil innføring av høye opptakskrav, som er ett av kjennetegnene ved eliteutdanninger, føre til at barn med høyt utdannede foreldre har et fortrinn for opptak til disse studiene relativt til barn som har foreldre med lavere utdanning. I og med at siviløkonomi regnes som en eliteutdanning med høye opptakskrav, kan man ut i fra sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og barnas skoleprestasjoner anta at utdanningsnivået til foreldrene jevnt over er høyere i siviløkonomgruppen, enn blant personene som har utdanning på hovedfagsnivå. På en annen side har tidligere forskning vist at ungdom fra lavere grad som velger høyere utdanning er en mer selektert gruppe når det gjelder prestasjoner fra videregående, enn sine medstudenter med høyere sosial bakgrunn (Hansen 1986; Erikson & Jonsson 1996). Det er derfor grunn til å tro at personer med lav sosial bakgrunn som har tatt utdanning på hovedfagsnivå har gode karakterer fra videregående skole. I og med at siviløkonomene sammenlignes med personer som har tatt studier på hovedfagsnivå i denne oppgaven, er det rimelig å anta at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og skoleprestasjoner ikke er av veldig stor betydning for valg av siviløkonomi versus utdanning på hovedfagsnivå.

Når det gjelder valg av lærested, kan man anta at en sammenheng mellom sosial bakgrunn og skoleprestasjoner kan ha betydning for hvilket lærested personer som vil studere siviløkonomi faktisk kommer inn på. Man kan tenke seg at rekrutteringsmønsteret vil være sosialt skjevest på skolene med høyest opptakskrav. I forrige kapittel så vi at NHH har hatt høyere opptakskrav enn de øvrige skolene. BI har også jevnt over hatt høyere opptakskrav enn både HHB og HiA. Gitt sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og barnas skoleprestasjoner, er det grunn til å anta at personer fra øvre sosiale lag i større grad vil ha mulighet til å velge de mest selektive lærestedene, NHH og BI. Det vil imidlertid ikke være mulighet for å undersøke i hvilken grad en skjeve sosial sammensetning blant studenter ved NHH og BI skyldes sosiale forskjeller i skoleprestasjoner i denne oppgaven.

Informasjonsdifferensieringsteser

Informasjonsdifferensieringsteser er en annen forklaring på sosiale forskjeller i utdanningsvalg som vektlegger foreldrenes kulturelle ressurser. I forklaringen understrekes det at tilgangen til informasjon om utdanningssystemet er skjevfordelt i befolkningen etter sosial bakgrunn (Erikson & Jonsson 1996; Van de Werfhorst & Andersen 2005). Hovedpoenget i informasjonsdifferensieringsteser er at barn med høyt utdannede foreldre har bedre tilgang til informasjon om utdanningssystemet, og om verdien av høyere utdanning generelt. Det har blitt hevdet at informasjonsdifferensieringen har størst betydning sent i utdanningskarrieren (Van de Werfhorst & Andersen 2005: 324). Foreldrenes utdanningsnivå og utdanningstype er årsaken til informasjonsdifferensieringen mellom ulike sosiale lag.

Tidligere forskning har vist en tendens til at barn velger samme type utdanning som foreldrene, eller utdanning som kvalifiserer til samme yrke (Aamodt 1982; Hansen 1995, 2005; Knutsen 2001; Helland 2004). Når det gjelder retningsvalg innenfor høyere utdanning kan det tenkes at foreldrenes utdanningstype påvirker hvilken informasjon om utdanningssystemet de formidler til sine barn. Foreldrenes utdanningstype kan påvirke barnas valg av utdanningsnivå og utdanningsfagfelt mer generelt, eller utdanningstype spesielt. Det er grunn til å tro at ungdom vil ha mer informasjon om foreldrenes utdanningstype enn andre studier. Ulik tilgang på informasjon kan være en forklaring på at man er mer tilbøyelig til å velge utdanning innenfor samme fagfelt, eller samme studium som foreldrene, fremfor andre utdanningsretninger. I forhold til det å velge siviløkonomi er det dermed rimelig å tro at personer som har foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag eller som

selv er utdannet siviløkonomer, vil ha en spesielt sterk tilbøyelighet til å velge siviløkonomi fremfor andre studier på hovedfagsnivå.

Foreldrenes utdanning kan også tenkes å påvirke valg av utdanningsinstitusjon, ved at barn som har foreldre med høyere utdanning vil få informasjon som er spesifikt knyttet til det lærestedet foreldrene studerte ved. Ulik tilgang på informasjon om læresteder kan på samme måte som ved valg av utdanningsretning påvirke barnas valg av lærested. I og med at det ikke foreligger data om foreldrenes lærested i denne oppgaven er det ikke mulig å undersøke denne antagelsen noe nærmere. Det er likevel rimelig å tro at de fleste foreldrene med siviløkonomutdanning har studert ved NHH²⁰. I så fall skulle man, gitt betydningen av informasjonen som foreldrene besitter for valg av lærested, anta at personer med siviløkonomforeldre i større grad vil velge NHH fremfor noen av de andre utdanningsinstitusjonene.

3.2.2. Sosialiseringsperspektivet

Innenfor sosialiseringsperspektivet forklarer man utdanningsvalg som et resultat av hvordan foreldrenes verdier og interesser overføres til barna gjennom en sosialisering- og internaliseringsprosess. En forutsetning innenfor sosialiseringsperspektivet er at det faktisk er ens verdier og interesser som styrer utdanningsvalg. Ifølge Thrane (2005:47) kan forklaringer på utdanningsvalg innenfor dette perspektivet både utfylle og konkurrere med forklaringene som kan utledes fra ressursperspektivet. Forklaringer på sosial ulikhet i utdanningsvalg som fremhever betydningen av sosialisering, legger vekt på horisontale fremfor vertikale skiller mellom ulike grupper. Poenget er å kunne forklare hvorfor personer med samme vertikale plassering velger ulike utdanninger. Webers begrep om statusgrupper kan brukes for å forstå og forklare hvordan slike sosialiseringprosesser virker. Det har blitt argumentert for at utdanningsgrupper kan ta preg av statusgrupper, ved at det utvikles egne kulturer knyttet til ulike utdanninger (Hansen 1995; Helland 2004).

²⁰ Dette antas fordi NHH hadde utdanningsmonopol fram til 1985. Det kan tenkes at noen av siviløkonomforeldrene har studert i utlandet. I og med at vedtaket om oppheving av utdanningsmonopolet fikk tilbakevirkende kraft for diplomøkonomer utdannet ved BI etter 1971, kan det også tenkes at noen av siviløkonomforeldrene er uteksaminert fra BI.

Foreldrenes kapitalsammensetning og utdanningsvalg

Bourdieu's begrep om *habitus* er fruktbart å bruke i forklaringer som vektlegger at barnas utdanningsvalg påvirkes av strukturelle faktorer som foreldrenes utdanning og inntekt (Bourdieu & Passeron 1977; Bourdieu 1984). Bourdieu definerer *habitus* som:

(...) dei ulike systema av disposisjonar som dei [agentene] har skaffa seg gjennom inderlegging av ein fastlagt type sosiale og økonomiske vilkår og som i eit avgrensa livsløp innafor det vurderte feltet finn meir eller mindre gunstig høve til å setje seg gjennom (Bourdieu og Waquant 1995: 90).

Bourdieu's begrep om *habitus* kan bidra til å forklare individuelle handlinger som et resultat av både strukturelle og individuelle trekk. Sosiale og kulturelle forskjeller mellom ulike grupperinger i samfunnet er sentralt i Bourdieu's forståelse av klassestrukturen – *det sosiale rommet*. Som jeg var inne på tidligere påvirker mengden og sammensetningen av foreldrenes kapital deres posisjon i det sosiale rommet, og dermed hvilken statusgruppe de kan sies å tilhøre. Forklaringer på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og retningsvalg i høyere utdanning tar utgangspunkt i at barna sosialiseres inn i samme statusgruppe som foreldrene. Kulturen, verdiene og interessene som gjelder innenfor en statusgruppe vil dermed overføres til barna (Hansen 1999: 176). I og med at kultur, verdier og interesser anses som sentrale faktorer i utdanningsvalg vil en slik sosialiseringsprosess kunne forklare en tendens til at barn velger utdanning som kvalifiserer til samme posisjon i det sosiale rommet som deres foreldre har. Kulturelle variasjoner mellom ulike klasser eller statusgrupper, som kan bestå i forskjeller i verdier, preferanser og ambisjoner, kan føre til såkalt ikke-intendert sosial lukning (Hansen 1995: 27). Resultatet av en sammenheng mellom foreldrenes statusgruppe og utdanningsvalg kan bli at de individuelle utdanningsvalgene gjennom en sosialiseringsprosess blir så preget av foreldrenes utdanningsnivå og utdanningsretning, at man på samfunnsnivå får en klar og systematisk sammenheng mellom foreldrenes utdanning og barnas utdanningsvalg.

Man kan se for seg at en internalisering av gruppespesifikke verdier og normer fører til en gruppespesifikk rangering av ulike utdanninger. Dersom det er slik at statusgruppene i samfunnet verdsetter ulike utdanningsretninger forskjellig, vil denne ulikheten kunne forklare en systematisk tendens til at personer med ulik sosial bakgrunn velger forskjellige utdanningsretninger. Bourdieu (1984) hevder at barn ofte velger utdanning som kvalifiserer til samme type yrke som ens foreldre, eller yrke innenfor samme fagfelt. I tillegg er det en

tendens til at oppadgående sosial mobilitet mellom generasjoner skjer innenfor samme horisontale sfære i det sosiale rommet (Bourdieu 1984: 132). Et empirisk eksempel som taler for at utdanningsvalg påvirkes av foreldrenes statusgruppetilhørighet kan hentes fra Hellands (2004) undersøkelse av rekrutteringsmønsteret til sosial- og siviløkonomi. Studien viser at utdanning, yrke, inntekt, sektor og kapitalsammensetning (i henhold til Bourdieus sosiale rom) påvirker hvilke av de to økonomutdanningene studentene velger (Helland 2004). Felles for begge utdanningsretningene er at det i stor grad er studenter med høy sosial bakgrunn som rekrutteres. Hvilken kapitalsammensetning foreldrene har, påvirker sannsynligheten for å velge den ene økonomutdanningen fremfor den andre. Personer som har foreldre med overvekt av kulturell kapital er mest tilbøyelig til å velge sosialøkonomi, mens personer som har foreldre med mest økonomisk kapital i større grad velger siviløkonomi (Helland 2004). Et annet empirisk eksempel er Hansens (1995) undersøkelse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanningsretning. Undersøkelsen viser at det er store forskjeller i valg av utdanningsretning blant studenter som har ulik klassebakgrunn. For eksempel finner Hansen (1995: 146-160) at eliteutdanninger domineres av ulike klasser. Personer med høy sosial bakgrunn, som har gode nok karakterer til å velge en eliteutdanning, har en tendens til å velge samme utdanningsretning som foreldrene. At personer fra øvre sosiale lag med gode karakterer ikke har høyere sannsynlighet enn andre grupper for å velge andre eliteutdanninger enn den de selv har bakgrunn i, forklarer Hansen (1995: 156) med det hun kaller statusgruppeeffekter. Slike statusgruppeeffekter er et resultat av at personer med ulik sosial bakgrunn har forskjellige kulturer og preferanser, som igjen påvirker rangering og valg av utdanningsretninger.

Det er ikke nødvendig med sosial reproduksjon på utdanningstypenivå for at sosialiseringprosesser skal være virksomme. En tendens til å velge utdanning innenfor samme fagfelt som ens foreldre kan også antas å være et resultat av sosialisering. Dryler (1998: 125) studerer sammenhengen mellom kjønn og utdanningsvalg på videregående skole i Sverige, og finner sterk støtte for det hun kaller ”samme sektoreffekt”. Det vil si at det er en tendens til at ungdom velger utdanningstyper som samsvarer med den sektoren foreldrenes yrke eller utdanning er relatert til. Tidligere forskning har vist at det er noe forskjell mellom kjønnene for hvilken forelder de tar etter (Dryler 1998; Karlsen 2001; Støren og Arnesen 2003). I og med at kjønn, eller forskjell mellom gutter og jenters utdanningsvalg, ikke er et sentralt tema i denne oppgaven vil ikke dette problematiseres eller undersøkes noe nærmere her.

En sammenheng mellom foreldrenes statusgruppetilhørighet og utdanningsvalg, sannsynliggjør at det å ha foreldre med høyere utdanning innen økonomiske og administrative fag eller siviløkonomutdanning vil ha en positiv betydning for sannsynligheten for at barna velger siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning. Det har blitt argumentert for at siviløkonomer kan betraktes som en profesjon²¹ (Lidtun 1996; Helland 2004), og på bakgrunn av dette og tidligere forskning på profesjoner (jfr. Aamodt 1982; Opheim 1999; Knutsen 2001; Helland 2004) kan man forvente at tendensen til egenrekruttering innad i siviløkonomprofesjonen vil være spesielt sterk.

I og med at siviløkonomprofesjonen plasseres innenfor den økonomiske delen av maktfeltet, er det grunn til å tro at det er en overvekt av studenter med økonomisk bemidlede foreldre som rekrutteres til studiet. Man kan anta at disse ungdommene verdsetter den økonomiske avkastningen av utdanningen spesielt høyt, gitt ønske om å ta utdanning som kvalifiserer til medlemskap i samme statusgruppe som foreldrene. Bourdieu (1984) hevder at økonomiske fraksjoner i samfunnet i større grad tar i bruk utdanning for å legitimere sin egen posisjon. En slik utvikling gir i så fall grunn til å tro at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi har blitt sterkere over tid. En utvikling i retning av at flere med mye økonomisk kapital også har høyere utdanning kan bety at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av siviløkonomi har blitt mer positiv over tid.

Man kan også ut i fra forklaringer innenfor sosialiseringsperspektivet ha en antagelse om at foreldrenes utdanning kan påvirke valg av lærested. Det kan tenkes at både foreldrenes utdanningsnivå og fagfelt kan ha innflytelse på dette valget. Som det har blitt nevnt tidligere kan NHH sies å ha hatt en høyere akademisk status enn de øvrige lærestedene. Personer som har foreldre med høyere akademisk utdanning vil kanskje derfor i større grad vil velge NHH enn noen av de andre skolene. Gitt at BI har høyere vertikal status enn HBB og HiA, kan man også forvente at personer som har foreldre med høy utdanning i større grad vil velge BI fremfor de to andre skolene. I og med at BI kan sies å være mer orientert mot økonomisk kapital enn NHH, er det grunn til å anta at foreldrenes inntekt vil ha særskilt positiv betydning

²¹ Det finnes mange definisjoner på hva en profesjon er, og hvorvidt siviløkonomene kan omtales som en profesjon avhenger av hva slags definisjon man bruker. For en generell diskusjon om ulike forståelser av profesjoner, se for eksempel Brante (1988). For en diskusjon om hvorvidt siviløkonomer kan defineres som en profesjon, se for eksempel Helland (2004: 38-49) og Lidtun (1996, 1997).

for sannsynligheten for å velge BI. En eventuell prestisjøkning for BI kan dermed tenkes å gi seg utslag i at skolen blir mer attraktiv for personer som har foreldre med mye økonomisk kapital. I så fall skulle man anta at analysene i denne oppgaven vil vise at det har blitt en sterkere positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge BI i løpet av perioden som studeres.

3.2.3. Rasjonelle valg-perspektivet

Rasjonelle valg-perspektivet tar utgangspunkt i at utdanningsvalg er et resultat av rasjonelle vurderinger av belønninger og kostnader forbundet med valget. En grunnleggende forutsetning innenfor dette perspektivet er at mennesker er nyttemaksimerende i sine handlinger, som vil si at de til en hver tid etterstreber å velge det alternativet som gir mest mulig nytte. Teorier som fokuserer på utdanningsvalg som rasjonelle, stammer fra en økonomisk tradisjon (Thrane 2005). Her vil sosial posisjonteorien om utdanningsvalg presenteres.

Sosial posisjonteori

Sosial posisjonteorien tar utgangspunkt i at utdanningsvalg er et resultat av vurderinger av fordeler og ulemper forbundet med dette valget. En sentral motivasjon for å ta høyere utdanning ligger i ønsket om å unngå sosial degradering. Sosial degradering vil si at man oppnår lavere sosial status enn sine foreldre, altså tilfeller av det man kan kalle nedadgående sosial mobilitet mellom generasjoner. Sosiale posisjon defineres innenfor denne teorien primært ut i fra sosiale klasse. Sosial posisjonteorien er opprinnelig Raymond Boudon²² (1974) sitt bidrag til å forklare sosiale skjevheter i utdanningsoppnåelse. Boudon skriver om primære og sekundære effekter av sosial bakgrunn i forhold til valg av høyere utdanning. Under gjennomgangen av ressursperspektivet så vi at Boudon omtaler den indirekte effekten av sosial bakgrunn, som virker via skoleprestasjoner på utdanningsvalg, som den primære effekten av sosial bakgrunn på utdanningsvalg. Han hevder at denne effekten er av størst betydning på lavere nivå i utdanningssystemet. Den sekundære effekten av sosial bakgrunn beskriver Boudon som hvordan sosial bakgrunn påvirker utdanningsvalg, gitt like prestasjoner. Denne effekten tilskrives større betydning for utdanningsvalg knyttet til høyere

²² Keller og Zavallioni (1962,1964) var i følge Boudon (1974:23) de som først introduserte sosial posisjonteorien som en reaksjon mot verditeorien, men i ettertid har sosial posisjonteorien blitt knyttet til Boudons arbeid.

utdanning enn den primære. Det er den sekundære effekten av sosial bakgrunn som vil være i fokus her.

De sekundære effektene av sosial bakgrunn opptrer flere ganger i løpet av en lang utdanningskarriere, ved at den rasjonelle vurderingen som ligger til grunn for utdanningsvalg gjentas for hvert trinn i utdanningssystemet hvor det foretas et valg om å fortsette til neste utdanningsnivå eller ikke (Boudon 1974). Vurderingen av belønninger og kostnader knyttet til valget varierer med sosial bakgrunn, som igjen skaper sosial ulikhet i rekrutteringsmønstrene.

Flere sentrale bidragsytere innenfor utdanningssosiologien har brukt og videreutviklet sosial posisjonteorien i sine arbeider (Erikson & Jonsson 1996; Goldthorpe 2000; Goldthorpe & Breen 2000). Goldthorpe & Breen (2000) rendyrker det rasjonelle elementet i sosial posisjonteori i sin modell av utdanningsvalg, mens Erikson & Jonsson (1996) i likhet med Boudon inkluderer sosiale kostnader forbundet med utdanningsvalg i sin modell. Den videre fremstillingen av sosial posisjonteorien i denne oppgaven vil basere seg på Erikson & Jonssons (1996) bidrag.

Videreutvikling av sosial posisjonsteorien

Erikson & Jonsson (1996) har laget en modell for utdanningsvalg basert på Boudons sosiale posisjonteori som er ment å vise hvilke essensielle faktorer som påvirker utdanningsvalg. Modellen søker å bidra med forklaringer på hvorfor det er sammenheng mellom utdanningsvalg og sosial bakgrunn hos elever med like prestasjoner. Valgmodellen er som følger:

$$N (\text{nytte}) = S (\text{sannsynligheten for suksess}) \times F (\text{fordeler/belønning}) - K (\text{kostnader})$$

Modellen viser at den totale nytten (N) av et utdanningsvalg er produktet av sannsynligheten for å lykkes med utdanningen (S) og fordelene eller belønningene (F) knyttet til suksess. Kostnadene (K) forbundet med utdanningsvalget må trekkes fra dette produktet ($S \times F$). Erikson & Jonsson (1996) har i tråd med sosial posisjonteorien en grunnleggende antagelse av individene som nyttemaksimerende i sine utdanningsvalg, og de antar derfor at individene vil lage implisitte kalkuleringer for alle valgalternativene og velge det alternativet som gir mest nytte (N). For å kunne forklare sosiale forskjeller i utdanningsvalg ut i fra denne modellen, er det avgjørende å forstå hvordan en eller flere av delene i modellen varierer med sosial bakgrunn (Erikson & Jonsson 1996: 13-16). Erikson & Jonsson trekker for eksempel frem at oppfattet belønning av utdanning er større for barn fra øvre sosiale lag, fordi den negative

verdien av sosial degradering for disse personene ved å ikke gå videre til høyere utdanning, vil overgå den positive verdien av å velge høyere utdanning for personer fra lavere sosial lag (Erikson & Jonsson 1996: 55). En slik forskjell i vurderingen av belønninger og kostnader etter sosial bakgrunn, vil i så fall kunne forklare at den sosiale skjevheten blant studentene øker jo høyere opp i utdanningssystemet man kommer. I følge Edvardsen (1991: 53) vil også barna utsettes for press fra foreldrene om å unngå sosial degradering, og dette presset vil være sterkere jo høyere sosial posisjon foreldrene har.

Som nevnt er det primært sosial klasse som definerer sosial posisjon innenfor sosial posisjonteorien. Det antas dermed at utdanningsvalg er motivert ut i fra et ønske om å oppnå samme sosiale klasse som foreldrene. Hvordan sosiale klasser defineres og operasjonaliseres er ikke gitt. For eksempel så bruker Erikson & Jonsson (1996) et sjudelt klasseskjema, mens Goldthorpe & Breen (2000) begrenser klasseinndelingen til å skille mellom tre ulike klasser. Man kan anta at personer med siviløkonomutdanning og personer med utdanning på hovedfagsnivå kvalifiserer til den øverste klassen i begge disse klasseskjemaene. Det kan derfor være rimelig å tro at det vil være mest rasjonelt for ungdom med bakgrunn i øvre sosiale lag å velge siviløkonomstudiet. Et slikt valg vil være rasjonelt både fordi siviløkonomstudiet er kortere enn studier på hovedfagsnivå, og fordi man kan forvente å oppnå en relativt høyere økonomisk avkastning på arbeidsmarkedet dersom man velger siviløkonomstudiet. Siviløkonomstudiet kan også anses som en sikrere måte å oppnå samme sosiale klasse som foreldrene på grunn av utdanningens status på arbeidsmarkedet. I og med at det ikke blir benyttet klasseskjema i analysene i denne oppgaven er det vanskelig å teste denne antagelsen direkte. Foreldrenes utdanning og inntekt kan likevel samlet sees som uttrykk for foreldrenes sosiale klasse. Ut i fra resonnementet ovenfor kan man dermed ha en antagelse om at personer med høy sosial bakgrunn vil velge siviløkonomstudiet fremfor andre studier på hovedfagsnivå.

Noen bidrag som kan plasseres innenfor sosial posisjonteorien åpner for at folks definisjon av sosial posisjon kan ta utgangspunkt i foreldrenes utdanningsnivå fremfor sosial klasse. Sosial mobilitet vil dermed måles ut i fra hvorvidt man oppnår samme utdanningsnivå som foreldrene eller ikke (Mastekaasa 2006: 9). Om man forstår sosial posisjon som definert ut i fra foreldrenes utdanningsnivå eller foreldrenes sosiale klasse, er av betydning for hvilke utdanningsvalg man kan forvente at rasjonelle aktører vil ta for å unngå sosial degradering. Dersom det er foreldrenes utdanningsnivå som anses å definere sosial posisjon, er det rimelig

å tro at personer som har foreldre med høyere grads universitets- og høgkoleutdanning vil velge studier på hovedfagsnivå fremfor siviløkonomi for å unngå sosial degradering. På en annen side er både siviløkonomi og studier på hovedfagsnivå relativt lange studier, med bare to års forskjell i utdanningslengde. At forskjellen tross alt ikke er så stor kan bety at foreldrenes utdanningsnivå ikke har særlig betydning for om man velger siviløkonomi eller studier på hovedfagsnivå.

Tidligere forskning har vist at folk har en tendens til å være opptatt av ”lokale statushierarkier” (Frank 1985 i Mastekaasa 2006: 10). Betydningen av slike ”lokale statushierarkier” gjør i så fall at man kan ha en antagelse om at vurderingen av hvor viktig henholdsvis økonomisk kapital og utdanning anses å være for å definere sosial posisjon, vil avhenge av hvorvidt den aktuelle gruppen preges av høy inntekt eller høy utdanning (Mastekaasa 2006: 10). På denne bakgrunn er det rimelig å tro at det vil være en tendens til at personer som kommer fra hjem med mye økonomisk kapital vil velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, i og med at det er et studium som i stor grad leder til god økonomisk avkastning på arbeidsmarkedet.

Differensieringen av høyere utdanning kan gi grunn til å anta at det ikke bare er foreldrenes utdanningsnivå som påvirker barnas ambisjoner og valg, men også foreldrenes utdanningstype. Dersom foreldrene har en eliteutdanning vil barna sannsynligvis være avhengig av å ta en utdanning med tilsvarende status for å oppnå samme sosiale posisjon som foreldrene. Det vil i så fall kunne forklare hvorfor rekrutteringen til eliteutdanninger er preget av betydelig og stabil sosial skjevhet. Erikson & Jonsson (1996) utelukker heller ikke at overføring av verdier og interesser har betydning for valg av utdanningsretning. De skriver: “In general we believe that the transmission of interests affect which type of education a child chooses, rather than what level she or he attains” (Erikson & Jonsson 1996: 32). Vi har sett at siviløkonomi betraktes som en eliteutdanning, noe som gir grunn til å tro at studiet verdsettes høyest av de med høy sosial bakgrunn. Å ha foreldre med eliteutdanning kan bety at en selv er avhengig av å velge utdanning med tilsvarende status for å oppnå samme sosiale posisjon som sine foreldre. På grunnlag av sosial posisjonteorien kan man altså anta en tendens til statusspesifikk reproduksjon i valg av utdanningsretning, men at denne tendensen knytter seg til foreldrenes utdanningstype, ikke foreldrenes utdanningsnivå. Hansen (1995) finner imidlertid at barn av for eksempel jurister ikke har noe høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi enn barn fra andre sosiale klasser. Hun skriver at personer fra høyere sosiale lag

som har gode nok karakterer til å velge en eliteutdanning, oftest velger det utdanningsfeltet foreldrene tilhører (Hansen 1995: 157). Hansens funn gir ikke grunn til å anta at det vil forekomme noen statusspesifikk reproduksjon, i form av at personer som har foreldre med eliteutdanning vil ha noen særskilt høy sannsynlighet for å velge siviløkonomi, i analysene i denne oppgaven.

Et poeng i forhold til sosial posisjonteorien er knyttet til eventuell inflasjon i verdien av utdanning. Dersom verdien av utdanningskredensialer ikke er konstant, er det ikke sikkert at det å ta utdanning på samme nivå, eller samme type utdanning som foreldrene er nok for å unngå sosial degradering (Van de Werfhorst & Andersen 2005). En eventuell inflasjon i verdien av utdanningskredensialer kan tenkes å gjelde både generelt for utdanningsnivå, eller mer spesielt for en utdanningstype. Dersom utdanningsvalg primært er motivert av ønsket om å unngå sosial degradering, er det sannsynlig at en eventuell inflasjon i verdien av utdanning vil påvirke ulike sosiale gruppers utdanningsvalg. Det kan i så fall bety at utdanningsvalgene må endres fra en generasjon til en annen for at barna skal kunne oppnå samme status som foreldrene. Når det gjelder siviløkonomutdanningen har vi sett at dette studiet har hatt en betraktelig økning i verdi når det gjelder status på arbeidsmarkedet i den perioden som studeres i denne oppgaven. I første kapittel ble det referert til tidligere forskning som har vist at øvre sosiale lag kompenserer for den relative verdireduksjonen av høyere utdanning ved å ta de mest prestisjefylte utdanningene (Bourdieu & Passeron 1977; Hansen 1999). På bakgrunn av at personer fra øvre sosiale lag i større grad tar eliteutdanninger enn andre utdanninger og siviløkonomprofesjonens statusutvikling, er det grunn til å tro at siviløkonomstudiet har blitt preget av mer sosialt skjev rekruttering. Dette fordi studiet kan antas å ha blitt mer attraktivt for ungdom fra høyere sosiale lag for å unngå sosial degradering.

Statusforskjellen mellom de ulike lærestedene gjør at det med utgangspunkt i sosial posisjonteorien er rimelig å tro at siviløkonomstudentene med høyest sosial bakgrunn vil velge NHH på grunn av skolens elitestatus. Denne sammenhengen kan forventes å være spesielt sterk for siviløkonomer med høyt utdannede foreldre, i og med at NHH har hatt enn høyere akademisk status enn de øvrige skolene. Dersom det er slik at BI har fått høyere status i løpet av perioden som studeres i denne oppgaven, er det grunn til å tro at utviklingen har gått i retning av at personer med høy sosial bakgrunn i større grad velger BI nå enn tidligere.

3.3. Hypoteser

I denne delen vil mulige sammenhenger mellom sosial bakgrunn og valg av henholdsvis siviløkonomi og lærested oppsummeres, på bakgrunn av presentasjonen av de teoretiske perspektivene og tidligere forskning. Videre vil det utledes hypoteser knyttet til betydningen av sosial bakgrunn for valg av siviløkonomi og valg av lærested på grunnlag av denne oppsummeringen.

3.3.1. Sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi

Foreldrenes utdanningsnivå og valg av siviløkonomi

Tidligere forskning har vist at det å ha foreldre med arbeiderklassebakgrunn øker sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning (Aamodt 1982; Helland 2004). Helland (2006: 54) fant at personer som har foreldre med lav utdanning generelt har høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi enn personer som har foreldre med høy utdanning. Dersom man definerer sosial posisjon som utdanningsnivå, kan man ut i fra sosial posisjonteorien ha en antagelse om at personer som har foreldre som har utdanning på hovedfagsnivå vil ha en høyere sannsynlighet for å velge studier på hovedfagsnivå sammenlignet med siviløkonomi. Sosialiseringsspektivet og Bourdieus kapitalteori gir også grunn til å anta en negativ sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, gitt tendensen til at barn velger utdanning som plasserer seg innenfor samme felt som foreldrene. Studier på hovedfagsnivå kan sies å være preget av kulturell kapital i større grad enn siviløkonomi. Det er derfor rimelig å tro at personer som har foreldre med mye kulturell kapital, som i denne oppgaven defineres som foreldrenes utdanningsnivå, vil velge studier på hovedfagsnivå fremfor siviløkonomistudiet. Det forventes altså å finne følgende sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av siviløkonomi i analysene:

H1a: Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning synker med foreldrenes utdanningsnivå.

Bourdieu (1996) hevder at den økonomiske eliten i stadig større grad bruker utdanning som legitimeringsgrunnlag, noe som gir grunn til å tro at stadig flere foreldre med mye økonomisk kapital også har høyere utdanning. Dette leder til en antagelse om at den negative sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av siviløkonomi har blitt svakere:

H1b: Den negative sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning har blitt svakere siden midten av 1970-tallet.

Foreldrenes inntekt og valg av siviløkonomi

I forrige kapittel så vi at Helland (2004) fant at foreldrenes inntekt hadde en positiv effekt på sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor sosialøkonomi. I dette kapitlet har vi sett at det er grunn til å forvente en slik sammenheng mellom foreldrenes inntekt og valg av siviløkonomi av flere årsaker. At siviløkonomprofesjonen plasseres innenfor den økonomiske delen av maktfeltet gjør at man med utgangspunkt i Bourdieus teori kan anta at det er en overvekt av studenter som har økonomisk bemidlede foreldre som rekrutteres til studiet. Denne antagelsen kan begrunnes ut i fra en tanke om at disse ungdommene verdsetter den økonomiske avkastningen av utdanningen spesielt høyt, gitt ønske om å ta utdanning som kvalifiserer til medlemskap i samme statusgruppe som foreldrene. Sosial posisjonteorien gir grunn til å tro at ungdom som har foreldre med høy økonomisk status er avhengig av å ta en utdanning som sikrer høy økonomisk avkastning for å unngå sosial degradering, og vi har sett at siviløkonomi er en slik utdanning. Knyttet til betydningen av foreldrenes inntekt utledes følgende hypotese:

H2a: Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning øker med foreldrenes inntektsnivå.

Tidligere forskning har vist at rekrutteringsmønsteret til de mest prestisjefylte studiene er sosialt skjevest (Aamodt 1982; Hansen 1995, 1997). I forrige kapittel ble det også argumentert for at den relative betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt for rekrutteringen til eliteutdanninger, ser ut til å være avhengig av hvorvidt utdanningen har akademisk karakter eller er mer økonomisk preget. Denne distinksjonen kan bety at en statusutvikling for siviløkonomene snarere gir seg utslag i økt betydning av foreldrenes inntekt for rekruttering til studiet, fremfor økt betydning av foreldrenes utdanningsnivå slik det ble antatt i H1b. Det antas derfor følgende endring i betydningen av foreldrenes inntekt:

H2b: Den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning har blitt sterkere siden midten av 1970-tallet.

Foreldrenes fagfelt og valg av siviløkonomi

Tidligere forskning har vist en tendens til at ungdom velger utdanninger som plasserer seg innenfor samme fagfelt som foreldrene (Aamodt 1982; Hansen 1995). Informasjonsdifferensieringstesen, som ble plassert under ressursperspektivet, gir grunn til å tro at det er en tendens til å velge utdanning innenfor samme fagfelt eller samme utdanningstype som foreldrene. Dette kan henge sammen med at foreldrene formidler mer informasjon om sin egen utdanning, eller utdanning innenfor eget fagfelt enn andre utdanningsretninger. Med utgangspunkt i sosialiseringperspektivet er det også rimelig å anta at foreldrenes fagfelt vil ha betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi. En sammenheng mellom foreldrenes statusgruppetilhørighet og utdanningsvalg, sannsynliggjør at det å ha foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag eller siviløkonomutdanning vil ha en positiv sammenheng med sannsynligheten for at barna velger siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning. Det har blitt argumentert for at siviløkonomer kan betraktes som en profesjon (Helland 2004; Lidtun 1996), og på bakgrunn av dette og tidligere forskning på profesjoner (Hansen 1995; Opheim 1999; Knutsen 2001; Helland 2004) kan man forvente at tendensen til egenrekruttering innad i siviløkonomprofesjonen vil være spesielt sterk. Det utledes dermed følgende hypoteser om sammenhengene mellom foreldrenes fagfelt og valg av siviløkonomi:

H3a: Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning er høyest dersom foreldrene har siviløkonomutdanning.

H3b: Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning er høyere dersom foreldrene har utdanning innen økonomiske og administrative fag enn dersom de har annen høyere utdanning.

Siden midten av 1970-årene kan siviløkonomene sies å ha opplevd økt profesjonalisering, noe som taler for en økende tendens til egenrekruttering. Utdanningen har fått høyere status innenfor det økonomiske og administrative utdanningsfeltet, samt vokst fram som en eliteutdanning. For personer som har foreldre med økonomisk og administrativ utdanning har det å studere siviløkonomi utviklet seg til å bli en mulighet for oppadgående sosial mobilitet innenfor foreldrenes fagfelt. I H3c antas det derfor at sammenhengene i H3a og H3b har blitt sterkere:

H3c: Den positive betydningen av å ha foreldre med siviløkonomutdanning eller utdanning innen økonomiske og administrative fag for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har blitt sterkere siden midten av 1970-tallet, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

De ovennevnte hypotesene testes i kapittel 5 som undersøker sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi.

3.3.2. Sosial bakgrunn og valg av lærested

Foreldrenes utdanningsnivå og valg av lærested

Foreldrenes utdanningsnivå kan ut i fra den tradisjonelle statusforskjellen mellom de ulike lærestedene tenkes å påvirke valg av utdanningsinstitusjon. NHH kan sies å ha en høyere akademisk status enn BI, og personer med foreldre med høyere utdanning vil kanskje derfor i større grad velger NHH enn noen av de andre skolene. Samtidig kan det argumenteres for at BI har høyere status enn de to skolene som utgjør kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”. Hypotesen om sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av lærested er derfor følgende:

H4a: Sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes utdanningsnivå. Økningen er sterkest for sannsynligheten for å velge NHH.

Dersom man tar utgangspunkt i at BI har fått økt status i løpet av perioden som studeres, og dermed har blitt en reell utfordrer av NHHs posisjon som den mest prestisjetunge skolen, kan man anta at dette har hatt betydning for den sosiale rekrutteringen til skolen. En statusøkning i retning av høyere vertikal plassering i Bourdieus maktfelt gjør at det kan utledes følgende antagelse:

H4b: Den positive sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge BI sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner har blitt sterkere siden midten av 1980-tallet.

På en annen side kan det argumenteres for at BIs statusøkning ikke har hatt betydning for sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge BI, i og med at skolen ikke har hatt særlig akademisk karakter. Det kan derfor tenkes at en eventuell

statusøkning vil gi seg utslag i andre sammenhenger, og at personer med høyt utdannede foreldre fortsatt velger NHH. Testing av hypotese 4b vil gi svar på dette spørsmålet.

Foreldrenes inntekt og valg av lærested

Presentasjonen av ressursperspektivet gir grunn til å tro at foreldrenes inntekt er av betydning for å velge BI på grunn av skolepengene som studier ved denne skolen krever. Studier ved NHH, HHB og HiA er gratis og det er derfor ikke grunn til å tro at foreldrenes inntekt vil ha betydning for hvilken av disse skolene man velger. Gitt NHH-studentenes status i arbeidsmarkedet, og ønsket om å oppnå samme økonomiske status som foreldrene, kan man anta at skolen vil fremstå som spesielt attraktiv for personer som har foreldre med mye økonomisk kapital. Dette taler for at personer som har foreldre som tjener mye vil ha høyere sannsynlighet for å velge NHH sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner. Hypotesen knyttet til sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og valg av lærested er dermed følgende:

H5a: Sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes inntekt. Økningen er sterkest for sannsynligheten for å velge BI.

På samme måte som H4b postulerte i forhold til foreldrenes utdanningsnivå, kan man anta at en eventuell statusøkning for BI vil gjenspeiles i en endring i betydningen av foreldrenes inntekt. I forrige kapittel så vi at internasjonal forskning har vist at de mest prestisjetunge skolene har sosialt skjevest rekrutteringsmønster (Kingston & Lewis 1990; Hearn 1990). Et slikt rekrutteringsmønster sett sammen med at BI kan plasseres langt ut mot økonomisk kapital på den horisontale akse i Bourdieus maktfelt, gir grunn til å anta at en statusøkning for denne skolen vil gjenspeiles i sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og valg av BI:

H5b: Den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner har blitt sterkere siden midten av 1980-tallet.

Foreldrenes fagfelt og valg av lærested

Tidligere i kapittelet ble det hevdet at det er sannsynlig at foreldrene i datamaterialet som har siviløkonomutdanning har studert ved NHH. Med utgangspunkt i informasjonsdifferensieringstesens gir dette grunn til å anta at det vil være en spesielt sterk sammenheng mellom å ha siviløkonomforeldre og sannsynligheten for å velge NHH, noe som vil testes i H6a:

H6a: Det er en positiv sammenheng mellom å ha foreldre med siviløkonomutdanning og sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

Med bakgrunn i sosial posisjonteori kan man ha en antagelse om at personer som har foreldre med høystatusutdanninger vil være mest tilbøyelig til å velge lærestedene med høyest status. På bakgrunn av denne teorien og gjennomgangen av statusforholdet mellom de ulike skolene fra forrige kapittel, antas det at personer som har foreldre med eliteutdanning vil ha høyest sannsynlighet for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner. H6b lyder dermed som følger:

H6b: Det er en positiv sammenheng mellom å ha foreldre som har eliteutdanning og sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

En eventuell statusøkning for BI kan tenkes å ha ført til at skolen anses som mer attraktiv for personer som har foreldre med eliteutdanning. Knyttet til endring i sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og valg av lærested utledes dermed følgende hypotese:

H6c: Å ha foreldre med eliteutdanning har fått en mer positiv betydning for sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner siden midten av 1980-tallet, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

Hypotesene som er utledet ovenfor testes i kapittel 6 som undersøker sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested, og hvordan denne sammenhengen har utviklet seg over tid.

4. PRESENTASJON AV DATAGRUNNLAG OG METODE

I dette kapittelet presenteres datamaterialet, de avhengige og uavhengige variablene og de statistiske metodene som skal brukes i analysene. Analysene i denne oppgaven er delt inn i to kapitler. I det første empirikapittelet undersøkes sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi, og hvordan denne sammenhengen eventuelt har vært preget av endring eller stabilitet over tid. I det andre empirikapittelet studeres sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested blant siviløkonomene. Også her vil det fokuseres på eventuell endring i rekrutteringsmønsteret til de ulike utdanningsinstitusjonene over tid.

4.1. Datamaterialet

Datamaterialet som benyttes i denne oppgaven er samlet inn til prosjektet *Educational careers: Attainment, Qualification and Transitions to work* ved Universitetet i Oslo. Det brukes kombinerte registerdata satt sammen av SSB som inneholder informasjon om personer som har fullført studier på hovedfagsnivå eller siviløkonomutdanning i perioden fra og med 1974 til og med 2003²³. Datamaterialet i det første empirikapittelet består av i alt 108 903 personer. I det andre empirikapittelet består datamaterialet av alle siviløkonomene som har blitt uteksaminert i perioden 1987 til 2003, noe som til sammen utgjør 8984 personer.

Analysene i denne oppgaven ser på personer som har fullført sin siviløkonomutdanning eller utdanning på hovedfagsnivå. Det lar seg vanskelig gjøre å studere alle som påbegynner en siviløkonomutdanning eller studier på hovedfagsnivå, i og med at man ved studiestart begynner på emner eller fag som kan brukes som en del av en slik grad, men som ikke trenger å gjøre det²⁴. For å kunne si noe om hvem som rekrutteres til siviløkonomstudiet er det derfor nødvendig å studere personer som har fullført denne utdanningen.

²³ I og med at det er siviløkonomer fra de fire lærestedene NHH, BI, HHB og HiA som skal studeres i denne oppgaven, er personer som er registrert med siviløkonomutdanning, men hvor skolekommune eller lærested mangler, tatt ut av datamaterialet. Personer som er registrert med skolekommune hvor siviløkonomutdanningen ikke tilbys er også tatt ut.

²⁴ Som jeg var inne på i kapittel 2 er det bare ved NHH at siviløkonomstudiet tilbys som en helhetlig utdanning. Det vil si at man tas opp til hele studiet på grunnlag av karakterer fra videregående.

Alle analysene i oppgaven er utført ved hjelp av dataprogrammet SPSS 12.0.1 (Statistics Package for the Social Sciences).

4.2. Avhengige variabler: valg av siviløkonomi og valg av lærested

4.2.1. Valg av siviløkonomi

Den avhengige variabelen i analysene som undersøker sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi, er en kategorisk variabel på nominalnivå med to kategorier: siviløkonomi og studier på hovedfagsnivå. Den dikotome avhengige variabelen er kodet slik at siviløkonomer har fått verdien 1 og personer med utdanning på hovedfagsnivå har verdien 0. Referansegruppen i disse analysene vil altså bestå av personer som har fullført studier som har utdanningsnivå 7 i SSB sin utdanningskode NUS2000. Utdanningsnivå 7 tilsvarer universitets- og høyskoleutdanning på høyere nivå, som vil si at disse personene har mellom fem og seks års høyere utdanning. For å analysere hvordan de uavhengige variablene påvirker sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå brukes binær logistisk regresjonsanalyse.

Begrunnelsen for å sammenligne siviløkonomene med personer som har tatt utdanning på hovedfagsnivå fremfor for eksempel et representativt utvalg av befolkningen, er at denne oppgaven vil fokusere på hvordan sosial bakgrunn påvirker retningsvalg i høyere utdanning. Et mulig alternativ hadde vært å sammenligne siviløkonomene med personer med treårig universitets- og høyskoleutdanning, som i stor grad består av studier som har langt lavere status enn siviløkonomi. Gitt siviløkonomstudiets status i utdanningssystemet og på arbeidsmarkedet er det vurdert som mest hensiktsmessig å sammenligne denne gruppen med personer med utdanning på hovedfagsnivå, til tross for at studier på hovedfagsnivå er en høyere utdanning.

Tabell 4.1 Fordelingen av datamaterialet etter utdanning

	Hele perioden		1974-1986		1987-1993		1994-2003	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Siviløkonomer	90,4	98452	92,6	18472	89,57	25829	90,1	54151
Studier på hovedfagsnivå	9,6	10451	7,4	1467	10,43	3007	9,9	5977
Total	100	108903	100	19939	100	28836	100	60128

Av tabell 4.1 ser vi at gruppen som har utdanning på hovedfagsnivå naturlig nok er svært mye større enn siviløkonomgruppen. Tabellen viser at antallet uteksaminerte siviløkonomer steg betraktelig i de to periodene etter opphevelsen av NHH sitt utdanningsmonopol i 1985.

4.2.2. Siviløkonomene etter lærested

Den avhengige variabelen i analysene som undersøker hvorvidt det er forskjeller i det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomi er en kategorisk variabel på nominalnivå, som består av tre kategorier: NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner. Kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” inkluderer Handelshøgskolen i Bodø (HHB) og Høgskolen i Agder (HiA). Disse skolene er slått sammen både fordi de er en relativt liten gruppe, og fordi det ut i fra gjennomgangen av tidligere forskning og historie i kapittel 2 ser ut til å være NHH og BI som er de mest sentrale utdanningsinstitusjonene for siviløkonomer i Norge. Mange av personene i datamaterialet kan ha tatt de første årene av siviløkonomstudiet ved et annet lærested enn der hvor de tok selve siviløkonomgraden. Variabelen som brukes som lærested i disse analysene legger den utdanningsinstitusjonen siviløkonomene ble uteksaminert fra til grunn.

I analysene som ser på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested studeres perioden 1987 til 2003. Tabell 4.2 viser fordelingen av siviløkonomer etter utdanningsinstitusjon i perioden 1987 til 2003.

Tabell 4.2 Fordelingen av siviløkonomene etter lærested

	Hele perioden		1987-1993		1994-2003	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall
NHH	42,8	3845	48,2	1450	40,1	2395
BI	36,5	3277	39	1173	35,2	2104
Andre	20,7	1862	12,8	384	24,7	1478
Total	100	8984	100	3007	100	5977

I tabell 4.2 ser vi at NHH og BI utdanner en lavere andel av siviløkonomene i andre periode enn i første, mens andelen utdannet ved andre utdanningsinstitusjoner stiger. Økningen i andelen som velger andre utdanningsinstitusjoner fra første til andre periode skyldes nok i stor grad at HiA begynte å tilby siviløkonomutdanning fra 1992. I den første perioden inkluderer kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” bare siviløkonomer utdannet ved HHB, men i perioden 1994 til 2003 består denne kategorien også av kandidater som er utdannet ved HiA. I hele perioden sett under ett, ser vi at NHH har utdannet flest siviløkonomer, BI har utdannet nest flest og andre utdanningsinstitusjoner færrest.

I analysene av valg av lærested er kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” gitt verdien 0, og er dermed referansekategori. NHH er kodet som 1 og BI er kodet som 2. Den avhengige variabelen er sannsynligheten for å velge henholdsvis NHH eller BI, sammenlignet med referansekategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”. I analysene av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested benyttes multinomisk logistisk regresjonsanalyse.

4.3. Tidsperioder

For å besvare spørsmålet om rekrutteringsmønsteret til siviløkonomstudiet og de ulike lærestedene har vært preget av endring eller stabilitet over tid vil datamaterialet deles inn i tidsperioder. De samme analysene vil gjøres innenfor hver av periodene, for å undersøke hvorvidt betydningen av sosial bakgrunn for valg av henholdsvis siviløkonomi og valg av lærested har endret seg over tid. Inndelingen i perioder er gjort ut i fra hvilket år personene i datamaterialet har fullført utdanningen sin. Datamaterialet er delt inn i tre perioder: 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003. Datamaterialet er delt opp slik at periodene følger tilveksten av nye læresteder. NHH hadde utdanningsmonopol fram til 1985. I og med at det tok minimum to år fra utdanningsmonopolet ble opphevet til siviløkonomer utdannet ved BI og HBB ble uteksaminert går den første perioden fra 1974 til 1986, og den andre perioden fra 1987 til 1993. HiA startet opp med siviløkonomutdanningen i 1992, og dette betyr at de første siviløkonomene ble uteksaminert herfra i 1994. Den siste perioden går derfor fra 1994 til 2003. Alle tre periodene vil bli brukt i kapittelet hvor rekrutteringen til siviløkonomstudiet studeres. I kapittelet som undersøker rekrutteringen til de ulike lærestedene vil bare de to siste periodene studeres, i og med at det bare var NHH som utdannet siviløkonomer i den første perioden. Hvordan datamaterialet fordeler seg i forhold utdanningsretning og lærested i de ulike tidsperiodene kommer fram av tabell 4.1 og tabell 4.2.

Et alternativ til å dele inn datamaterialet i tidsperioder, og kjøre separate analyser innenfor disse periodene, for å analysere utviklingen over tid hadde vært å ta inn tid som uavhengig variabel i analysene. Ulempene med å ta inn uteksamineringsår som uavhengig variabel er at det forutsetter linearitet i utviklingen over tid eller utstrakt bruk av samspillsledd, noe som ville gjort analysene vesentlig mer komplisert. Fordelen med å kjøre separate analyser innenfor ulike tidsperioder er at det ikke forutsettes at en eventuell endring over tid er lineær. Analysene blir dermed mer følsomme for ytterpunktene når det kjøres separate analyser i ulike tidsperioder, enn dersom tid hadde vært brukt som uavhengig variabel.

4.4. Uavhengige variabler: sosial bakgrunn

De sentrale uavhengige variablene i analysene er foreldrenes utdanningsnivå, fagfelt og inntekt, som sammen måler sosial bakgrunn. Variablene for foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes fagfelt tar utgangspunkt i NUS2000-kodene for mor og far når personene i datamaterialet var 16 år. NUS2000 står for Norsk Standard for Utdanningsgruppering (2000), og er en sekssifret kode som er utarbeidet av SSB (SSB 2001).

4.4.1. Foreldrenes utdanningsnivå

Utdanningsnivå angis av det første sifferet i NUS2000-koden, og kan ha verdien 0 til 9. Tabell 4.3 viser fordelingen av hele datamaterialet etter foreldrenes utdanningsnivå. I tabellen gjengis også sifrene fra NUS2000-koden for å vise hvilket utdanningsnivå de ulike sifrene viser til.

Tabell 4.3: Fordelingen av datamaterialet etter foreldrenes utdanningsnivå

1. siffer i NUS2000 Utdanningsnivå	Hele datamaterialet		Siviløkonomene	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
0 til 2 Grunnskoleutdanning eller mindre	4,7	5116	3,2	285
3 Videregående, grunnutdanning (1 - 2 år)	21,8	23723	21,3	1910
4 Videregående, avsluttende utdanning (3 år)	13,1	14318	14,7	1318
5 Påbygning videregående utdanning (4 år)	3,0	3285	4,0	363
6 Universitet og høyskoleutdanning, lavere nivå (4 - 7 år)	29,8	32476	35,2	3160
7 Universitet og høyskoleutdanning, høyere nivå (8 - 9 år)	23,7	25759	18,8	1693
8 Forskerutdanning (10 år+)	2,1	2308	1,6	144
9 Mangler informasjon	1,8	1918	1,2	111
Total (N)	100	108903	100	8984

I NUS2000-koden er utdanningsnivå tilnærmet kontinuerlig. Variabelen for foreldrenes utdanningsnivå brukes i denne oppgaven som en kontinuerlig variabel, definert ut i fra antall år utdanning ut over grunnskoleutdanning. Variablene legger utdanningen til forelderens høyest utdanningsnivå til grunn. Dersom forelderens høyest utdanning har universitets- og høyskoleutdanning på lavere nivå, vil det tilsvare verdi 8 på denne variabelen. Et alternativ hadde vært å ha en utdanningsnivåvariabel for hver forelder. Variabelen for foreldrenes utdanningsnivå i denne oppgaven er operasjonalisert slik at den legger utdanningen til forelderens høyest utdanning til grunn, ut i fra en antagelse om at det er forelderens høyest utdanning som påvirker valg av utdanningsretning mest. Gjennomsnittlig utdanningsnivå for foreldrene til personene i datamaterialet er 4,62 år ut over grunnskolenivå. I gruppen av siviløkonomer utdannet i perioden 1987 til 2003 er gjennomsnittlig foreldreutdanningsnivå 4,67 år ut over grunnskolenivå.

4.4.2. Foreldrenes fagfelt

Variablene for foreldrenes fagfelt tar utgangspunkt i det andre sifferet i NUS2000 koden, som angir fagfelt. I denne oppgaven er foreldrenes fagfelt spesifisert når foreldrene har høyere utdanning. Variabelen er konstruert slik at den inkluderer informasjon om både mors og fars utdanning når de har utdanning innenfor forskjellige felt. Foreldrenes fagfelt er delt inn i følgende kategorier²⁵:

Fagfelt:

0 = Humanistiske og estetiske fag

1 = Samfunnsfag og lærer og pedagogutdanning

3 = Økonomiske og administrative fag

4 = Naturvitenskapelige fag, primærnæringsfag og samferdsel-, sikkerhet- og andre servicefag

6 = Siviløkonomi

7 = Eliteutdanninger

Siviløkonomi og eliteutdanninger har fått egne kategorier ut i fra en antagelse om at dette er utdanningstyper som særskilt kan påvirke valget om å bli siviløkonom, og dernest valg av utdanningsinstitusjon. Kategorien eliteutdanning inkluderer medisin, odontologi, sivilingeniørutdanning, arkitektutdanning, veterinærutdanning, farmasøytutdanning og juristutdanning. I de øvrige kategoriene er fagfeltene fra NUS2000 slått sammen, eller beholdt slik de er delt inn i NUS2000-koden opprinnelig. Operasjonaliseringen av foreldrenes fagfelt er gjort ut i fra antagelser om at noen utdanningstyper påvirker valg av siviløkonomi og dernest lærested mer enn andre. Når de fleste fagfeltene er relativt brede kategorier er dette ut i fra hensyn til at det skal være et tilstrekkelig antall enheter innenfor hver kategori, og å unngå for mange variabler i analysene.

For å oppnå et sett av variabler som gir informasjon om foreldrenes fagfelt er det først konstruert dummyvariabler for mors og fars fagfelt. Deretter er disse slått sammen til seks variabler for foreldrenes fagfelt. På denne måten vil både mors og fars fagfelt registreres dersom de har utdanning innenfor ulike felt. Hvis for eksempel mor har eliteutdanning og far er siviløkonom vil personen ha verdien 1 både på variabelen for eliteutdanning og på variabelen for siviløkonomi. Ved å konstruere variabelen på denne måten unngår man at informasjon om en av foreldrenes fagfelt går tapt, noe som ville skjedd dersom man for eksempel hadde laget en variabel for foreldrenes fagfelt som kun la fagfeltet til forelderen

²⁵ Fagfeltkategorien "allmenne fag" fra NUS2000-koden er holdt utenfor inndelingen av foreldrenes fagfelt i denne oppgaven, fordi det ikke er noen foreldre med høyere utdanning som er registrert med dette fagfeltet.

med høyest utdanningsnivå til grunn. Resultatet hadde da vært at en bare ville registrert fagfeltet til forelderen med høyest utdanning i eksemplet over.

Tabell 4.4 viser hvordan personene i datamaterialet fordeler seg etter foreldrenes fagfelt. Foreldrene som har utdanning til og med videregående skole er holdt utenfor i og med at det ikke er identifisert fagfelt for lavere utdanning. Hver person i datamaterialet er registrert innenfor to fagfelt dersom foreldrene har utdanning innenfor forskjellige fagfelt.

Tabell 4.4: Fordelingen av datamaterialet etter foreldrenes fagfelt

	Hele datamaterialet		Siviløkonomene	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Humanistiske og estetiske fag	17,2	18434	15,5	1377
Samfunnsfag og lærer og pedagogutdanning	19,4	20781	19,4	1723
Økonomiske og administrative fag	4,3	4643	8,1	720
Naturvitenskapelige fag og lignende	15,7	16781	14,6	1294
Siviløkonomi	1,5	1562	3,8	338
Eliteutdanning	15,7	16734	11,9	1052
Total		78935		6504

4.4.3. Foreldrenes inntekt

Variabelen for foreldrenes inntekt tar utgangspunkt i variabler for årsinntekt for både far og mor. Variabelen er gjennomsnittet av pensjonsgivende inntekt, justert etter konsumprisindeksen, for foreldrene i perioden da personene i datamaterialet var mellom 10 og 18 år. Inntektsvariablene er justert til 2000-nivå for kroneverdi.

Foreldreinntektsvariabelen er i denne oppgaven konstruert slik at inntekten til forelderen som tjener mest legges til grunn. Tabell 4.4 viser gjennomsnittlig foreldreinntekt i hele datamaterialet, og i gruppen av siviløkonomer som studeres i kapittel 6.

Tabell 4.5: Gjennomsnittlig foreldreinntekt i datamaterialet

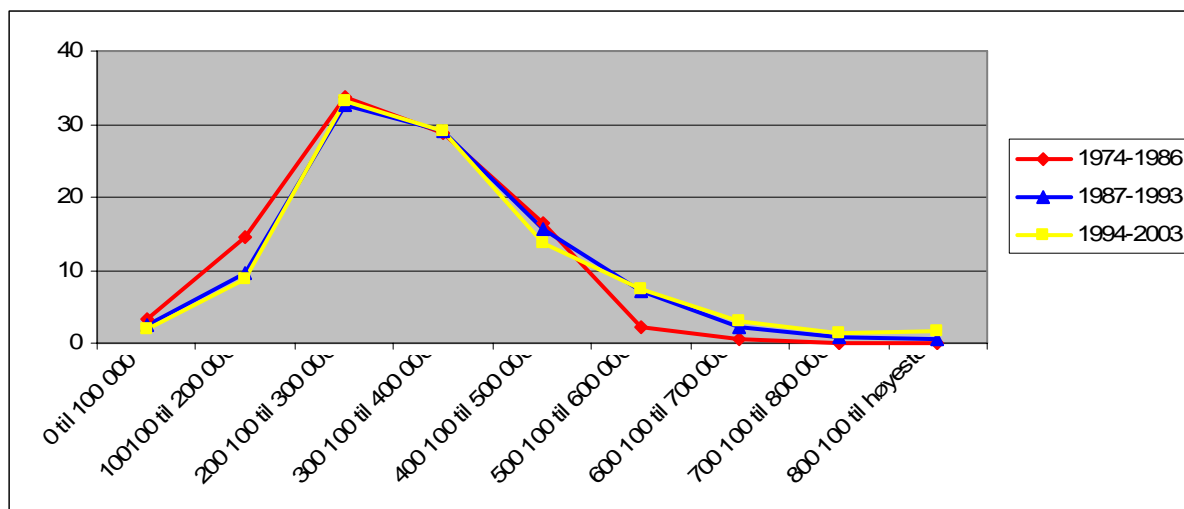
	Hele datamaterialet	Siviløkonomene
Gjennomsnittlig foreldreinntekt	336 330	364 064
Standardavvik	15,23	16,85
Median	31,32	33,17
N	101829	8938

En alternativ måte å konstruere variabelen foreldrenes inntekt på ville vært å summere fars og mors inntekt. Ulempen med denne operasjonaliseringen er at variabelens verdi vil bli uforholdsmessig lav i familier hvor bare en av foreldrene har inntekt, eller dersom inntektsopplysninger om en av foreldrenes mangler. Man kan også på bakgrunn av familiens

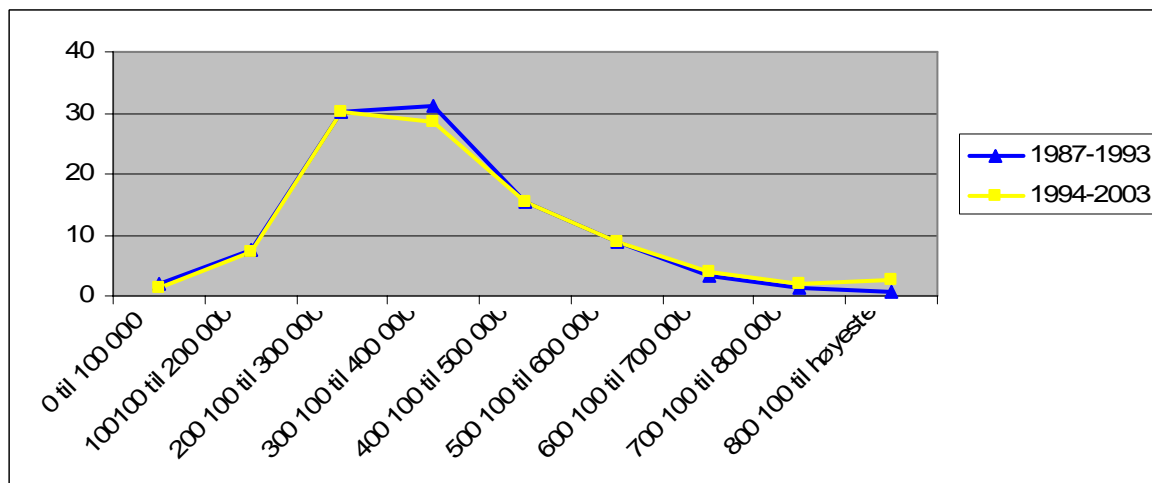
plassering i Bourdieus sosiale rom tenke seg at én høy foreldreinntekt i større grad påvirker valg av siviløkonomi og utdanningsinstitusjon, enn dersom begge foreldrene har gjennomsnittlig inntekt som til sammen gir høy inntekt.

Selv om inntektsopplysningene er justert til 2000-nivå for kroneverdi kan en generell reallønnsvekst i perioden 1974 til 2003 gjøre at inntektsfordelingen i de ulike periodene er forskjellig, noe som i så fall kan påvirke resultatet av analysene. Figur 4.1 viser fordelingen av foreldrenes inntekt for alle personene i datamaterialet i de tre periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003. I fordelingen er foreldrenes inntekt delt inn i ni inntektsgrupper.

Figur 4.1: Fordelingen av foreldreinntekt i hele datamaterialet i periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003

Figur 4.2: Fordelingen av foreldreinntekt blant siviløkonomene i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003

Vi ser at foreldreinntekten fordeler seg nokså likt i de tre periodene i figur 4.1, men at det er en noe lavere andel som har foreldre som faller inn i de fire øverste inntektsgruppene i den første perioden enn i de to neste. Figur 4.2 viser fordelingen av foreldreinntekt blant siviløkonomene i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003. Figuren viser at foreldreinntektsfordelingen er tilnærmet den samme i de to periodene.

4.5. Bakgrunnsvariabler

I tillegg til de uavhengige variablene som måler sosial bakgrunn, vil analysene som ser på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi inkludere kjønn som bakgrunnsvariabel. I kapittelet som undersøker sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested vil kjønn og geografisk bakgrunn inkluderes som bakgrunnsvariabler i analysene. At variablene trekkes inn som bakgrunnsvariabler vil si at de antas å være sentrale for de utdanningsvalgene som studeres i denne oppgaven, men at det ikke er utledet noen egne hypoteser knyttet disse variablene.

4.5.1. Kjønn

Sammenhengen mellom kjønn og utdanningsvalg har tradisjonelt vært sterk. I denne oppgaven studeres tall fra en periode hvor utdanningssystemet har vært preget av kraftig ekspansjon, og hvor det har vært en generell utjevning av kjønnsforskjeller i høyere utdanning (Hansen 1993). Siviløkonomi tilhører en utdanningsgruppe som tradisjonelt har vært mannsdominert (Teigen 1998; Vikan 2001). Tidligere forskning har vist at kjønn har svært stor betydning i retningsvalg i høyere utdanning (Dryler 1998; Karlsen 2001; Støren og Arnesen 2003), noe som gir grunn til å tro at det vil være en sammenheng mellom kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i denne oppgave. I hele datamaterialet er 61,1 prosent menn og 38,9 prosent kvinner. Blant siviløkonomene er det 65,6 prosent menn og 34,4 prosent kvinner.

4.5.2. Geografisk bakgrunn

Geografisk bakgrunn har vært en vanlig variabel å trekke inn i studier som ser på sosial ulikhet og utdanningsvalg (jf. Aamodt 1982; Edvardsen 1991; Lindbekk 1998; Helland 2004). Ofte har denne variabelen blitt brukt som et på sentralitet ut i fra en antagelse om at byungdom og bygdeungdom gjør forskjellig utdanningsvalg (jf. Lindbekk 1998). Variabelen geografisk bakgrunn har også blitt brukt med utgangspunkt i hjemstedskommune eller fylke, ut i fra en antagelse om at nærhet til læresteder som tilbyr høyere utdanning er av betydning

for utdanningsvalg (Aamodt 1982, Helland 2004). I denne oppgaven vil geografisk bakgrunn måles ut i fra hvor i landet man kommer fra. I tidligere forskning har det blitt argumentert for at geografiske forskjeller i utdanningsvalg kan forklares med at de sosiale og økonomiske kostnadene forbundet med å velge høyere utdanning er høyere for personer som må flytte langt for å studere (Aamodt 1982; Edvardsen 1991; Helland 2004). Geografisk bakgrunn kan tenkes å påvirke hvilken utdanningsinstitusjon siviløkonomene velger, ut i fra en antagelse om at mange ønsker å studere så nærme hjemstedet som mulig²⁶. Det kan for eksempel tenkes at en person som kommer fra Østlandet vil være mer tilbøyelig til å velge BI fremfor noen av de andre lærestedene, fordi dette er skolen som ligger nærmest hjemstedet. Det hadde også vært ønskelig å inkludere geografisk bakgrunn som bakgrunnsvariabel i analysene av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi i kapittel 5. På grunn av manglende opplysninger på denne variabelen i gruppen som har tatt utdanning på hovedfagsnivå, har jeg valgt å holde variabelen geografisk bakgrunn utenfor analysene i kapittelet 5²⁷.

Variabelen for geografisk bakgrunn tar utgangspunkt i opplysninger om hjemstedskommune når personene i datamaterialet var 16 år. Kommunene er slått sammen til landsdeler, og variabelen er delt inn i fem kategorier. Østlandet består av fylkene Østfold, Vestfold, Oppland, Hedmark, Buskerud, Oslo og Akershus. Sørlandet er den andre landsdelen og inkluderer Telemark, Øst Agder og Vest Agder. Fylkene Rogaland, Møre- og Romsdal, Sogn og Fjordane og Hordaland utgjør kategorien Vestlandet. Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag er Midt Norge, og den femte landsdelen, Nord-Norge, inkluderer landets tre nordligste fylker: Nordland, Troms og Finnmark. Variabelen for geografisk bakgrunn brukes som dummyvariabler i analysene, med Midt-Norge som referansekategori. Midt-Norge er valgt ut som referansekategori fordi dette er den eneste landsdelen hvor det ikke finnes et lærested som tilbyr siviløkonomstudiet. Tabell 4.6 viser hvordan siviløkonomene som studeres i kapittel 6 fordeler seg etter landsdel. Vi ser at det er en svært høy andel av siviløkonomene

²⁶ Helland (2004) finner for eksempel en positiv betydning av å komme fra Hordaland på sannsynligheten for å velge siviløkonomi (bare NHH-siviløkonomer) fremfor sosialøkonomi.

²⁷ Det mangler opplysninger om geografisk bakgrunn for 14,5 % (15797) av enhetene i datamaterialet, og av disse personene tilhører 14974 personer gruppen som har tatt utdanning på hovedfagsnivå. I den første perioden som 1974 til 1986 mangler opplysninger om hjemkommune for i alt 61,5 % av datamaterialet. Blant siviløkonomene mangler det bare opplysninger på denne variabelen for 166 personer i perioden 1987 til 2003 som studeres i kapittel 6.

som kommer fra Østlandet, men det er også en høy andel som kommer fra Vestlandet. Andelen siviløkonomer som kommer fra de tre øvrige landsdelene er langt lavere.

Tabell 4.6: Fordelingen av siviløkonomene etter landsdel

	Prosent	Antall
Østlandet	46,5	4098
Sørlandet	8,8	776
Vestlandet	28,7	2530
Nord-Norge	9,3	824
Midt-Norge	6,7	590
Total	100	8818

4.6. Metode: Logistisk regresjonsanalyse

Logistisk regresjonsanalyse brukes når avhengig variabel er en kategorisk variabel på nominal- eller ordinalnivå (Tufte 2000: 9). De avhengige variablene i analysene i denne oppgaven er på nominalnivå, som vil si at de består av gjensidig utelukkende kategorier som ikke kan rangeres i forhold til hverandre. I kapittel 5 består avhengig variabel av to verdier – siviløkonomi og hovedfagsnivå, og følgelig benyttes binær logistisk regresjonsanalyse i dette kapitlet. Resultatene av disse regresjonsanalysene vil vise hvordan de uavhengige variablene påvirker sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, kontrollert for de andre uavhengige variablene i modellene.

Multinomisk logistisk regresjonsanalyse benyttes når avhengig variabel er på nominal- eller ordinalnivå, men har flere enn to kategorier (Tufte 2000: 53-62). I analysene av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested består den avhengige variabelen av tre kategorier – andre utdanningsinstitusjoner, NHH og BI – og det benyttes dermed multinomisk logistisk regresjonsanalyse i kapittel 6. Regresjonskoeffisientene i multinomisk logistisk regresjon uttrykker hvordan de uavhengige variablene påvirker sannsynligheten for å ha 1 på den avhengige variabelen sett i forhold til referansekategorien (Tufte 2000). De multinomiske logistiske regresjonsanalysene i denne oppgaven består av to regresjoner, en for NHH og en for BI. Koeffisientene i begge regresjonene viser hvordan de uavhengige variablene påvirker sannsynligheten for å velge det aktuelle lærestedet, sett i forhold til referansekategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”.

Resultatene av logistisk regresjonsanalyse kan tolkes på tre måter: logit (log odds), odds og sannsynlighet/andeler. I denne oppgaven vil de logistiske koeffisientene og deres standardfeil oppgis i tabellene. De logistiske koeffisientene viser hvor mye log oddsen endres når

uavhengig variabel stiger med én enhet. Logistiske regresjonskoeffisienter er ikke særlig intuitivt forståelige ut over at fortegnet angir hvilken retning den uavhengige variabelen påvirker den avhengige variabelen. For at resultatene av analysene skal bli forståelig, og for å lette framstillingen beregnes derfor sannsynligheter på grunnlag av resultatene i modellene. Disse vil bli presentert i egne figurer.

For å regne om fra logistiske koeffisienter til sannsynligheter i binær logistisk regresjon benyttes følgende formel:

$$1 / (1 + \exp(-(b_0 + (b_1 * X_1) + (b_3 * X_2) + (b_4 * X_3) + \dots (b_n * X_n))))$$

For å regne om til sannsynligheter i multinomisk logistisk regresjon beregnes oddsen for hver gruppe. Deretter beregnes sannsynligheten for gruppene ved å dele oddsen av den aktuelle gruppen (for eksempel NHH) på 1 pluss oddsen for alle gruppene, som her vil si oddsen for NHH og oddsen for BI. Formelen for beregning av sannsynligheter i multinomisk logistisk regresjonsanalyse blir dermed:

$$(\text{Eksp}_{\text{NHH}}(b_0 + (b_1 * X_1) + (b_3 * X_2) + (b_4 * X_3) + \dots (b_n * X_n))) / (1 + (\text{Eksp}_{\text{NHH}}(b_0 + (b_1 * X_1) + (b_3 * X_2) + (b_4 * X_3) + \dots (b_n * X_n))) + (\text{eksp}_{\text{BI}}(b_0 + (b_1 * X_1) + (b_3 * X_2) + (b_4 * X_3) + \dots (b_n * X_n))))$$

For å beregne sannsynligheter for referansegruppen ”andre utdanningsinstitusjoner” settes 1 over brøkstreken i stedet for oddsen.

I de logistiske regresjonsanalysene vil det oppgis -2 Log Likelihood og Pseudo R^2 for alle modellene. -2LL er et mål på hvor godt den estimerte modellen passer til å beskrive datamaterialet, og -2LL for den aktuelle modellen sammenlignes med hva -2LL ville vært dersom man hadde en modell med bare konstantledd. Jo lavere -2LL er, jo bedre er modellen tilpasset datamaterialet. Dette betyr at dersom -2LL synker i modellen som inkluderer uavhengige variabler så passer den siste modellen bedre til å beskrive datamaterialet enn modellen med bare konstantledd (Skog 2004). Pseudo R^2 beregnes ut fra formelen $1 - (-2LL \text{ full modell} / -2LL \text{ redusert modell})$. Dette tallet er et mål på andelen forklart variasjon i modellen (Skog 2004: 419). -2LL og Pseudo R^2 vil oppgis for alle modellene, men vil ikke kommenteres noe nærmere i empirikapitlene.

5. SOSIAL BAKGRUNN OG VALG AV SIVILØKONOMI

I dette kapittelet skal vi studere sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi, og hvordan denne eventuelt har endret seg over tid. Analysene vil inkludere alle som har tatt siviløkonomutdanning ved en norsk utdanningsinstitusjon i perioden 1974 til 2003. Gruppen av siviløkonomer sammenlignes med personer som har tatt utdanning på hovedfagsnivå i samme periode. Datamaterialet utgjør til sammen 108 903 personer, hvorav 98 452 (90,4 %) har tatt utdanning på hovedfagsnivå og 10 451 (9,6 %) er utdannet siviløkonomer. For å undersøke endring over tid er datamaterialet delt inn i tre perioder – 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003 – etter når personene i datamaterialet tok graden sin. I den første perioden har alle siviløkonomene studert ved NHH, i og med at denne skolen hadde monopol på å utdanne siviløkonomer fram til 1985. I denne perioden utgjør siviløkonomene 7,4 prosent av datamaterialet. I den andre perioden utgjør siviløkonomene 10,4 prosent, og i den siste perioden 9,9 prosent.

I teorikapittelet ble det på bakgrunn av tidligere forskning og teori utledet noen hypoteser knyttet til sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi, som nå skal testes. Kapittelet består av to deler. I første del ser vi på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi for hele perioden 1974 til 2003. I denne delen undersøkes først sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Deretter vil foreldrenes fagfelt inkluderes i analysene, ut i fra en antagelse om at foreldrenes fagfelt påvirker barnas utdanningsvalg. Disse analysene vil også gi svar på i hvilken grad effekten av foreldrenes utdanningsnivå betinges av hvilket fagfelt utdanningen ligger innenfor. Tidligere forskning har vist at kjønn har stor betydning for retningsvalg i høyere utdanning (Dryler 1988; Karlsen 2001; Støren og Arnesen 2003). Kjønn vil derfor inkluderes som bakgrunnsvariabel i regresjonsanalysene.

I kapittelets andre del undersøkes utviklingen i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi over tid. Også her vil sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi analyseres først. Deretter vil foreldrenes fagfelt inkluderes i analysene. Det vil bli brukt krysstabellanalyser og logistiske regresjonsanalyser, og siviløkonomene sammenlignes med

personer som har tatt utdanning på hovedfagsnivå i samme periode i alle analysene. Resultatet av krysstabellanalysene presenteres i figurer, og det er bare andelen som har valgt siviløkonomi som blir presentert²⁸. I og med at koeffisientene i logistisk regresjon er vanskelig å tolke intuitivt, beregnes sannsynligheter for sammenhengene mellom de uavhengige variablene og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Disse beregningene presenteres i figurer for å lette framstillingen.

5.1. Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi

5.1.1. Foreldrenes utdanningsnivå og inntekt

I kapittel tre ble det antatt at sannsynligheten for å velge siviløkonomi varierer med foreldrenes utdanningsnivå. Antagelsen ble spesifisert i følgende hypoteser:

H1a: Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning synker med foreldrenes utdanningsnivå.

H1b: Den negative sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning har blitt svakere siden midten av 1970-tallet.

Det ble også utledet hypoteser knyttet til sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi:

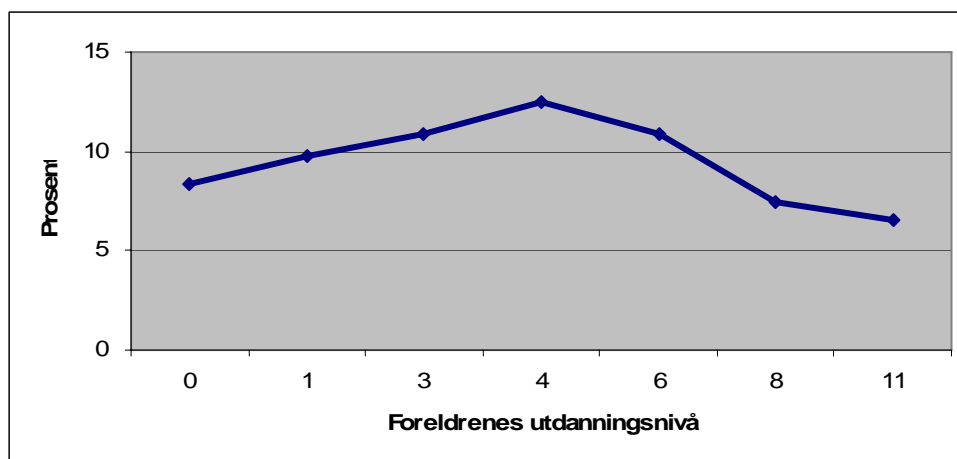
H2a: Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning øker med foreldrenes inntektsnivå.

H2b: Den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning har blitt sterkere siden midten av 1970-tallet.

I første del av kapittelet vil H1a og H2a testes. Dette gjøres ved å analysere sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt og valg av siviløkonomi for hele perioden 1974 til 2003. H1b og H2b som er knyttet til endring vil undersøkes i kapittelets andre del (del 5.2).

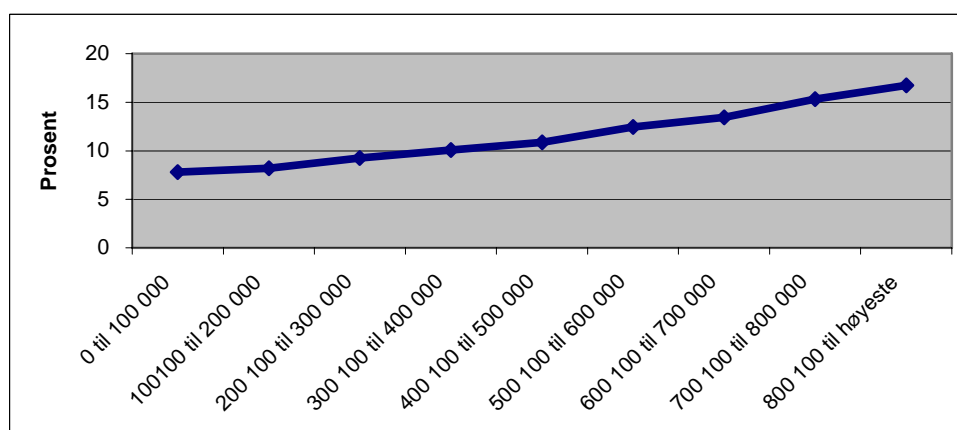
²⁸ Krysstabellene ligger vedlagt i vedlegg A.

Figur 5.1 Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå, perioden 1974 til 2003.

Figur 5.1 viser andelen i utvalget som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå for hele perioden. Vi ser at andelen som har valgt siviløkonomi øker med foreldrenes utdanningsnivå fram til nivå 4, som betyr fullført påbygning til videregående utdanning. Det vil altså si at jo høyere utdanning foreldrene har, jo høyere er andelen som velger siviløkonomi, men dette gjelder bare fram til og med videregående utdanning. Når foreldrene har utdanning ut over dette nivået synker andelen som har valgt å bli siviløkonomer. Vi ser også at det er mindre vanlig å velge siviløkonomi dersom foreldrene har høyere grads universitets- og høgskoleutdanning eller høyere (nivå 8 og 11), enn hvis foreldrene har grunnskoleutdanning eller mindre (nivå 0). Vi har foreløpig funnet delvis støtte for H1a. Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor utdanning på hovedfagsnivå synker når foreldrenes utdanningsnivå øker, men dette gjelder bare for utdanning ut over videregående skole.

Figur 5.2: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes inntekt, perioden 1974 til 2003.

I figur 5.2 er inntekten til foreldrene delt inn i ni inntektsgrupper. Figuren viser hvor stor andel av datamaterialet som har valgt siviløkonomi innenfor de ulike gruppene av foreldreinntekt for hele perioden. Vi ser at jo høyere inntekt foreldrene har, jo større er andelen som velger siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Dette gir foreløpig støtte til H2a, hvor det ble antatt at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning øker med foreldrenes inntekt.

Utdanningsnivå og inntekt henger ofte sammen ved at personer som har høy utdanning ofte har høy inntekt, og omvendt. Det kan tenkes at sammenhengene vi har observert i figur 5.1 og 5.2 ville vært annerledes dersom det hadde vært kontrollert for henholdsvis foreldrenes inntekt og foreldrenes utdanningsnivå. Nedenfor presenteres det derfor en logistisk regresjonsanalyse for sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen utdanning på tilsvarende nivå. I analysen kontrolleres det også for kjønn.

Tabell 5.1: Logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i perioden 1974 til 2003, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå.

	b	S.E.
Konstant	-3,115 ***	0,046
Foreldrenes utdanningsnivå	0,116 ***	0,014
Foreldrenes utdanningsnivå kvadrert	-0,022 ***	0,002
Foreldrenes inntekt (10 000 kr)	0,028 ***	0,002
Foreldrenes inntekt kvadrert	-0,00010 ***	0,00001
Kjønn (0=kvinne)	0,345 ***	0,022
N	101829	
-2LL kun konstanten inne	66399,331	
-2LL full modell	65348,374	
Pseudo R2	0,016	

- Konstantleddet refererer til kvinner som har foreldre med grunnskoleutdanning eller mindre, og som har 0 kroner i inntekt.
- * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

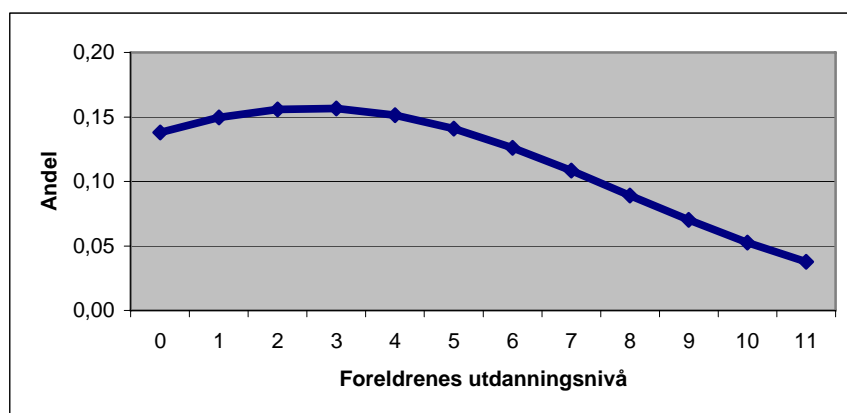
Tabell 5.1 viser sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i perioden 1974 til 2003, sammenlignet med utdanning på hovedfagsnivå. De logistiske koeffisientene vil bare kommenteres kort. Funnene vil kommenteres mer utførlig i forbindelse med beregningen av sannsynligheter. Koeffisientene i tabell 5.1 viser sammenhengen mellom de uavhengige variablene og

sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning, kontrollert for de andre variablene i tabellen.

Koeffisienten for foreldrenes utdanningsnivå i tabell 5.1 viser at det er en positiv sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi, kontrollert for de andre variablene i tabellen. At kvadrertleddet for foreldrenes utdanningsnivå er negativ og statistisk signifikant, viser at den positive betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge siviløkonomi avtar med økende utdanningsnivå. Vi ser at det samme gjelder for foreldrenes inntekt. Ellers merker vi oss at menn har høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi enn kvinner. Dette funnet er i tråd med tidligere forskning som har vist at siviløkonomi er et mannsdominert studium (Teigen 1998; Vikan 2001).

Figur 5.3 viser hvordan den predikerte sannsynligheten for å velge siviløkonomi varierer med foreldrenes utdanningsnivå for menn som har foreldre som tjener 336 000 kroner²⁹ i året. Vi ser at den positive betydningen av foreldrenes utdanningsnivå til og med videregående skole som vi observerte i figur 5.1 reduseres når det kontrolleres for foreldrenes inntekt og kjønn. Hovedtendensen i figur 5.3 er likevel den samme som i figur 5.1, sannsynligheten for å velge siviløkonomi synker når foreldrene har utdanning ut over videregående nivå. Den negative effekten av foreldrenes utdanningsnivå er relativt sterk. Figur 5.3 gir dermed ytterligere støtte til H1a, hvor det ble antatt at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning synker med foreldrenes utdanningsnivå.

Figur 5.3: Beregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå, perioden 1974 til 2003.

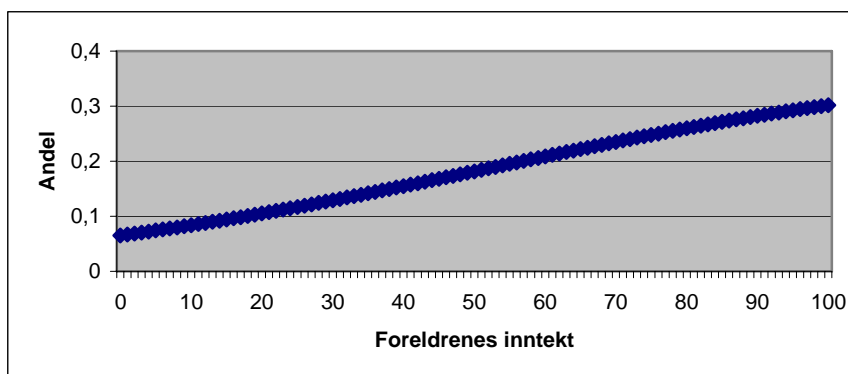

²⁹ 336 330 kroner er gjennomsnittlig foreldreinntekt i hele utvalget (jf. tabell 4.5).

- Sannsynligheten er beregnet for menn som har foreldre som tjener 336 000 kroner i året

I figur 5.4 ser vi beregnede sannsynligheter for å velge siviløkonomi etter foreldrenes inntekt. Beregningene er gjort for menn som har foreldre med videregående utdanning. Vi ser at den positive betydningen av foreldrenes inntekt som vi observerte i figur 5.2 er den samme når det kontrolleres for foreldrenes utdanningsnivå, kjønn og geografi. Også i figur 5.4 er det en sterk positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi, og sammenhengen er tilnærmet lineær. Vi finner altså i tråd med H2a at sannsynligheten for å velge siviløkonomi øker med foreldrenes inntekt.

Figur 5.4: Beregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi etter foreldrenes inntekt, perioden 1974 til 2003.

- Sannsynligheten er beregnet for menn som har foreldre med videregående utdanning

5.1.2. Foreldrenes fagfelt

I kapittel 3 ble det antatt at foreldrenes fagfelt påvirker barnas utdanningsvalg. Hypotesene knyttet til sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og valg av siviløkonomi var følgende:

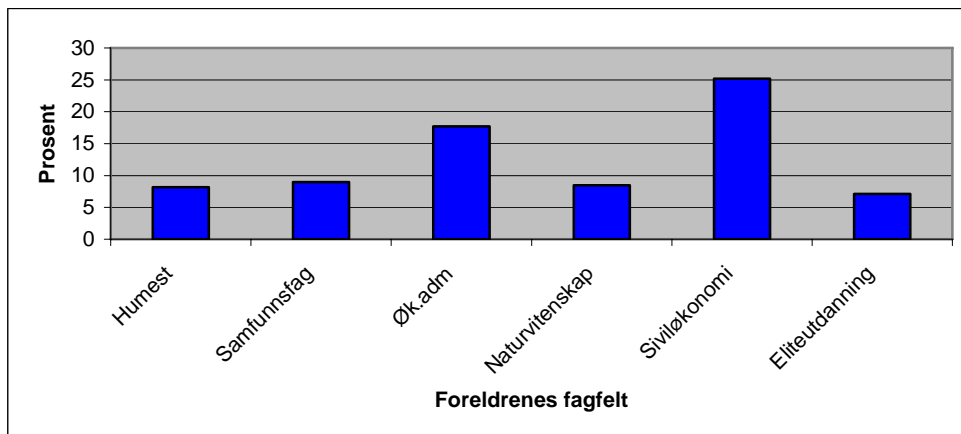
H3a: Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning er høyest dersom foreldrene har siviløkonomutdanning.

H3b: Sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning er høyere dersom foreldrene har utdanning innen økonomiske og administrative fag, enn dersom de har annen høyere utdanning.

H3c: Den positive betydningen av å ha foreldre med siviløkonomutdanning eller utdanning innen økonomiske og administrative fag for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har blitt sterkere siden midten av 1970-tallet, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

I denne delen er det H3a og H3b som skal testes. H3c testes i andre del av kapitlet, som undersøker utviklingen i det sosiale rekrutteringsmønsteret til siviløkonomstudiet over tid.

Figur 5.5: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt, perioden 1974 til 2003

Figur 5.5 viser andelen som har valgt siviløkonomi innenfor de ulike kategoriene for foreldrenes fagfelt. Blant personer som har foreldre med siviløkonomutdanning er det en svært mye høyere andel som har valgt siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, enn i gruppen som har foreldre med utdanning innenfor de øvrige fagfeltene. Dette gir foreløpig støtte til H3a. Vi ser også at andelen som velger siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå er høy blant personer som har foreldre med økonomiske og administrative fag. Dette funnet er i tråd med H3b. Ellers merker vi oss at andelen som velger siviløkonomi innenfor de øvrige fagfeltene omtrent er den samme.

I figur 5.5 ser det ut til at valg av siviløkonomi varierer med foreldrenes fagfelt. Det er ofte en sammenheng mellom både fagfelt og utdanningsnivå, og fagfelt og inntekt. I tabell 5.2 kontrolleres derfor sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og valg av siviløkonomi for foreldrenes utdanningsnivå og inntekt. Regresjonsanalysen i tabell 5.2 vil også vise i hvilken grad betydningen av foreldrenes utdanningsnivå betinges av hvilket fagfelt utdanningen ligger innenfor. Tabellen inkluderer altså alle variablene som definerer individenes sosiale bakgrunn i denne oppgaven.

Tabell 5.2: Logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i perioden 1974 til 2003, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå.

	<i>b</i>		S.E.
Konstant	-3,017	***	0,048
Foreldrenes utdanningsnivå	0,024		0,016
Foreldrenes utdanningsnivå kvadrert	-0,010	***	0,002
Foreldreinntekt (10 000 kr)	0,028	***	0,002
Foreldreinntekt kvadrert	-0,0001	***	0,00001
Foreldrenes fagfelt (ref.kat. humanistiske og estetiske fag):			
Samfunnsfag, juridiske fag og lærer og pedagogutdanning	-0,008		0,032
Økonomiske og administrative fag	0,657	***	0,045
Naturvitenskapelige fag og lignende	-0,103	**	0,038
Siviløkonomi	0,852	***	0,065
Eliteutdanning	-0,342	***	0,048
Kjønn (0 = kvinne)	0,351	***	0,022
N	100625		
-2LL kun konstanten inne	65670,883		
-2LL full modell	64129,989		
Pseudo R2	0,023		

- Konstantleddet refererer til kvinner som har foreldre med grunnskoleutdanning eller mindre, og som har 0 kroner i inntekt.
- * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

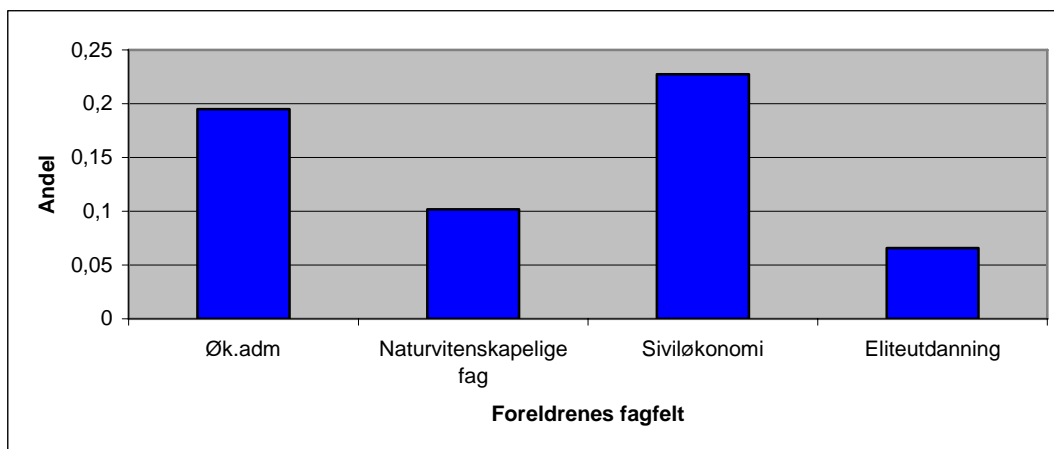
Koeffisientene for foreldrenes fagfelt refererer til sammenhengen mellom å ha foreldre med utdanning innenfor det aktuelle fagfeltet og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, relativt til å ha foreldre med utdanning innen humanistiske og estetiske fag. Fortegnet til koeffisientene i tabell 5.2 viser i likhet med figur 5.5, at det er en positiv sammenheng mellom å ha foreldre med siviløkonomutdanning eller å ha foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor utdanning på hovedfagsnivå, sammenlignet med å ha foreldre med utdanning innen referansekategorien. Å ha foreldre med utdanning innenfor de øvrige fagfeltene har en negativ betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, relativt til å ha foreldre med utdanning innenfor humanistiske og estetiske fag. Koeffisienten for samfunnsfag og lærer og pedagogutdanning er ikke statistisk signifikant.

I tabell 5.2 betinges effekten av foreldrenes utdanningsnivå på høyere nivå av hvilket fagfelt foreldrene har utdanning innenfor. I og med at det spesifiseres fagfelt for utdanning ut over videregående skole viser koeffisientene for foreldrenes utdanningsnivå effekten av utdanningsnivå til og med videregående nivå, og for utdanning innenfor humanistiske og estetiske fag for utdanning ut over dette. Figur 5.3 viste at sannsynligheten for å velge

siviløkonomi sank med foreldrenes utdanningsnivå. Beregninger av sannsynligheter etter foreldrenes utdanningsnivå for referansekategorien ”humanistiske og estetiske fag” på grunnlag av tabell 5.2 gir tilnærmet samme resultat som vi så i figur 5.3. Sannsynlighetsberegninger for sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi på grunnlag av tabell 5.2 gir omtrent samme resultat som vi så i figur 5.4. Disse sannsynlighetsberegningene vil derfor ikke gjengis her.

Figur 5.6 viser omregnede sannsynligheter for å velge siviløkonomi blant personer som har minst en forelder som har utdanning innen økonomisk og administrative fag, naturvitenskapelige fag og lignende, siviløkonomutdanning eller eliteutdanning. Sannsynlighetene er beregnet for menn som har foreldre som tjener 336 000 kroner i året. For de tre første fagfeltene er foreldrenes utdanningsnivå satt til 6 år ut over grunnskolenivå. I beregningen for eliteutdanning er foreldrenes utdanningsnivå satt til 8 år ut over grunnskole, i og med at de fleste eliteutdanningene er universitetsutdanninger på høyere nivå.

Figur 5.6: Beregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt, perioden 1974 til 2003

- Sannsynligheten er beregnet for menn som har foreldre som tjener 336 000 kroner i året og som har 6 (økonomiske og administrative fag, naturvitenskapelige fag og siviløkonomi) eller 8 års utdanning ut over grunnskole nivå.

Figur 5.6 viser at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå er høyest dersom man har foreldre med siviløkonomutdanning. Funnet gir støtte til H3a. Personer som har foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag har også en relativt høy sannsynlighet for å velge siviløkonomi. Dette funnet er i tråd med H3b, hvor det ble antatt at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå er høyere dersom foreldrene har utdanning innen økonomiske og administrative fag, enn dersom

de har annen høyere utdanning. I figur 5.5 så det ut til å være stor forskjell mellom sannsynligheten for å velge siviløkonomi for personer som har foreldre med siviløkonomiutdanning og personer som har foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag. Figur 5.6 viser at denne ikke er så stor når foreldrenes utdanningsnivå og inntekt og kjønn holdes konstant.

5.1.3. Funnene så langt

Resultatene av analysene i den første delen av dette kapittelet har gitt støtte til hypotesene som ble utledet i kapittel 3. Analysene har vist at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå synker med foreldrenes utdanningsnivå, noe som ga støtte til H1a. Dette funnet gir inntrykk av at rekrutteringen til siviløkonomstudiet er mindre sosialt skjev enn rekrutteringen til studier på hovedfagsnivå. Betydningen av foreldrenes inntekt ga motsatt inntrykk. Vi fant i tråd med H2a at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå øker med foreldrenes inntekt. Når sosial bakgrunn måles som foreldrenes inntekt er altså den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet snarere sosialt skjevere enn rekrutteringen til studier på hovedfagsnivå.

Analysene har også vist at foreldrenes fagfelt er av relativt stor betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagnivå. Betydningen av foreldrenes fagfelt betyr at effekten av foreldrenes utdanningsnivå på sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, betinges av hvilket fagfelt foreldrene har utdanning innenfor. Analysene viste i tråd med H3a at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning har høyest sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Det var også en positiv sammenheng mellom å ha foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning. Dette funnet ga støtte til H3b.

5.2. Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi over tid – endring eller stabilitet?

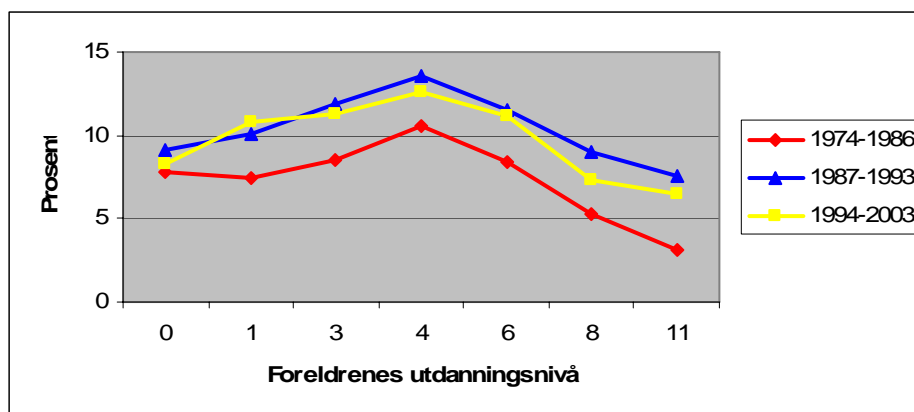
Vi skal nå gå over til å undersøke om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi har vært preget av endring eller stabilitet i perioden 1974 til 2003. Siviløkonomutdanningen har i denne perioden på den ene siden hatt en statusøkning på arbeidsmarkedet, noe som kan gi grunn til å anta at rekrutteringen til studiet har blitt sosialt

skjevere. På den andre siden har siviløkonomutdanningen i samme periode hatt tilvekst av nye læresteder, og antall studieplasser har dermed økt. Det kan tenkes at tilveksten av nye lærestedene har hatt utjevne effekt, og at den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet sett under ett derfor ikke har endret seg i særlig grad i løpet av perioden 1974 til 2003.

5.2.1. Betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og inntekt over tid

På samme måte som i første del av kapittelet analyseres også her sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå først. I H1b ble det antatt at den negative sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning har blitt svakere siden midten av 1970-tallet. Videre impliserte H2b at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning har blitt sterkere i løpet av perioden som studeres. Det presenteres først krysstabellanalyser av andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå og inntekt i periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003. Deretter gjennomføres logistiske regresjonsanalyser tilsvarende som i tabell 5.1 innenfor de tre periodene.

Figur 5.7: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå, periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003.

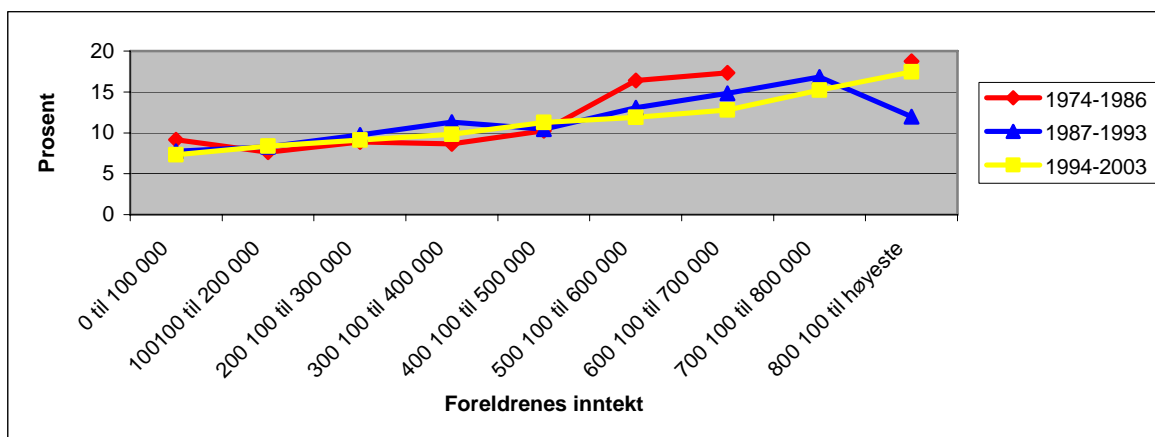

Figur 5.7 viser andelen i datamaterialet som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå i alle periodene. Vi ser at andelen som har valgt siviløkonomi har økt fra første til andre periode, men sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av siviløkonomi ser likevel i stor grad ut til å være den samme i de tre periodene. Andelen som velger siviløkonomi øker med foreldrenes utdanningsnivå opp til og med nivå 4 (påbygning

til videregående utdanning), for deretter å synke når foreldrene har utdanning ut over dette. Resultatene i figur 5.7 gir dermed ikke støtte til H1b.

Figur 5.8 viser andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes inntekt i de tre periodene³⁰. I likhet med figur 5.2 for hele perioden, ser vi at andelen som velger siviløkonomi øker med foreldrenes inntekt. Sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi ser i figur 5.8 ut til å være preget av stabilitet over tid³¹. I og med at H2b antok at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi hadde blitt sterkere siden midten av 1970-tallet, finner vi ikke støtte for denne hypotesen i figur 5.8.

Figur 5.8: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes inntekt, periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003.

Tabell 5.3 viser sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi over tid, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå. Koeffisientene for foreldrenes utdanningsnivå, og annengradsleddet av denne variabelen, viser at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi er positiv, men avtagende med økt utdanningsnivå i alle tre periodene. Det er en positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å

³⁰ I perioden 1974 til 1986 var det ingen personer som hadde foreldre i inntektsgruppen som går fra 700 100 til 800 000 kroner, som hadde valgt siviløkonomi. I denne perioden var det bare 16 personer i hele datamaterialet som hadde foreldre i denne inntektsgruppen.

³¹ Den øverste inntektskategorien skiller seg ut i perioden 1987 til 1993 ved at andelen som velger siviløkonomi innenfor denne gruppen er relativt mye lavere enn i den nest øverste inntektsgruppen. I og med at det bare var 142 personer som hadde foreldre innenfor denne inntektsgruppen i denne perioden tillegges ikke dette særlig vekt.

velge siviløkonomi i alle periodene. I periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003 er sammenhengen kurvelineær, og den positive effekten av foreldrenes inntekt avtar dermed når inntekten øker³². I og med at endringene i koeffisientene for foreldrenes utdanningsnivå mellom periodene ikke er statistisk signifikant, viser tabell 5.3 at betydningen av foreldrenes utdanningsnivå har vært stabil over tid. Analysene gir dermed ikke støtte til H1b hvor det ble antatt at den negative sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har blitt svakere over tid.

Tabell 5.3: Logistiske regresjonsanalyser av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå.

	1974-1986		1987-1993		1994-2003	
	b	S.E.	b	S.E.	b	S.E.
Konstant	-3,001 ***	0,157	-2,927 ***	0,098	-3,181 ***	0,058
Foreldrenes utdanningsnivå	0,129 **	0,042	0,117 ***	0,025	0,108 ***	0,018
Foreldrenes utdanningsnivå kvadrert	-0,028 ***	0,005	-0,020 ***	0,003	-0,022 ***	0,002
Foreldrenes inntekt (10 000 kr)	0,025 **	0,008	0,030 ***	0,004	0,027 ***	0,002
Foreldrenes inntekt kvadrert	0,00004	0,0001	-0,00015 **	0,00005	-0,00009 ***	0,00001
Kjønn (0=kvinne)	0,097	0,070	0,027	0,040	0,552 ***	0,029
N	14192		28328		59309	
-2LL kun konstanten inne	8641,347		19069,234		38666,49	
-2LL full modell	8518,19		18912,749		37744,415	
Pseudo R2	0,014		0,008		0,024	

- Konstantleddet refererer til kvinner som har foreldre med grunnskoleutdanning eller mindre, og som har 0 kroner i inntekt.
- * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$
- **Uthevet skrift:** koeffisienten er signifikant forskjellig (5%-nivå) fra tilsvarende koeffisient i forrige periode. Koeffisientene i siste periode er i tillegg testet mot koeffisientene i første periode. Dersom endringen fra første til siste periode er statistisk signifikant er koeffisienten i første periode uthevet.

Endringene i koeffisientene for foreldrenes inntekt er heller ikke statistisk signifikant i tabell 5.3. Betydningen av foreldrenes inntekt for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå kan derfor sies å ha vært stabil over tid. Det blir dermed ikke funnet støtte for H1b som postulerte at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har blitt sterkere i løpet av perioden som studeres. I og med at analysene viser at betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt for sannsynligheten for å velge siviløkonomi har vært stabil over tid, presenteres det ikke sannsynlighetsberegninger for disse sammenhengene.

³² Annengradsledd for foreldrenes inntekt er tatt med for perioden 1974 til 1986 selv om det ikke er signifikant, av hensyn til mulighet for sammenligning mellom periodene.

Vi merker oss i tabell 5.3 at menn får høyere sannsynlighet enn kvinner for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå i løpet av perioden. Menn har signifikant høyere sannsynlighet enn kvinner for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå bare i den siste perioden. I og med at perioden 1974 til 2003 generelt har vært preget av kvinners inntog i høyere utdanning (Hansen 1993), kan endringen i betydningen av kjønn i tabell 5.3 synes overraskende. Tidligere forskning har vist at også kvinneandelen på siviløkonomstudiet har økt i løpet av 1980-årene (Edwardsen 1991: 49), og at opptaket til studiet var forholdsvis kjønnsnøytralt i perioden 1993 til 1997 (Skjersli 1997: 8). Årsaken til at menn får en høyere sannsynlighet enn kvinner for å velge siviløkonomi fremfor andre studier på hovedfagsnivå i løpet av perioden, er antagelig at endringen i betydningen av kjønn for valg av siviløkonomi i tabell 5.3 skjer relativt til sannsynligheten for å velge studier på hovedfagsnivå. Krysstabellanalyser av kjønns sammensetningen blant siviløkonomer og gruppen som har utdanning på hovedfagsnivå³³ viser at kvinneandelen på studier på hovedfagsnivå har økt betraktelig i løpet av perioden 1974 til 2003, mens siviløkonomstudiet ikke har hatt samme utvikling. Endringen i betydningen av kjønn for sannsynligheten for å velge siviløkonomi i tabell 5.3 er altså ikke bare et resultat av at kvinneandelen blant siviløkonomene har blitt lavere.

5.2.2. Betydningen av foreldrenes fagfelt over tid

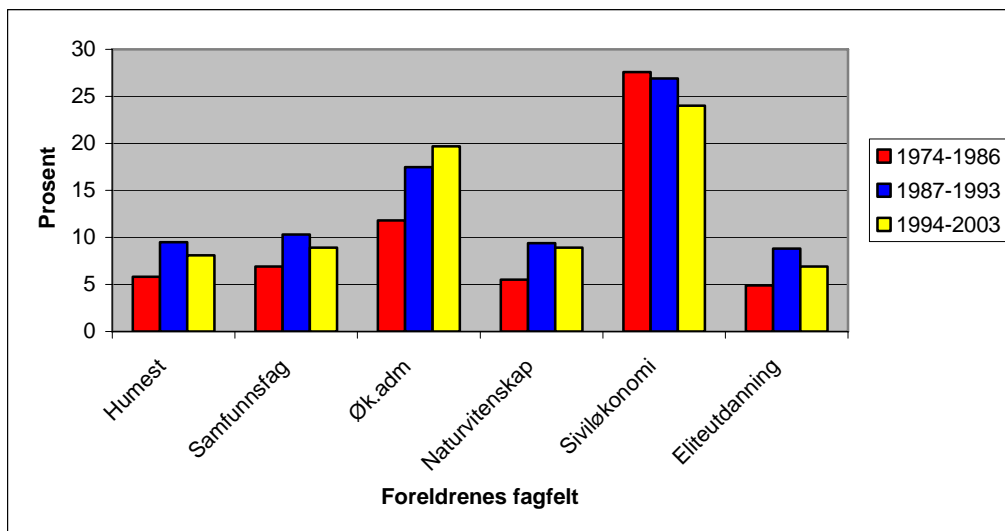
Foreløpig har analysene vist at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har vært preget av stabilitet. Vi skal nå gå over til å se på betydningen av foreldrenes fagfelt for rekruttering til siviløkonomstudiet over tid.

I H3c ble det antatt at den positive betydningen av å ha foreldre med siviløkonomutdanning eller utdanning innen økonomiske og administrative fag for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning har blitt sterkere siden midten av 1970-tallet, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning. Figur 5.9 viser andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrene fagfelt i de tre periodene. Vi ser at andelen med siviløkonomforeldre som velger siviløkonomi synker noe i løpet av perioden, mens andelen som har foreldre med økonomisk og administrativ utdanning stiger relativt mye. Ellers er

³³ Ikke vist her. Kvinneandel blant de som har fullført studier på hovedfagsnivå: 1974-1986: 22,1 %, 1987 til 1993: 36,9 %, 1994 til 2003: 46,7 %. Kvinneandelen blant siviløkonomer: 1974 til 1986: 21,1 %, 1987 til 1993: 36 %, 1994 til 2003: 33,7 %.

hovedinntrykket i figur 5.9 at sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi er relativt stabil mellom de tre periodene. Hvorvidt endringen i betydningen av å ha foreldre med siviløkonomutdanning eller utdanning innen økonomiske og administrative fag er stor nok til at vi kan slå fast endring i denne betydningen over tid, er vanskelig å avgjøre på grunnlag av figur 5.9.

Figur 5.9: Andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt, periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003.

Tabell 5.4 viser en logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå over tid. Koeffisientene for foreldrenes fagfelt viser at det å ha foreldre med siviløkonomutdanning eller utdanning innen økonomiske og administrative fag øker sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå i alle tre periodene, relativt til å ha foreldre med utdanning innen humanistiske og estetiske fag. Vi ser også at personer som har foreldre med eliteutdanning har lavere sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå i alle tre perioden, sammenlignet med personer som har foreldre med utdanning innen humanistiske og estetiske fag. Tabell 5.4 viser dermed at betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, betinges av hvilket fagfelt foreldrene har utdanning innenfor for utdanning ut over videregående skole i alle tre periodene. Betydningen av foreldrenes inntekt er i stor grad den samme i tabell 5.4 som i tabell 5.3, og ser ikke ut til å påvirkes i særlig grad ved kontroll for foreldrenes fagfelt.

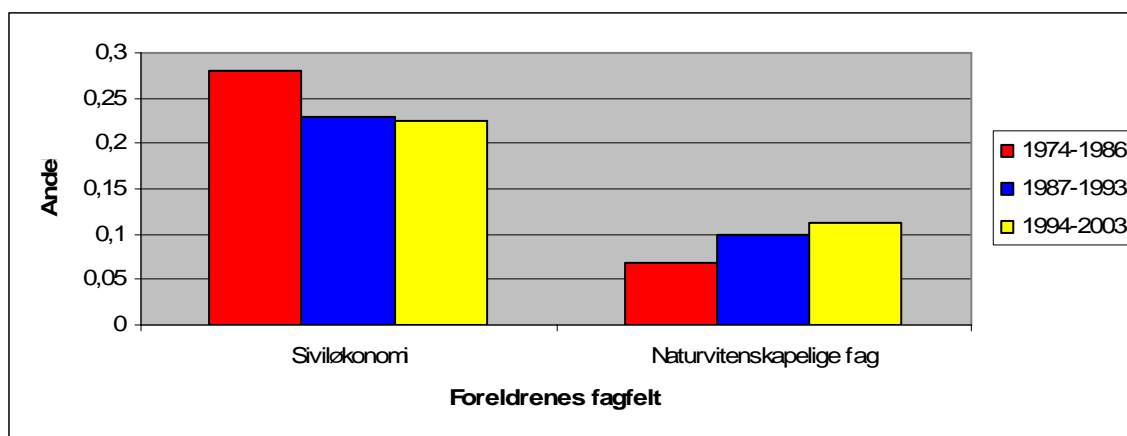
Tabell 5.4: Logistiske regresjonsanalyser av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi i periodene 1974 til 1986, 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med studier på hovedfagsnivå.

	1974-1986			1987-1993			1994-2003		
	<i>b</i>		S.E.	<i>b</i>		S.E.	<i>b</i>		S.E.
Konstant	-2,907	***	0,156	-2,843	***	0,102	-3,072	***	0,061
Foreldrenes utdanningsnivå	0,009		0,046	0,047		0,029	0,009		0,021
Foreldrenes utdanningsnivå kvadrert	-0,010		0,006	-0,011	**	0,003	-0,009	***	0,002
Foreldreinntekt (10 000 kr)	0,026	***	0,008	0,030	***	0,005	0,026	***	0,002
Foreldreinntekt kvadrert	0,00001		0,0001	-0,0002	**	0,0001	-0,00009	***	0,00002
Foreldrenes fagfelt (ref.kat.: humanistiske og estetiske fag):									
Samfunnsfag, juridiske fag og lærer og pedagogutdanning	-0,078		0,113	0,031		0,061	-0,020		0,040
Økonomiske og administrative fag	0,557	***	0,127	0,537	***	0,091	0,740	***	0,056
Naturvitenskapelige fag, primærnæringsfag og lignende	-0,391	***	0,124	-0,096		0,071	-0,055		0,048
Siviløkonomi	1,284	***	0,183	0,901	***	0,125	0,774	***	0,083
Eliteutdanning	-0,468	***	0,153	-0,209	*	0,087	-0,386	***	0,062
Kjønn (0 = kvinne)	0,108		0,070	0,022		0,041	0,563	***	0,029
N	14068			27937			58620		
-2LL kun konstanten inne	8585,467			18819,604			38244,391		
-2LL full modell	8364,267			18568,416			36987,153		
Pseudo R2	0,026			0,013			0,033		

- Konstantleddet referer til kvinner som har foreldre med grunnskoleutdanning eller mindre som tjener 0 kroner i året.
- * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.
- **Uthevet skrift:** koeffisienten er signifikant forskjellig (5%-nivå) fra tilsvarende koeffisient i forrige periode. Koeffisientene i siste periode er i tillegg testet mot koeffisientene i første periode. Dersom endringen fra første til siste periode er statistisk signifikant er koeffisienten i første periode uthevet.

Koeffisientene for to av foreldrenes fagfelt endrer seg signifikant mellom periodene i tabell 5.4. Denne endringen gjelder betydningen av å ha siviløkonomutdannede foreldre og betydningen av å ha foreldre med utdanning inne naturvitenskapelige fag og lignende. Figur 5.10 viser omregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi for personer som har foreldre med siviløkonomutdanning eller utdanning innen naturvitenskapelige fag. Beregningene er gjort for menn som har foreldre som tjener 336 000 kroner i året. Foreldrenes utdanningsnivå er satt til 6 år ut over grunnskoleutdanning.

Figur 5.10: Beregnet sannsynlighet for å velge siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt over tid

- Sannsynligheten er beregnet for menn som har foreldre som har 6 år utdanning ut over grunnskolenivå som tjener 336 000 kroner i året.

I figur 5.10 ser vi at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning får lavere sannsynlighet for å velge siviløkonomi i løpet av perioden som studeres. Tabell 5.4 viser at betydningen av å ha siviløkonomforeldre får en signifikant svakere positiv betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå fra første til andre periode, relativt til å ha foreldre med utdanning innen humanistiske og estetiske fag. Personer som har foreldre med utdanning innen naturvitenskapelige fag ser i figur 5.10 ut til å få høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå i løpet av perioden. Tabell 5.4 viser at å ha foreldre med utdanning innen naturvitenskapelige fag får en signifikant svakere negativ betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå fra første til andre periode. Endringen skjer relativt til å ha foreldre med utdanning innen humanistiske og estetiske fag. Å ha foreldre med utdanning innenfor naturvitenskapelige fag har ikke lenger signifikant betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå i andre og tredje periode.

Tabell 5.4 viste at verken personer som har foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag eller personer som har foreldre med siviløkonomutdanning får høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå over tid, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Vi finner dermed ikke støtte for H3c i analysene. Analysene viser snarere motsatt tendens, ved at personer med siviløkonomforeldre har fått lavere sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå fra første til andre periode.

5.3. Hovedfunn

I dette kapitlet har vi først undersøkt sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi. Deretter har vi studert hvordan betydningen av sosial bakgrunn for sannsynligheten for å velge siviløkonomi har utviklet seg over tid.

Hovedfunnet i den første delen av kapitlet var at sannsynligheten for å velge siviløkonomi i betydelig grad varierer med sosial bakgrunn. Analysene viste i tråd med H1a at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå sank med foreldrenes utdanningsnivå. Motsatt så vi at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå økte med foreldrenes inntekt. Dette funnet ga støtte til H2a. Analysene viste også at hvilket fagfelt foreldrene har utdanning innenfor var av betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi. Personer som har foreldre med siviløkonomutdanning eller utdanning innenfor økonomiske og administrative fag hadde vesentlig høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, sammenlignet med personer som hadde foreldre med annen høyere utdanning.

Hovedfunnet i den andre delen av kapitlet var at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sannsynligheten for å velge siviløkonomi har vært preget av stabilitet over tid. Vi fant ikke støtte for hypotesene som antok at betydningen av sosial bakgrunn har endret seg i løpet av perioden som studeres. I motsetning til hva H1b postulerte viste analysene at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi har vært stabilt negativ i hele perioden. Analysene ga heller ikke støtte til H2b som impliserte at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har blitt sterkere siden midten av 1970-tallet. Analysene viste at også effekten av foreldrenes inntekt for valg av siviløkonomi har vært stabil over tid. I H3c ble det antatt at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning

eller utdanning innen økonomiske og administrative fag har fått en høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, relativt til personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Analysene ga ikke støtte til denne hypotesen, og viste snarere at den positive betydningen av å ha siviløkonomutdannede foreldre har blitt svakere over tid. Det ser dermed ut til at tendensen til egenrekrutteringen innad i siviløkonomprofesjonen har blitt svakere i løpet av perioden 1974 til 2003.

På bakgrunn av siviløkonomutdanningens økte status på arbeidsmarkedet kan det synes overraskende at rekrutteringsmønsteret til studiet ser ut til å være preget av så stor grad av stabilitet. En nærliggende forklaring på stabiliteten, som jeg har vært inne på tidligere, kan være at antallet studiesteder og studieplasser på siviløkonomutdanningen har økt i takt med studiets statusutvikling. Denne økningen kan tenkes å ha hatt en utjevnende effekt på rekrutteringsmønsteret til siviløkonomstudiet sett under ett. På bakgrunn av den tidligere redegjørelsen for statusforholdet mellom de ulike utdanningsinstitusjonene som tilbyr siviløkonomstudiet er det rimelig å anta at det sosiale rekrutteringsmønsteret til disse skolene er noe forskjellig. Det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene vil bli studert i neste kapittel. Avdekking av en eventuell forskjell innad i gruppen av siviløkonomer kan bidra til å nyansere funnene fra dette kapittelet.

6. SOSIAL BAKGRUNN OG VALG AV LÆRESTED

I dette kapittelet undersøkes sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested blant siviløkonomer, og i hvilken grad denne sammenhengen har endret seg over tid. Hensikten er å avdekke eventuelle forskjeller i det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike utdanningsinstitusjonene som tilbyr siviløkonomstudiet i Norge. I og med at det bare var NHH som utdannet siviløkonomer fram til 1985 tas ikke perioden 1974 til 1986 fra forrige kapittel med her. I dette kapittelet inkluderes alle som har tatt siviløkonomstudiet i Norge i perioden 1987 til 2003 i analysene. Dette utgjør til sammen 8984 siviløkonomer, hvorav 3845 (42,8 %) personer er uteksaminert fra NHH, 3277 (36,5 %) personer fra BI og 1862 (20,7 %) personer har studert siviløkonomi ved andre utdanningsinstitusjoner, som vil si HHB eller HiA. I kapittel 4 så vi at andelen siviløkonomer som har studert ved NHH og BI har sunket fra perioden 1987 til 1993 til perioden 1994 til 2003. Andelen som har tatt siviløkonomstudiet ved andre utdanningsinstitusjoner har derimot økt fra første til andre periode (jfr. tabell 4.2).

I teorikapittelet ble det framsatt noen hypoteser knyttet til sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested blant siviløkonomer, hvor det ble antatt at sannsynligheten for å velge de ulike lærestedene varierer med foreldrenes utdanningsnivå, foreldrenes inntekt og foreldrenes fagfelt. Det er disse hypotesene som skal testes i dette kapittelet.

I likhet med forrige kapittel består dette kapittelet av to deler. I den første delen studeres sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested for hele perioden 1987 til 2003 under ett. Først undersøkes sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt og valg av lærested, før foreldrenes fagfelt inkluderes i analysene. I andre del av kapittelet ser vi på hvordan sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested har utviklet seg over tid. Også her studeres sammenhengen mellom foreldres utdanningsnivå og inntekt og valg av lærested først. Deretter inkluderes foreldrenes fagfelt i analysene.

Det brukes krysstabellanalyser og multinomiske logistiske regresjonsanalyser for å analysere de ovennevnte sammenhengene. Krysstabellanalysene presenteres i figurer som viser andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå,

inntekt og fagfelt³⁴. De multinomiske logistiske regresjonsanalysene vil gi svar på hvordan de ulike uavhengige variablene påvirker valg av lærested, kontrollert for de andre variablene i modellene. I tilknytning til tolkningen av de logistiske regresjonsanalysene vil de logistiske regresjonskoeffisientene regnes om til sannsynligheter, for å vise hvordan valg av lærested varierer med sosial bakgrunn.

I de multinomiske logistiske regresjonsanalysene vil det i tillegg til sosial bakgrunn kontrolleres for kjønn og geografi, ut i fra en antagelse om at dette er faktorer som kan påvirke valg av lærested. Tidligere forskning har vist at nærhet til studiestedet er av betydning for utdanningsvalg (Edvardsen 1991, Opheim 1999, Helland 2004). En slik sammenheng gir grunn til å tro at siviløkonomene vil ha en tendens til å velge det lærestedet som ligger i samme landsdel som de kommer fra. Analysene i forrige kapittel viste at menn har større sannsynlighet enn kvinner for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Det kan tenkes at kjønn også påvirker valg av lærested, ved at de ulike skolene for eksempel har forskjellig kjønnssammensetning. En slik forskjell kan kanskje ha betydning for ved hvilket lærested menn og kvinner ønsker å studere.

6.1. Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanningsinstitusjon

6.1.1. Foreldrenes utdanningsnivå og inntekt

I kapittel 3 ble det antatt at sannsynligheten for å velge de ulike lærestedene varierer med foreldrenes utdanningsnivå. Antagelsen ble spesifisert i to hypoteser:

H4a: Sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes utdanningsnivå. Økningen er sterkest for sannsynligheten for å velge NHH.

H4b: Den positive sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner har blitt sterkere siden midten av 1980-tallet.

Det ble også antatt at sannsynligheten for å velge de ulike lærestedene varierer med foreldrenes inntekt, og følgende hypoteser ble utledet:

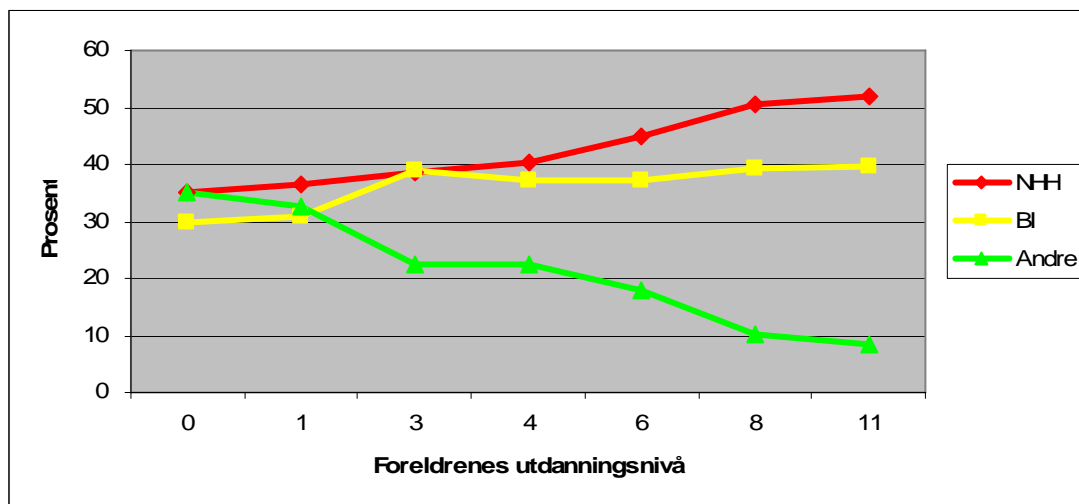
³⁴ Krysstabellene er vedlagt i vedlegg B.

H5a: Sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes inntekt. Økningen er sterkest for sannsynligheten for å velge BI.

H5b: Den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner har blitt sterkere siden midten av 1980-tallet.

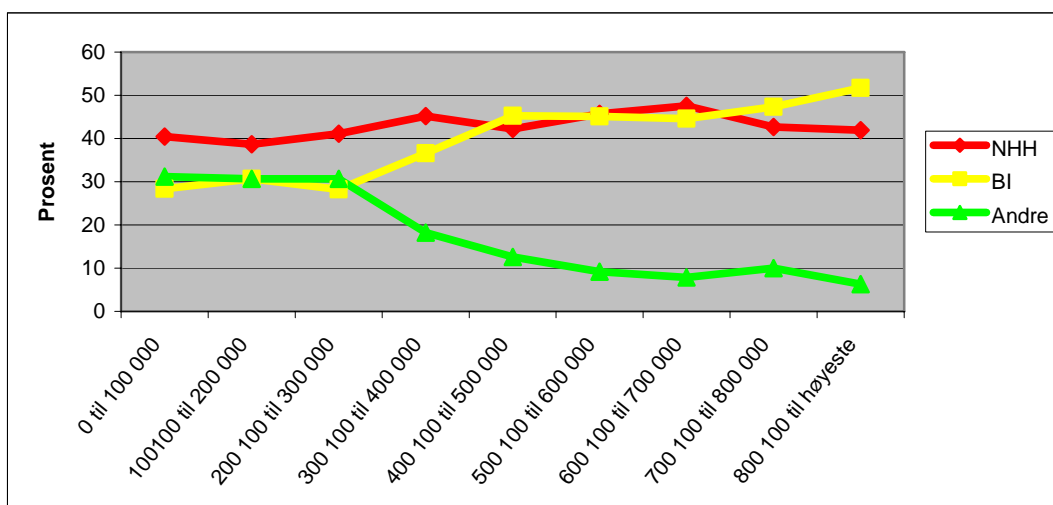
I denne delen av kapittelet er det hypotese H4a og H5a som skal testes. H4b og H5b vil testes i neste del (6.2), som undersøker utviklingen i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested over tid.

Figur 6.1: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå, perioden 1987 til 2003

Figur 6.1 viser andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner blant personer som har tatt siviløkonomstudiet i perioden 1987 til 2003 etter foreldrenes utdanningsnivå. Figuren viser at valg av lærested varierer med foreldrenes utdanningsnivå. Jo høyere utdanningsnivå foreldrene har, jo høyere er andelen som velger NHH. Andelen som velger BI øker med foreldrene utdanningsnivå til og med videregående skole (nivå 3). Blant personer som har foreldre med utdanning ut over videregående skole er andelen som velger BI stabilt høy. I motsetning til NHH og BI, synker andelen som velger andre utdanningsinstitusjoner når foreldrenes utdanningsnivå øker. Resultatene i figur 6.1 gir dermed foreløpig støtte til H4a hvor det ble antatt at sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes utdanningsnivå, og at denne økningen er sterkest for sannsynligheten for å velge NHH.

Figur 6.2: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes inntekt, perioden 1987 til 2003

I figur 6.2 er foreldrenes inntekt delt inn i ni inntektsgrupper. Figuren viser andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner i perioden 1987 til 2003 etter hvilken inntektsgruppe foreldrene tilhører. Vi ser at andelen som velger NHH er stabilt høy, og i liten grad varierer med foreldrenes inntekt. Andelen som velger BI øker derimot relativt mye med foreldrenes inntekt. Blant personer som har foreldre som tjener mer enn 400 100 kroner i året er det omtrent like vanlig å velge NHH som å velge BI. Det er en noe høyere andel som velger BI enn som velger NHH blant personer som har foreldre i de to høyeste inntektsgruppene, men forskjellene mellom de to skolene er små. Andelen som velger andre utdanningsinstitusjoner blir lavere dess høyere foreldrenes inntekt er, og andelen som velger skolene i denne kategorien skiller seg dermed betydelig fra NHH og BI. Figur 6.2 gir foreløpig støtte til H5a ved at sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes inntekt, og at denne økningen ser ut til å være sterkest for sannsynligheten for å velge BI.

Foreløpig har analysene vist at andelen som velger NHH og BI øker med foreldrenes utdanningsnivå og inntekt. Motsatt synker andelen som velger kategorien "andre utdanningsinstitusjoner" når foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt øker. Her, som i forrige kapittel, kan det på bakgrunn av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt tenkes at tendensene som vi har observert i figur 6.1 og 6.2 vil se annerledes ut når disse variablene kontrolleres for hverandre. Tabell 6.1 viser en multinomisk logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i perioden 1987 til 2003,

sammenlignet med å velge andre utdanningsinstitusjoner. De logistiske regresjonskoeffisientene vil kommenteres kort før vi går over til å se på beregnede sannsynligheter for sammenhengene i tabell 6.1.

Tabell 6.1: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i perioden 1987 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner.

		b		S.E.
NHH	Konstant	-1,435	***	0,143
	Foreldrenes utdanningsnivå	0,142	***	0,013
	Foreldrenes inntekt	0,023	***	0,004
	Foreldrenes inntekt kvadrert	-0,00008	*	0,00003
	Kjønn (0 = kvinne)	0,314	***	0,064
	Landsdel (ref.kat. Midt-Norge):			
	Østlandet	0,955	***	0,109
	Sørlandet	0,054		0,126
	Vestlandet	1,509	***	0,109
	Nordnorge	-0,858	***	0,126
BI	Konstant	-2,514	***	0,171
	Foreldrenes utdanningsnivå	0,065	***	0,014
	Foreldrenes inntekt	0,035	***	0,004
	Foreldrenes inntekt kvadrert	-0,00012	***	0,00003
	Kjønn (0 = kvinne)	0,387	***	0,069
	Landsdel (ref.kat. Midt-Norge):			
	Østlandet	2,581	***	0,136
	Sørlandet	0,582	***	0,158
	Vestlandet	1,030	***	0,144
	Nordnorge	-0,351	*	0,162
N		8728		
-2LL kun konstanten inne		18459,1		
-2LL full modell		15616		
Pseudo R2		0,154		

- Konstantleddet refererer til kvinner fra Midt-Norge som har foreldre med grunnskoleutdanning eller mindre, og som har 0 kroner i inntekt
- $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$
- Understrekt: Koeffisienten for NHH er signifikant forskjellig fra tilsvarende koeffisient for BI på 5%-nivå.

Koeffisientene i tabell 6.1 viser sammenhengen mellom de uavhengige variablene og sannsynligheten for å velge henholdsvis NHH og BI, sammenlignet med å velge andre utdanningsinstitusjoner, kontrollert for de andre variablene i tabellen. Vi ser at koeffisientene for foreldrenes utdanningsnivå er positiv og signifikant, noe som betyr at sannsynligheten for å velge NHH og BI øker med foreldrenes utdanningsnivå, relativt til å velge andre

utdanningsinstitusjoner³⁵. Betydningen av foreldrenes utdanningsnivå er signifikant sterkere for sannsynligheten for å velge NHH enn for sannsynligheten for å velge BI, relativt til å velge andre utdanningsinstitusjoner. Foreldrenes inntekt har også en positiv effekt på sannsynligheten for å velge NHH og BI, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner. Sannsynligheten for å velge BI øker signifikant sterkere med foreldrenes inntekt enn sannsynligheten for å velge NHH. Annengradsleddet viser at den positive effekten av foreldrenes inntekt avtar når inntekten øker.

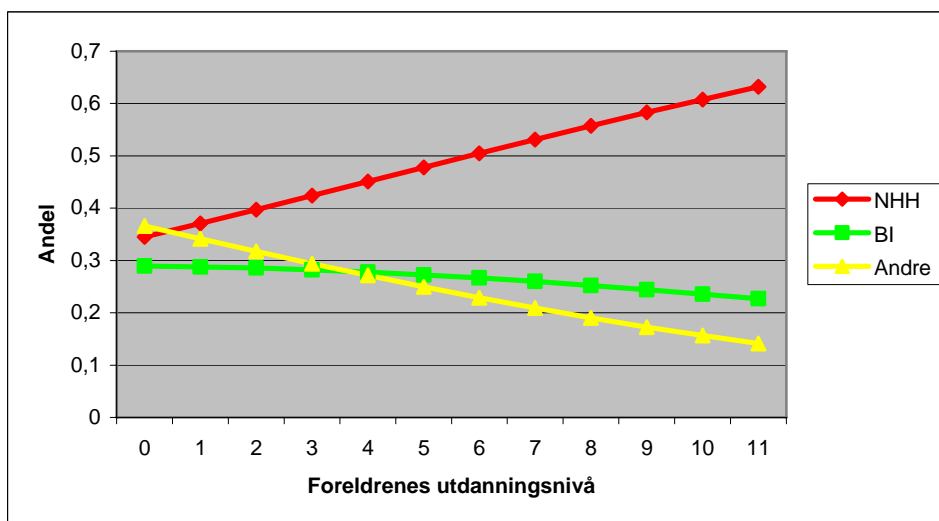
Andre interessante funn i tabell 6.1 er at menn har høyere sannsynlighet enn kvinner for å velge både NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner. Personer som kommer fra Østlandet og Vestlandet har også høyere sannsynlighet for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner, relativt til personer som kommer fra Midt-Norge. Personer fra Østlandet har en signifikant høyere sannsynlighet for å velge BI enn for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med personer som kommer fra Midt-Norge. Motsatt har personer fra Vestlandet har en signifikant høyere sannsynlighet for å velge NHH enn for å velge BI, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner. Personer fra Nord-Norge har lavere sannsynlighet for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner, relativt til personer fra Midt-Norge. Sammenhengen mellom landsdel og valg av lærested i tabell 6.1, tyder på at det er en tendens til at siviløkonomstudentene søker seg til det lærestedet som ligger nærmest der de kommer fra. NHH ligger på Vestlandet, BI ligger på Østlandet og HHB, som er en av skolene i kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”, ligger i Nord-Norge. HiA som er det andre lærestedet i denne kategorien ligger på Sørlandet. Det kan derfor synes overraskende at personer fra Sørlandet ikke har en signifikant lavere sannsynlighet for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner, relativt til personer som kommer fra Midt-Norge. En mulig forklaring på dette kan være at siviløkonomutdanningen på HiA er nokså ny, og at det derfor er få personer i datamaterialet som har tatt utdanningen sin der.

Vi skal nå gå over til å se på beregnede sannsynligheter for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå og inntekt på grunnlag av tabell 6.1. I og med at valg av lærested varierer såpass mye med geografisk bakgrunn vil landsdel i

³⁵ Det er sjekket for en eventuell kurvelineær sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge NHH og BI sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner, men annengradsleddet var ikke signifikant.

beregningene være satt til gjennomsnittet av koeffisientene for de ulike landsdelene i tabell 6.1³⁶. Gjennomsnittet av koeffisientene for landsdel i de ulike tabellene vil brukes i alle sannsynlighetsberegningene i dette kapittelet. Figur 6.3 viser beregnet sannsynlighet for å velge de ulike lærestedene etter foreldrenes utdanningsnivå. Andelen er beregnet for menn som har foreldre som tjener 364 000 kroner i året, som er den gjennomsnittlige foreldreinntekten blant siviløkonomene i datamaterialet (jfr. tabell 4.5).

Figur 6.3: Beregnet sannsynlighet for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå, perioden 1987 til 2003.

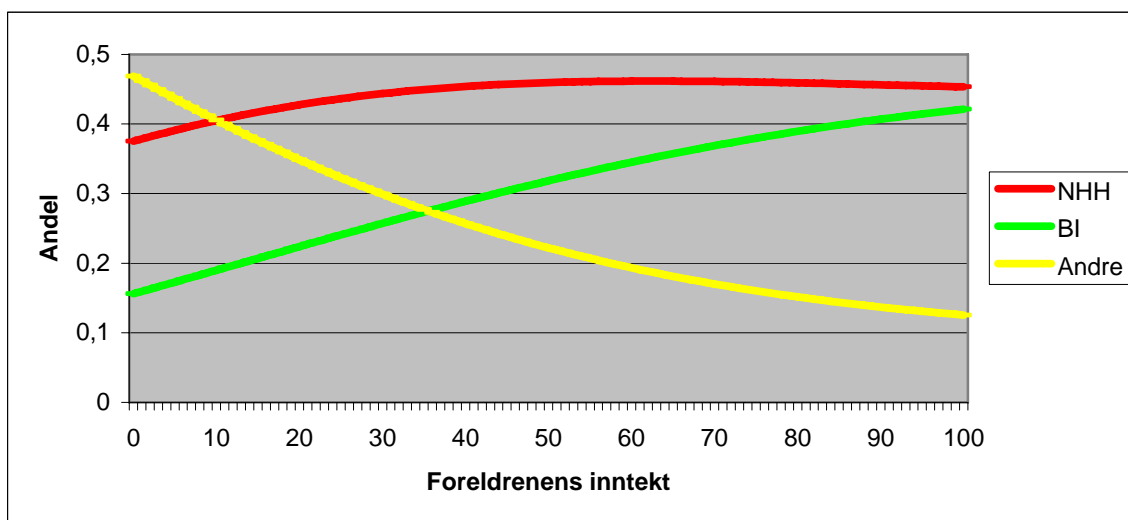
- Sannsynligheten er beregnet for menn med gjennomsnittlig verdi på landsdel som har foreldre som tjener 364 000 kroner i året.

Vi ser at sannsynligheten for å velge NHH og kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” etter foreldrenes utdanningsnivå i stor grad er den samme i figur 6.3 som vi observerte i figur 6.1. Sannsynligheten for å velge NHH øker relativt mye med foreldrenes utdanningsnivå. Jo høyere utdanning foreldrene har, jo større er sannsynligheten for å velge NHH. Motsatt ser vi at sannsynligheten for å velge andre utdanningsinstitusjoner synker når foreldrenes utdanningsnivå øker. Personer som har foreldre på de laveste utdanningsnivåene har omtrent like stor sannsynlighet for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner. Figur 6.3 viser at sannsynligheten for å velge BI i liten grad varierer med foreldrenes utdanningsnivå. Den positive sammenhengen som vi observerte mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge BI i figur 6.1 forsvinner dermed når det kontrolleres for

³⁶ Gjennomsnittet er beregnet ved å summere koeffisientene for alle landsdelene (Østlandet, Sørlandet, Vestlandet og Nord-Norge) og dividere summen på 5, som er antall landsdeler.

foreldrenes inntekt, kjønn og geografisk bakgrunn. Koeffisienten for foreldrenes utdanningsnivå i tabell 6.1 viser likevel at sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes utdanningsnivå. Den positive effekten av foreldrenes utdanningsnivå er sterkere for sannsynligheten for å velge NHH enn for sannsynligheten for å velge BI, relativt til å velge andre utdanningsinstitusjoner. Vi kan dermed konkludere med å ha funnet støtte for H4a i analysene.

Figur 6.4: Beregnet sannsynlighet for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes inntekt, perioden 1987 til 2003.

- Sannsynligheten er beregnet for menn som har gjennomsnittlig verdi på landsdel, som har foreldre med videregående utdanning (nivå 4).

Figur 6.4 viser beregnet sannsynlighet for å velge de ulike utdanningsinstitusjonene etter foreldrenes inntekt. Sannsynlighetene er beregnet for menn som har foreldre med videregående utdanning. Vi ser at sannsynligheten for å velge NHH jevnt over er høy uansett hva foreldrene tjener. Sannsynligheten for å velge NHH varierer altså i liten grad med foreldrenes inntekt i figur 6.4, og dette stemmer overens med det figur 6.2 viste. Selv om sannsynligheten for å velge NHH er noe lavere blant personer som har foreldre som tjener under 300 000 kroner er ikke forskjellene veldig store. Videre viser figur 6.4 at sannsynligheten for å velge BI og kategorien "andre utdanningsinstitusjoner" varierer relativt mye med foreldrenes inntekt. Når foreldrenes inntekt øker blir sannsynligheten for å velge BI høyere, mens sannsynligheten for å velge andre utdanningsinstitusjoner blir lavere. Selv om sannsynligheten for å velge BI øker relativt sterkt med foreldrenes inntekt, viser figur 6.4 at personer som har foreldre øverst på inntektsskalaen likevel har størst sannsynlighet for å velge

NHH. I og med at tabell 6.1 viste at sannsynligheten for å velge BI øker signifikant sterkere med foreldrenes inntekt enn sannsynligheten for å velge NHH, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner, har vi funnet støtte for H5a i analysene.

I forrige kapittel så vi at foreldrenes fagfelt hadde relativt stor betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. I teorikapittelet ble det antatt at foreldrenes fagfelt også har betydning for valg av lærested. Man kan for eksempel tenke seg at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning vil ha en særskilt høy sannsynlighet for å velge NHH, i og med at de fleste siviløkonomforeldrene antagelig er utdannet ved denne skolen selv. På bakgrunn av statusforskjellen mellom lærestedene ble det også antatt at personer som har foreldre med eliteutdanning i større grad velger den tradisjonelt mest prestisjetunge utdanningsinstitusjonen, NHH. Disse sammenhengene skal vi nå gå over til å undersøke nærmere.

6.1.2. Foreldrenes fagfelt

Hypotesene som ble utledet knyttet til sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og valg av lærested i kapittel 3 var følgende:

H6a: Det er en positiv sammenheng mellom å ha foreldre med siviløkonomutdanning og sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

H6b: Det er en positiv sammenheng mellom å ha foreldre som har eliteutdanning og sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

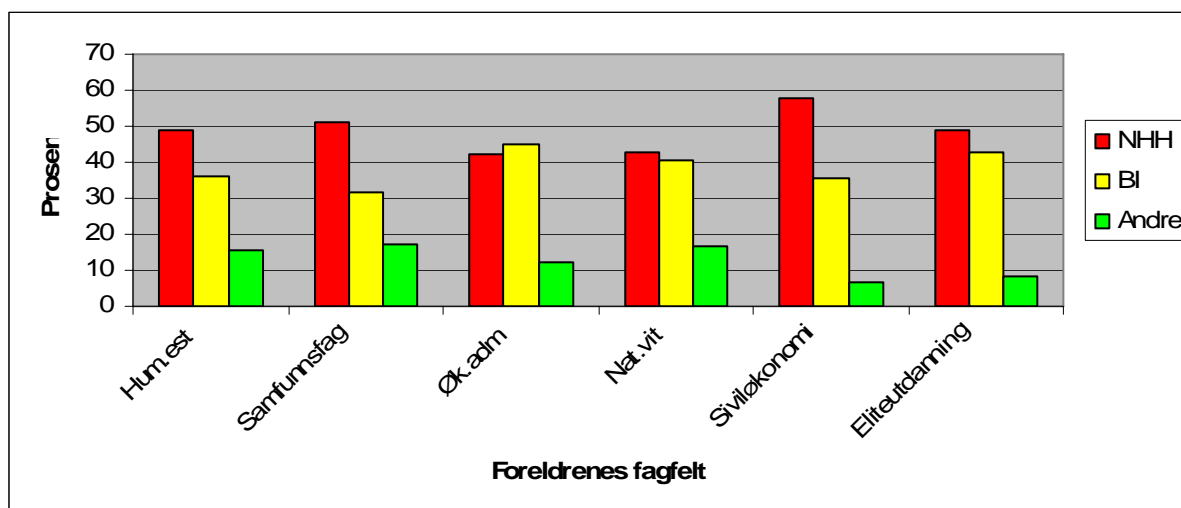
H6c: Å ha foreldre med eliteutdanning har fått en mer positiv betydning for sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner siden midten av 1980-tallet, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

I denne delen av kapittelet er det H6a og H6b som skal testes. H6c testes i del 6.2 som undersøker sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested over tid.

Figur 6.5 viser andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt i hele perioden 1987 til 2003. Figuren viser at valg av lærested til en viss grad varierer med foreldrenes fagfelt. Vi ser at andelen som velger NHH er høy innenfor alle

fagfeltene. Kategoriene for foreldrenes fagfelt inkluderer bare foreldrene som har høyere utdanning. Det er derfor ikke overraskende at andelen som velger NHH er høy innenfor alle fagfeltene, i og med at tidligere analyser har vist at personer som har foreldre med høy utdanning har veldig høy sannsynlighet for å velge NHH. I figur 6.5 ser vi at andelen som velger NHH er noe høyere blant personer som har siviløkonomforeldre enn blant personer som har foreldre innenfor de øvrige fagfeltene. Dette gir støtte til H6c. Selv om andelen som velger NHH innenfor kategorien eliteutdanning er høy, kan vi ikke si å ha funnet støtte for H6b så langt, i og med at andelen med eliteutdannede foreldre som velger NHH ikke utpeker seg som høyere enn andelen som har foreldre med annen høyere utdanning som velger denne skolen. Når det gjelder andelen som velger BI og kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” er det ingen fagfelt som ser ut til å ha særskilt positiv betydning for å velge disse skolene.

Figur 6.5: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt, perioden 1987 til 2003

Tabell 6.2 viser en multinomisk logistisk regresjonsanalyse for sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i perioden 1987 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner. Koeffisientene i tabell 6.2 viser sammenhengen mellom de uavhengige variablene og sannsynligheten for å velge henholdsvis NHH og BI, sammenlignet med å velge andre utdanningsinstitusjoner, kontrollert for de andre variablene i tabellen. På samme måte som i forrige kapittel er referansekategorien for variabelen foreldrenes fagfelt ”humanistiske og estetiske fag”. Foreldrenes fagfelt er spesifisert fra og med utdanningsnivå 6, som vil si høyere utdanning på lavere nivå.

Tabell 6.2: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i perioden 1987 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner

		<i>b</i>		<i>S.E.</i>
NHH	Konstant	-1,289	***	0,147
	Foreldrenes utdanningsnivå	0,116	***	0,020
	Foreldrenes fagfelt (ref.kat. humanistiske og estetiske fag):			
	Samfunnsfag og lærer og pedagogutdanning	0,163		0,099
	Økonomiske og administrative fag	0,147		0,143
	Naturvitenskapelige fag og lignende	-0,101		0,115
	Siviløkonomi	0,977	***	0,240
	Eliteutdanning	0,474	**	0,155
	Foreldrenes inntekt (10 000)	0,019	***	0,004
	Foreldreinntekt2	-0,00007	*	0,00003
	Kjønn (0=kvinne)	0,315	***	0,065
	Landsdel (ref.kat. Midt-Norge):			
	Østlandet	0,936	***	0,109
	Sørlandet	0,032		0,126
	Vestlandet	1,502	***	0,109
	Nordnorge	-0,883	***	0,127
BI	Konstant	-2,418	***	0,174
	Foreldrenes utdanningsnivå	0,049	*	0,021
	Foreldrenes fagfelt (ref.kat. humanistiske og estetiske fag):			
	Samfunnsfag og lærer og pedagogutdanning	-0,163		0,107
	Økonomiske og administrative fag	0,263		0,148
	Naturvitenskapelige fag og lignende	0,059		0,121
	Siviløkonomi	0,374		0,254
	Eliteutdanning	0,468	**	0,163
	Foreldrenes inntekt (10 000)	0,033	***	0,004
	Foreldreinntekt2	-0,00012	***	0,00003
	Kjønn (0=kvinne)	0,391	***	0,069
	Landsdel (ref.kat. Midt-Norge):			
	Østlandet	2,576	***	0,136
	Sørlandet	0,589	***	0,158
	Vestlandet	1,032	***	0,144
	Nordnorge	-0,345	*	0,162
N		8722		
-2LL kun konstanten inne		18446,823		
-2LL full modell		15527,328		
Pseudo R2		0,158		

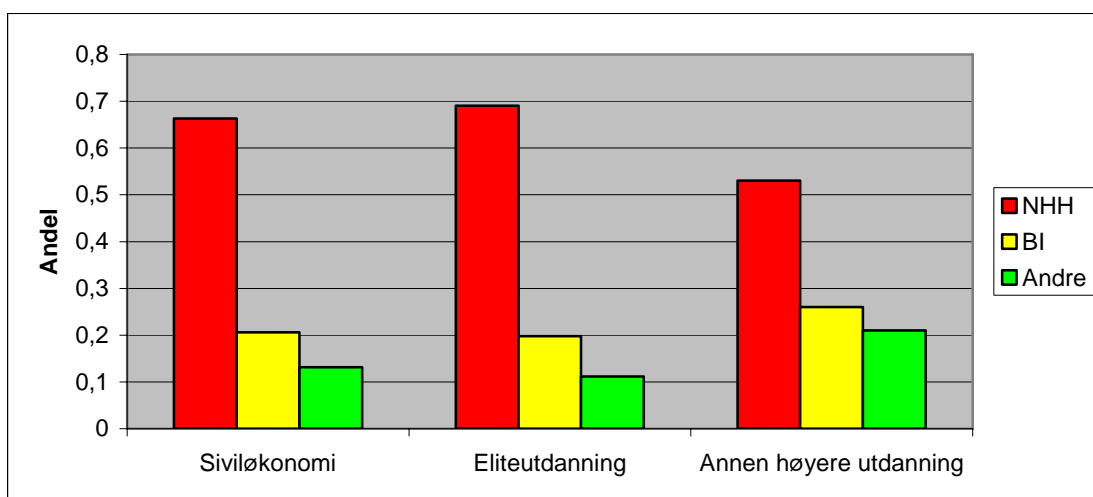
- Konstantleddet refererer til kvinner fra Midt-Norge med foreldre som har grunnskoleutdanning eller mindre, og som tjener 0 kroner i året.
- $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$
- Understrek: Koeffisienten for NHH er signifikant forskjellig fra tilsvarende koeffisient for BI på 5%-nivå.

Koeffisientene for foreldrenes fagfelt viser at det er en positiv sammenhengen mellom å ha foreldre med siviløkonomutdanning eller eliteutdanning og sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, relativt til å ha foreldre med utdanning innen humanistiske og estetiske fag. Det er også en positiv sammenheng mellom å ha foreldre med

eliteutdanning og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med å ha foreldre som har utdanning innenfor referansekategorien.

I figur 6.4 er det beregnet sannsynligheter for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner for personer som har foreldre med eliteutdanning, siviløkonomutdanning eller annen høyere utdanning på hovedfagsnivå. Sistnevnte kategori er gjennomsnittet av koeffisientene for de øvrige fagfeltene. Foreldrenes utdanningsnivå er satt til 6 år utdanning for siviløkonomene, og 8 år utdanning for de to andre kategoriene. Sannsynligheten er beregnet for menn som har foreldre som tjener 364 000 kroner i året. Landsdel er gjennomsnittet av koeffisientene for landsdel i tabell 5.2.

Figur 6.6 Beregnet sannsynlighet for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt, perioden 1987 til 2003.

- Sannsynligheten er beregnet for menn som har gjennomsnittlig verdi på landsdel og som har foreldre som tjener 336 000 kroner i året. Foreldrenes utdanningsnivå er satt til henholdsvis 6 år (siviløkonomi) eller 8 år utdanning (eliteutdanning og annen høyere utdanning) ut over grunnskole nivå.

Figur 6.6 viser at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning, eliteutdanning eller annen høyere utdanning har desidert størst sannsynlighet for å velge NHH. Vi ser at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning eller eliteutdanning har høyere sannsynlighet for å velge NHH, enn personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Vi kan derfor si å ha funnet støtte for H6a og H6b i analysene. I figur 6.6 ser vi at sannsynligheten for å velge BI for personer som har foreldre med eliteutdanning er langt lavere enn sannsynligheten for å velge NHH, når foreldrenes utdanningsnivå og inntekt og kjønn og geografisk bakgrunn holdes konstant. Dette skiller seg fra det vi så i figur 6.5, hvor andelen som hadde valgt NHH og BI blant personer som hadde eliteutdannede foreldre var nokså lik. Sannsynligheten for å

velge kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” for personer som har siviløkonom- eller eliteutdannede foreldre er lav, men forskjellen mellom BI og andre utdanningsinstitusjoner er ikke så stor i figur 6.3. Tabell 6.2 viste likevel at den positive betydningen av å eliteutdannede foreldre for sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner er statistisk signifikant.

Analysene ovenfor har vist at sannsynligheten for å velge NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner varierer noe med foreldrenes fagfelt. Funnene i tabell 6.2 viste at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av lærested, delvis betinges av hvilket fagfelt utdanningen ligger innenfor når foreldrene har høyere utdanning. Beregninger av sannsynligheter for å velge de ulike lærestedene etter foreldrenes utdanningsnivå på grunnlag av tabell 6.2 gir tilnærmet samme resultat som vi så i figur 6.3 når foreldrenes fagfelt settes til referanse kategorien. Sannsynlighetsberegninger for valg av lærested etter foreldrenes inntekt på grunnlag av tabell 6.2 gir også omtrent samme resultat som vi så i figur 6.4. De ovennevnte sannsynlighetsberegningene etter foreldrenes utdanningsnivå og inntekt vil derfor ikke gjengis her.

6.1.3. Funnene så langt

Ovenfor har vi sett at valg av lærested blant siviløkonomene varierer med sosial bakgrunn. Analysene har så langt har gitt støtte til hypotesene som ble utledet knyttet til sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested i kapittel 3. Vi har sett at sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes utdanningsnivå, og at denne økningen er sterkest for sannsynligheten for å velge NHH. Dette funnet ga støtte til H4a. Analysene har også, i tråd med H5a, vist at sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes inntekt, og at denne økningen er sterkest for sannsynligheten for å velge BI.

Når det gjelder sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og valg av lærested viste analysene at personer som har foreldre med siviløkonomutdannede foreldre har høyere sannsynlighet for å velge NHH fremfor kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Dette funnet var i tråd med H6a. Personer som har foreldre med eliteutdanning viste seg også å ha høyere sannsynlighet for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, relativt til personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Vi fant dermed støtte for H6b. Analysene viste også at personer som har eliteutdannede foreldre har høyere sannsynlighet for å velge BI fremfor andre

utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning.

Så langt har vi sett at rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomstudiet er differensiert. Foreldrenes utdanningsnivå har vist seg å ha størst betydning for sannsynligheten for å velge NHH fremfor kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”, mens foreldrenes inntekt har størst betydning for sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner. Motsatt har vi sett at sannsynligheten for å velge skolene i kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” synker både med foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt. Vi skal nå gå over til å undersøke i hvilken grad sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested har vært preget av endring eller stabilitet over tid.

6.2. Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested over tid – endring eller stabilitet?

6.2.1. Betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og inntekt over tid

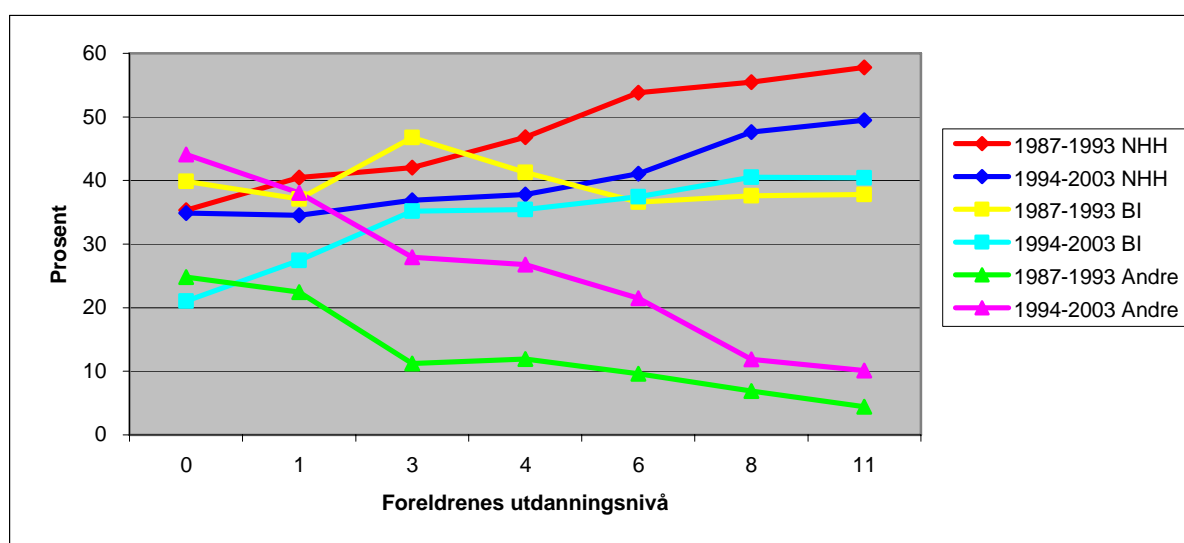
I kapittel 3 ble det antatt at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av lærested har endret seg over tid. H4b postulerte at den positive sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner har blitt sterkere siden midten av 1980-tallet.

Figur 6.7 viser andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003. Sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og andelen som velger NHH er klart positiv i begge periodene. Andelen som velger BI varierer forholdsvis lite med foreldrenes utdanningsnivå i figur 6.7³⁷. I perioden 1994 til 2003 er det en noe lavere andel med lavt utdannede foreldre som velger BI. Det ser ut til at personer som har foreldre med lav utdanning velger kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” fremfor BI i den andre perioden. På de øvrige utdanningsnivåene er andelen som velger BI nokså lik i første og andre periode. Vi finner dermed ikke noen klar støtte for H4b i figur 6.7, selv om andelen som velger BI ser ut til å

³⁷ Unntaket er gruppen som har foreldre med fullført videregående utdanning (nivå 3,) som skiller seg ut med å ha en høyere andel som velger BI.

stige litt brattere med foreldrenes utdanningsnivå i andre periode enn i første. Figur 6.7 viser at andelen som velger andre utdanningsinstitusjoner øker fra første til andre periode. Andelen som velger skolene i denne kategorien har spesielt økt blant personer som har foreldre med lav utdanning. Sammenhengen som vi observerte i figur 6.1 – jo høyere utdanning foreldrene har, jo lavere andel velger andre utdanningsinstitusjoner – ser ut til å være stabil over tid. Kort oppsummert viser ikke figur 6.7 tegn til at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av lærested har endret seg i særlig grad over tid.

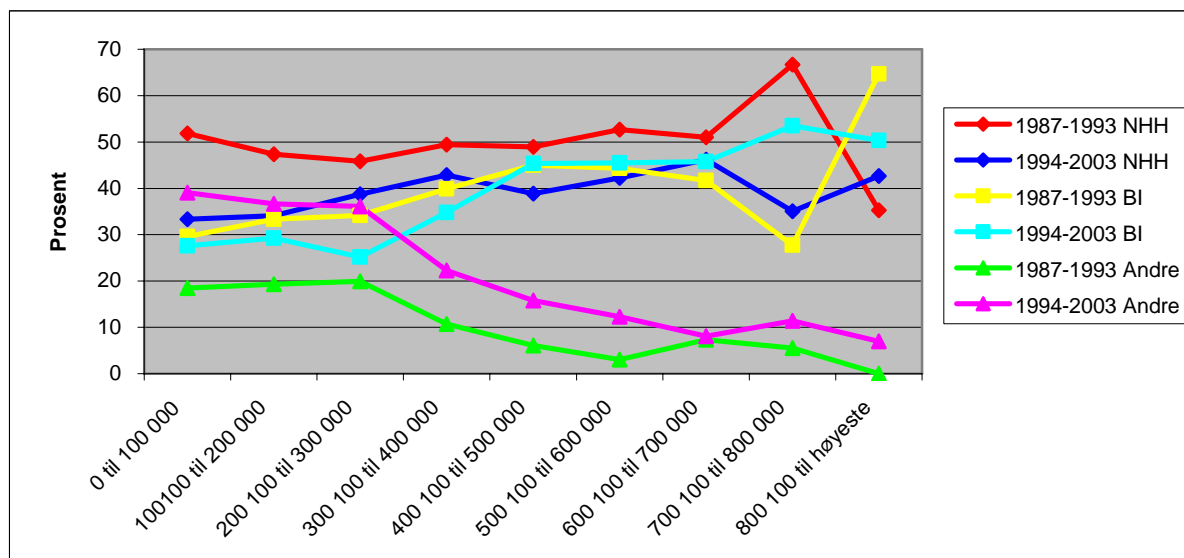
Figur 6.7: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes utdanningsnivå, periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003

I H5b ble det antatt at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner har blitt sterkere i løpet av perioden 1987 til 2003. Figur 6.8 viser andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes inntekt i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003. I den første perioden øker andelen som velger BI med foreldrenes inntekt, mens andelen som velger NHH i liten grad varierer med foreldrenes inntekt. Endringen i andelen som velger NHH og BI innenfor de to øverste inntektsgruppene kan se dramatisk ut, men det er svært få personer som har foreldre innenfor disse inntektsgruppene. Vi ser at det skjer en endring fra første til andre periode i forholdet mellom andelen som velger BI og andelen som velger NHH. I den andre perioden er andelen som velger BI blant personer hvor foreldrene tjener mer enn 400 000 kroner i året noe høyere enn den samme andelen som velger NHH. Om endringen fra første til andre periode er stor nok til å gi støtte til H6b er vanskelig å avgjøre på grunnlag av figur 6.8, og dette vil undersøkes nærmere i regresjonsanalysen nedenfor. Når det gjelder kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” viser figur 6.8 at jo mer foreldrene tjener,

jo lavere er andelen som velger disse skolene. Denne sammenhengen ser ut til å være relativt stabil over tid.

Figur 6.8: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes inntekt, periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003

Tabell 6.3 viser sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med å velge andre utdanningsinstitusjoner³⁸. I tabell 6.3 ser vi at sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes utdanningsnivå. Vi ser også at koeffisienten for foreldrenes utdanningsnivå for NHH er signifikant sterkere enn tilsvarende koeffisient for BI i den første perioden, men ikke i den andre. Den positive betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner er bare statistisk signifikant i andre periode, men endringen fra første til andre periode er relativt liten. I og med at koeffisienten for foreldrenes utdanningsnivå for BI ikke har blitt signifikant sterkere fra første til andre periode, finner vi ikke støtte for H5b i analysene.

³⁸ Det er sjekket for eventuell kurvelinearitet i sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner. Annengradsleddet ble statistisk signifikant bare i den andre perioden. Beregninger av sannsynligheter viste at avviket fra linearitet var minimalt, og annengradsleddet for foreldrenes inntekt er derfor tatt ut av analysene av hensyn til sammenligning mellom periodene. Det er også sjekket for kurvelinearitet i sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner, men her var ikke annengradsleddet statistisk signifikant verken for NHH eller BI i noen av periodene.

Tabell 6.3: Multinomiske logistiske regresjonsanalyser av sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner

		1987-1993		1994-2003	
		b	S.E.	b	S.E.
NHH	Konstant	-0,869 **	0,266	-1,614 ***	0,153
	Foreldrenes utdanningsnivå	<u>0,165</u> ***	0,027	0,137 ***	0,015
	Foreldrenes inntekt	0,021 **	0,006	0,017 ***	0,003
	Kjønn (0 = kvinne)	0,312 *	0,130	0,372 ***	0,076
	Landsdel (ref.kat. Midt-Norge):				
	Østlandet	<u>0,961</u> ***	0,228	<u>0,944</u> ***	0,127
	Sørlandet	0,015	0,249	-0,0003	0,150
	Vestlandet	1,612 ***	0,228	<u>1,450</u> ***	0,127
	Nordnorge	-0,939 ***	0,242	<u>-0,885</u> ***	0,153
BI	Konstant	-1,415 **	0,292	-2,855 ***	0,198
	Foreldrenes utdanningsnivå	0,051	0,028	0,094 ***	0,016
	Foreldrenes inntekt	0,028 ***	0,006	0,024 ***	0,003
	Kjønn (0 = kvinne)	0,439 **	0,137	0,396 ***	0,082
	Landsdel (ref.kat. Midt-Norge):				
	Østlandet	2,254 ***	0,250	2,796 ***	0,172
	Sørlandet	0,321	0,279	0,678 **	0,201
	Vestlandet	0,938 ***	0,261	1,109 ***	0,183
	Nordnorge	-0,816 **	0,283	-0,114	0,205
N		2871		5857	
-2LL kun konstanten inne		5629,415		12646,862	
-2LL full modell		4807,47		10575,968	
Pseudo R2		0,146		0,164	

- Konstantleddet refererer til kvinner fra Midt-Norge som har foreldre med grunnskoleutdanning eller mindre, som tjener 0 kroner i året.
- $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$
- Understrekt: Koeffisienten for NHH er signifikant forskjellig fra tilsvarende koeffisient for BI på 5%-nivå.
- **Uthevet**: Koeffisientene for NHH og BI i første periode er signifikant forskjellig fra tilsvarende koeffisient i andre periode på 5%-nivå.

Når det gjelder betydningen av foreldrenes inntekt for valg av lærested over tid viser tabell 6.3 at sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes inntekt i begge periodene. Når perioden 1987 til 2003 fra tabell 6.1 og 6.2 i første del av kapittelet deles i to, øker ikke sannsynligheten for å velge BI sterkere med foreldrenes inntekt enn sannsynligheten for å velge NHH, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner. I og med at den positive betydningen av foreldrenes inntekt for sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner ikke blir signifikant sterkere i løpet av perioden, finner vi ikke støtte for H6b. Analysene tyder så langt på at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested har vært relativt stabil over tid.

Ellers merker vi oss i tabell 6.3 at menn har en stabilt høyere sannsynlighet enn kvinner for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner. Betydningen av geografisk bakgrunn

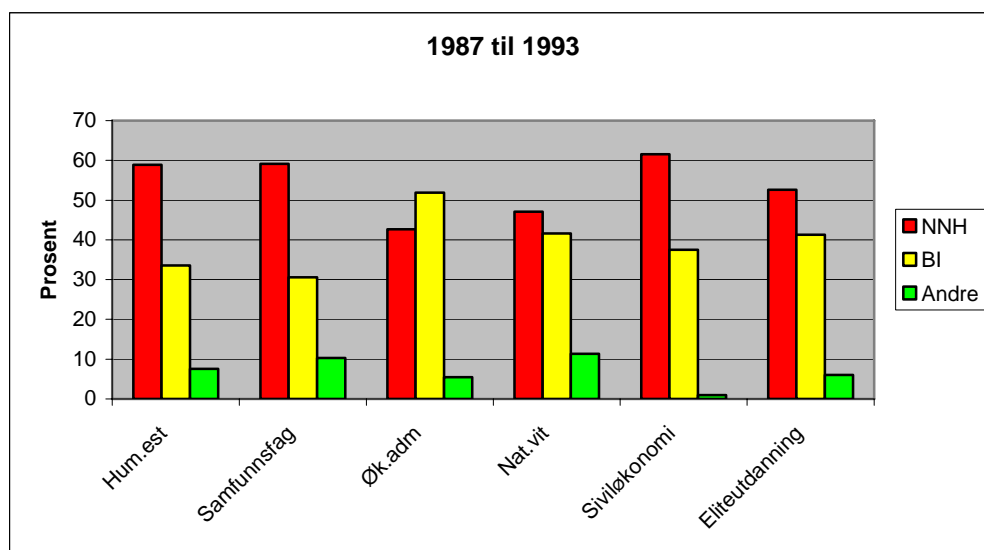
for valg av lærested ser også ut til å være relativt stabil over tid. Unntaket er å komme fra Nord-Norge, som får en signifikant svakere negativ betydning for sannsynligheten for å velge BI fremfor kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” fra første til andre periode. Vi skal nå gå over til å undersøke sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og valg av lærested over tid.

6.2.2. Betydningen av foreldrenes fagfelt over tid

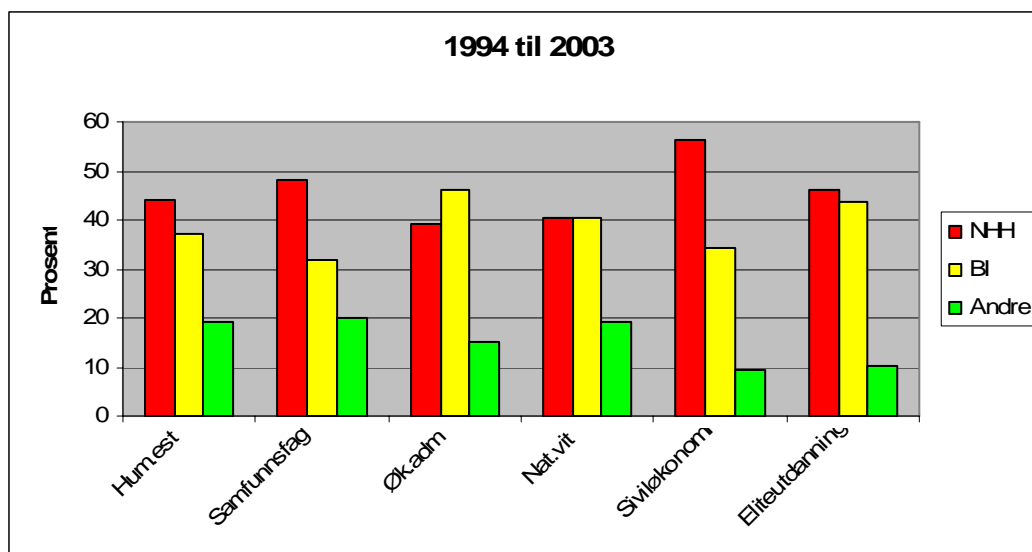
I H6c ble det antatt at personer som har foreldre med eliteutdanning har fått større sannsynlighet for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner siden midten av 1980-tallet, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Figur 6.9 og 6.10 viser andelen som har valgt de ulike lærestedene etter foreldrenes fagfelt i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003.

I figur 6.9 og 6.10 ser vi at andelen som har foreldre med eliteutdanning som har valgt BI er så godt som uforandret fra første til andre periode. Det ser altså ikke ut til å være en utvikling i retning av at flere som har foreldre med eliteutdanning velger BI i løpet av den perioden som studeres, slik H6c postulerer. Generelt ser det ikke på grunnlag av figur 6.9 og 6.10 ut som om sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og valg av lærested har endret seg i særlig grad fra den første til andre perioden. Disse figurene vil derfor ikke kommenteres noe nærmere her.

Figur 6.9: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt, perioden 1987 til 1993.

Figur 6.10: Andelen som har valgt NHH, BI og andre utdanningsinstitusjoner etter foreldrenes fagfelt, perioden 1994 til 2003

I tabell 6.4 analyseres sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner³⁹. Koeffisientene for foreldrenes fagfelt viser at den positive betydningen av å ha siviløkonomutdannede foreldre for sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner bare er statistisk signifikant i andre periode. Koeffisienten for siviløkonomi i første periode er stor både for NHH og BI, men er ikke signifikant på grunn av høy standardfeil. Den høye standardfeilen skyldes antagelig at antallet foreldre i datamaterialet som har siviløkonomutdanning i denne perioden er relativt lav. Videre ser vi at betydningen av å ha foreldre med eliteutdanning for sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner endrer seg fra å være negativ, men ikke signifikant i første periode, til å bli positiv og signifikant i andre periode. Selv om betydningen av å ha eliteutdannede foreldre har endret seg i positiv retning for sannsynligheten for å velge BI kan vi ikke konkludere med å ha funnet støtte for H6c, i og med at endringen ikke er statistisk signifikant. Endringen i betydningen av å ha foreldre med eliteutdanning er derimot statistisk signifikant for sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner. Tabell 6.4 viser også at betydningen av å ha foreldre med naturvitenskapelige fag har endret seg signifikant fra første til andre periode, både for NHH

³⁹ Det er sjekket for en eventuell kurvelineær sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av lærested, men dette ble ikke statistisk signifikant for verken NHH eller BI i noen av periodene. I likhet med tabell 6.3 er annengradsledd for foreldrenes inntekt ikke tatt med i andre periode av hensyn til sammenligning, i og med at sannsynlighetsberegninger har vist at avviket fra linearitet er minimalt.

og BI. Betydningen av å ha foreldre med slik utdanning går fra å være negativ for sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner i første periode, til å ikke ha signifikant betydning i den andre perioden. Generelt viser tabell 6.4 at betydningen av foreldrenes fagfelt for valg av lærested har endret seg noe over tid, men endringene har ikke vært i tråd med det som ble forventet i H6c.

Tabell 6.4: Multinomiske logistiske regresjonsanalyser av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og geografi og sannsynligheten for å velge NHH og BI i periodene 1987 til 1993 og 1994 til 2003, sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner.

	1987-1993		1994-2003	
	<i>b</i>	<i>S.E.</i>	<i>b</i>	<i>S.E.</i>
NHH Konstant	-0,890 **	0,278	-1,456 ***	0,158
Foreldrenes utdanningsnivå	<u>0,219</u> ***	0,042	0,094 ***	0,023
Foreldrenes fagfelt (ref.kat. humanistiske og estetiske fag):				
Samfunnsfag og lærer og pedagogutdanning	-0,073	0,221	0,225 *	0,113
Økonomiske og administrative fag	0,131	0,376	0,223	0,159
Naturvitenskapelige fag og lignende	-0,795 **	0,245	0,064	0,132
Siviløkonomi	1,914	1,031	0,936 ***	0,255
Eliteutdanning	-0,320	0,315	0,560 **	0,183
Foreldrenes inntekt (10 000)	0,019 **	0,007	0,014 ***	0,003
Kjønn (0=kvinne)	0,300 *	0,131	0,375 ***	0,076
Landsdel (ref.kat. Midt-Norge):				
Østlandet	<u>0,957</u> ***	0,229	<u>0,928</u> ***	0,128
Sørlandet	0,001	0,250	<u>-0,021</u>	0,151
Vestlandet	<u>1,601</u> ***	0,229	1,447 ***	0,128
Nordnorge	-0,993 ***	0,245	<u>-0,903</u> ***	0,154
BI Konstant	-1,391 ***	0,303	-2,766 ***	0,203
Foreldrenes utdanningsnivå	0,091 *	0,044	0,073 **	0,024
Foreldrenes fagfelt (ref.kat. humanistiske og estetiske fag):				
Samfunnsfag og lærer og pedagogutdanning	-0,376	0,234	-0,136	0,123
Økonomiske og administrative fag	0,346	0,387	0,279	0,165
Naturvitenskapelige fag og lignende	-0,509 *	0,256	0,163	0,140
Siviløkonomi	1,513	1,043	0,274	0,274
Eliteutdanning	-0,093	0,328	0,466 *	0,193
Foreldrenes inntekt (10 000)	0,026 ***	0,007	0,022 ***	0,003
Kjønn (0=kvinne)	0,436 **	0,137	0,398 ***	0,083
Landsdel (ref.kat. Midt-Norge):				
Østlandet	2,237 ***	0,251	2,801 ***	0,172
Sørlandet	0,300	0,279	0,700 **	0,202
Vestlandet	0,909 **	0,261	1,125 ***	0,184
Nordnorge	-0,841 **	0,284	-0,099	0,206
N	2868		5854	
-2LL kun konstanten inne	5624,638		12640,152	
-2LL full modell	4765,998		10517,066	
Pseudo R2	0,153		0,168	

- Konstantleddet refererer til kvinner fra Midt-Norge som har foreldre med grunnskoleutdanning eller mindre, og som tjener 0 kroner i året.
- $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$
- Understrek: Koeffisienten for NHH er signifikant forskjellig fra tilsvarende koeffisient for BI på 5%-nivå.
- **Uthevet:** Koeffisientene for NHH og BI i første periode er signifikant forskjellig fra tilsvarende koeffisient i andre periode på 5%-nivå.

Ellers ser vi tabell 6.4 at foreldrenes utdanningsnivå har en positiv og signifikant sikker effekt på sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner i begge

periodene. Når det kontrolleres for foreldrenes fagfelt er den positive betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner statistisk signifikant i begge periodene. Sannsynligheten for å velge NHH fremfor kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” øker signifikant sterkere med foreldrenes utdanningsnivå i første periode, enn tilsvarende sannsynlighet for å velge BI. Vi ser også at den positive betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge NHH er signifikant svakere i den andre perioden enn i første. Når det kontrolleres for foreldrenes utdanningstype får foreldrenes utdanningsnivå dermed en signifikant svakere positiv betydning for sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner i løpet av perioden som studeres. Sannsynlighetsberegninger⁴⁰ viser at sannsynligheten for å velge NHH øker svært mye sterkere med foreldrenes utdanningsnivå i første periode enn i andre, når foreldrenes fagfelt er satt til referansekategorien.

I tabell 6.4 ser vi at de aller fleste kategoriene for foreldrenes fagfelt har en positiv og statistisk signifikant betydning for sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, relativt til å ha foreldre med utdanning innen humanistiske og estetiske fag. Sannsynligheten for å velge NHH etter foreldrenes utdanningsnivå øker dermed sterkere dersom sannsynligheten beregnes for personer som har foreldre med høyere utdanning innenfor andre fagfelt enn referansekategorien. Sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge henholdsvis NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner som vi observerte i tabell 6.3 endrer seg lite når det kontrolleres for foreldrenes fagfelt i tabell 6.4.

6.3. Hovedfunn

I den første delen av dette kapittelet ble sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested i perioden 1987 til 2003 studert. I kapittelets andre del ble det undersøkt hvilken grad sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested har endret seg over tid.

Analysene i første del av kapittelet viste at valg av lærested varierer med foreldrenes utdanningsnivå, inntekt og fagfelt. Sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner økte med foreldrenes utdanningsnivå, og økningen var sterkest for NHH. Dette funnet var i tråd med H4a. Videre fant vi at sannsynligheten for å velge NHH og

⁴⁰ Ikke vist her.

BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner økte med foreldrenes inntekt, og denne tendensen var sterkest for BI. Dette funnet ga støtte til H5a. Analysene viste i tråd med H6a at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning har høyere sannsynlighet for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Det ble også funnet støtte for H6b som postulerte en positiv sammenhengen mellom å ha foreldre med eliteutdanning og sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

Undersøkelsen av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested over tid kan i hovedsak sies å ha vist at denne sammenhengen har vært preget av stabilitet. Analysene viste at betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt for valg av lærested ikke har endret seg i særlig grad i løpet av perioden som studeres. Analysene ga dermed ikke støtte til H5b som antok at den positive sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge BI har blitt sterkere siden midten av 1980-tallet. Det ble heller ikke funnet støtte for H6b som impliserte at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner har blitt sterkere over tid. Når det gjelder betydningen av foreldrenes fagfelt viste analysene at personer som har eliteutdannede foreldre har fått høyere sannsynlighet for å velge NHH fremfor kategorien "andre utdanningsinstitusjoner" i løpet av perioden som studeres, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Analysene viste ikke samme utvikling for sannsynligheten for å velge BI, og det ble dermed ikke funnet støtte for H6c som sa at det har blitt en mer positiv sammenheng mellom å ha foreldre med eliteutdanning og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner siden midten av 1980-tallet, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning.

7. AVSLUTNING

På bakgrunn av å være et studium som i stor grad leder til høy prestisje, status og lønn har siviløkonomstudiet i denne oppgaven blitt fremstilt som en eliteutdanning. Utdanningen har hatt en spesielt høy status innenfor privat sektor, og har blitt beskrevet som den høyeste relevante utdanningen for ledere innenfor denne delen av arbeidsmarkedet (Gulbrandsen m.fl. 2002). Siviløkonomstudiet kan sies å være preget av en intern differensiering ved at de ulike utdanningsinstitusjonene som tilbyr studiet kan settes i et statusforhold til hverandre (Lidtun 1996; Helland 2004). NHH, som har vært det største lærestedet for siviløkonomi, har vært omtalt som det nærmeste Norge kommer en eliteskole (Gulbrandsen m.fl. 2002). I og med at utdanningssystemet i Norge ikke har hatt tradisjon for å ha eliteskoler, eller differensiert status mellom læresteder som tilbyr samme type utdanning, kan siviløkonomstudiet derfor sies å være i en særstilling i norsk sammenheng. Denne oppgaven har undersøkt sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge. Problemstillingen har vært tredelt. For det første ble det stilt spørsmål om hvilken betydning sosial bakgrunn har for rekruttering til siviløkonomstudiet. Det andre spørsmålet som har vært reist er i hvilken grad er det er forskjell i det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomutdanningen. Endelig ble det stilt spørsmål om det sosiale rekrutteringsmønsteret – både til siviløkonomstudiet sett under ett og de ulike lærestedene – har vært preget av endring eller stabilitet over tid.

I teorikapittelet ble det presentert tre perspektiver – ressursperspektivet, sosialiseringsperspektivet og rasjonelle valg-perspektivet – som alle kunne bidra med forklaringer på en sammenheng mellom sosial bakgrunn og valg av henholdsvis siviløkonomi og valg av lærested. På bakgrunn av disse perspektivene og tidligere forskning ble det utledet hypoteser knyttet til betydningen av sosial bakgrunn for rekruttering til siviløkonomstudiet i Norge. Sosial bakgrunn har vært definert som foreldrenes utdanningsnivå, utdanningstype og inntekt. Det ble forventet at de ulike målene på sosial bakgrunn både påvirker sannsynligheten for å velge siviløkonomi og valg av lærested. Det har også vært antatt at betydningen av sosial bakgrunn for disse valgene har endret seg over tid.

I dette kapittelet oppsummeres hovedfunnene fra oppgavens to empirikapitler, og funnene sees i forhold til tidligere forskning og de teoretiske perspektivene som ble presenteret i

henholdsvis kapittel 2 og kapittel 3. Oppsummeringen vil følge samme struktur som empirikapitlene.

7.1. Empiriske funn: oppsummering, tolkning og diskusjon

7.1.1. Sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi

Undersøkelsen av den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet viste at sosial bakgrunn er av stor betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor annen høyere utdanning. Analysene viste at jo høyere utdanning foreldrene har, jo lavere er sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Dette funnet ga støtte til hypotesen som ble utledet knyttet til denne sammenhengen (H1a). Motsatt har vi sett, i tråd med H2a, at sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå øker relativt sterkt med foreldrenes inntekt.

Tidligere forskning har vist at når sosial bakgrunn defineres som sosial klasse er den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet mindre skjev enn rekrutteringen til andre studier på tilsvarende nivå (Aamodt 1982; Helland 2004). I denne oppgaven har foreldrenes utdanningsnivå, fagfelt og inntekt vært brukt som mål på sosial bakgrunn. Den negative betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge siviløkonomi kan forstås som et tegn på at rekrutteringen til siviløkonomstudiet er mindre sosialt skjev enn rekrutteringen til studier på hovedfagsnivå. Tidligere forskning på den sosiale rekrutteringen til eliteutdanninger har konkludert med at disse studiene kjennetegnes av å ha sosialt skjevere rekruttering enn andre studier på tilsvarende nivå (Aamodt 1982; Hansen 1995,1999). Funnet knyttet til betydningen av foreldrenes utdanningsnivå tyder derfor på at den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet ikke følger samme mønster som andre eliteutdanninger. Derimot viste analysene, i tråd med tidligere forskning (Helland 2004), motsatt tendens når foreldrenes inntekt ble brukt som mål på sosial bakgrunn. At sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå øker med foreldrenes inntekt, viser at den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet er skjevere enn rekrutteringen til studier på hovedfagsnivå når sosial bakgrunn måles som foreldrenes inntekt.

At foreldrenes utdanningsnivå og inntekt påvirker sannsynligheten for å velge siviløkonomi i motsatt retning kan sees i sammenheng med at studiet på den ene siden er yrkesnært og praksisrettet, men på den andre siden likevel gir god økonomisk avkastning på arbeidsmarkedet. At studiet er yrkesnært og praksisrettet, og dessuten er av kortere varighet

enn utdanninger på hovedfagsnivå, taler på bakgrunn av sosial posisjonteorien for at det vil være rasjonelt for personer som har foreldre med høyere grads universitets- og høyskoleutdanning å velge studier på hovedfagsnivå fremfor siviløkonomstudiet. På en annen side er både siviløkonomstudiet og studier på hovedfagsnivå tross alt lange utdanninger, og det kan derfor argumenteres for at lengdeforskjellen mellom de to utdanningsgruppene ikke kan tilskrives så stor betydning. Siviløkonomstudiet kan sies å ha høyere økonomisk status enn studier på hovedfagsnivå, i og med at utdanningen i stor grad leder til høy lønn. Med utgangspunkt i sosial posisjonteorien kan man forklare den positive betydningen av foreldrenes inntekt for sannsynligheten for å velge siviløkonomi med at det er rasjonelt for personer som har foreldre med mye økonomisk kapital å velge en utdanning som sikrer høy økonomisk avkastning, for å unngå sosial degradering. Med bakgrunn i siviløkonomstudiets posisjon på arbeidsmarkedet og Bourdieus teori om *det sosiale rom*, kan man forklare en positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå med at siviløkonomstudiet hovedsakelig rekrutterer fra den økonomiske eliten, ikke den kulturelle. Dette fordi siviløkonomstudiet i større grad sikrer en reproduksjon av den økonomiske eliten enn andre utdanninger. Motsatt kan studier på hovedfagsnivå sies å ha høyere kulturell status enn siviløkonomstudiet, og dermed i større grad rekruttere studenter fra samfunnsgrupper som i størst grad har sin status fundert i kulturell kapital. Personer med bakgrunn i den kulturelle eliten kan derfor antas å være avhengig av å ta høyere akademisk utdanning for å sikre reproduksjon av egen posisjon.

Analysene i kapittel 5 viste også at sannsynligheten for å velge siviløkonomi varierer med hvilket fagfelt foreldrene har utdanning innenfor. I tråd med hypotese H3a så vi at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning har høyest sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. Det ble også funnet støtte for H3b som antok at personer som har foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag har høyere sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Begge disse funnene er i tråd med tidligere forskning som har vist at det er en tendens til at ungdom velger samme utdanningstype eller utdanning innenfor samme fagfelt som foreldrene (Aamodt 1982; Hansen 1995; Helland 2004). Gitt siviløkonomutdanningens status kan personer som har foreldre med utdanning innen økonomiske og administrative fag tenkes å oppnå oppadgående sosial mobilitet ved å studere siviløkonomi. I så fall kan den positive betydningen av å ha foreldre med økonomisk og administrativ utdanning for valg av siviløkonomi forklares med

Bourdieu (1984: 132) påstand om at oppadgående sosial mobilitet mellom generasjoner ofte skjer innenfor samme horisontale sfære i det sosiale rommet. Hansen (1995: 155) finner også en tendens til at sosial mobilitet i Norge skjer ved at barna velger utdanninger som har høyere status enn foreldrenes utdanning, men innenfor samme fagfelt som foreldrene har tilknytning til.

I kapittel 2 ble det vist at siviløkonomi har vært definert som en profesjon (Lidtun 1996; Helland 2004), og at tidligere forskning har vist at tendensen til egenrekruttering er spesielt sterk innad i profesjonene (Aamodt 1982; Hansen 1995; Helland 2004). På denne bakgrunn ble det i kapittel 3 antatt at det å ha foreldre med siviløkonomutdanning ville ha særskilt positiv betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi. Sannsynlighetsberegninger viste at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning og personer som har foreldre med økonomisk og administrativ utdanning har relativt lik sannsynlighet for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå. At tendensen til egenrekruttering ikke ser ut til å være særskilt sterk innad i siviløkonomprofesjonen, kan kanskje forklares med at siviløkonomene har et mindre klart profesjonspreg enn mer klassiske profesjoner som leger og jurister (Lidtun 1996; Helland 2004).

En mulig innvending i forhold til analysene i denne oppgaven er at de bare inkluderer siviløkonomer som har tatt utdanningen sin i Norge. En betydelig andel av siviløkonomene i Norge har tatt utdanningen sin i utlandet (Grindal m.fl. 1989), noe som kan bety at det ville blitt et annet resultat dersom man inkluderte utenlandsstudentene i analysene av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi. Edvardsen (1991: 195) hevder at den sosiale rekrutteringen til studier i utlandet er langt skjeve enn rekrutteringen til studier i Norge, men at det foreligger lite statistikk på området. Wiers-Jenssen (2003:39-41) sammenligner blant annet utenlandsstudenters sosiale bakgrunn med studenter på tilsvarende fag ved norske utdanningsinstitusjoner. Resultatene viser at økonomistudentene i utlandet ikke ser ut til å ha noe høyere sosial bakgrunn enn siviløkonomstudentene i Norge. Ut i fra Wiers-Jenssen (2003) sine funn skulle man derfor ikke tro at en inkludering av utenlandsstudentene i analysene i denne oppgaven ville hatt særlig betydning for resultatene.

Betydningen av sosial bakgrunn for valg av siviløkonomi over tid

Undersøkelsen av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi over tid tydet ikke på at den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet har blitt mer eksklusiv i løpet av perioden som studeres, slik det på bakgrunn av studiets statusøkning i arbeidsmarkedet ble

antatt i hypotesene. Det ble ikke funnet støtte for noen av hypotesene knyttet til endring i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi som ble utledet i kapittel 3.

Analysene viste at betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har vært negativ og stabil over tid. Det ble dermed ikke funnet støtte for H1b, som sa at den negative sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har blitt svakere siden midten av 1970-tallet. Denne hypotesen ble utledet på grunnlag av det Bourdieu (1996) skriver om at den økonomiske eliten i stadig større grad bruker utdanning som legitimeringsgrunnlag for sin status. En slik utvikling ga grunn til å tro at flere foreldre med mye økonomisk kapital også har høyere utdanning. Gitt den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og valg av siviløkonomi, ble det antatt at barna til gruppen av foreldre med mye økonomisk kapital og høyere utdanning ville velge siviløkonomstudiet fremfor studier på hovedfagsnivå. Når analysene viste at den negative betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge siviløkonomi har vært stabil over tid, kan det være flere grunner til dette. For det første tar Bourdieu utgangspunkt i det franske samfunnet, og hans forskning kan kanskje derfor ikke uten videre overføres til norske forhold. Det kan for eksempel hende at den økonomiske eliten i Norge ikke tar mer utdanning nå enn tidligere for å legitimere sin sosiale status. På en annen side kan det tenkes at en eventuell tendens til at den økonomiske eliten tar høyere utdanning er såpass ny at den ikke gir utslag i analysene i denne oppgaven. I så fall skulle man tro at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og sannsynligheten for å velge siviløkonomi sammenlignet med studier på hovedfagsnivå vil se annerledes ut for neste generasjon. En annen mulig grunn til å forvente at sammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og valg av siviløkonomi vil endres i fremtiden, er at studiet etter Kvalitetsreformen fra 2003 har blitt et femårig masterstudium. Denne endringen betyr at siviløkonomstudiet i dag er like langvarig som studier på hovedfagsnivå, eller masternivå som det heter etter reformen. Utdanningenes lengde gir derfor ikke i seg selv grunn til å tro at foreldrenes utdanningsnivå vil ha ulik betydning for valg av henholdsvis siviløkonomi og studier på masternivå etter denne reformen.

Analysene av sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå over tid viste at denne sammenhengen har vært stabil i løpet av perioden som studeres. Det ble dermed ikke funnet støtte for H2b, hvor det ble antatt at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå har blitt sterkere over tid. Med

utgangspunkt i ressursperspektivet ble det i kapittel 2 argumentert for at en eventuell positiv sammenheng mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge kunne tilskrives at en betydelig andel av siviløkonomene studerer ved BI. I og med at betydningen av foreldrenes inntekt har vist seg å være stabil over tid, og ikke endret seg etter at BI begynte å utdanne siviløkonomer i perioden 1987 til 1993, kan det argumenteres for at sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og valg av siviløkonomi ikke hovedsakelig kan tilskrives BIs skolepenger.

I H3c ble det antatt at den positive betydningen av å ha siviløkonomforeldre eller foreldre med økonomisk og administrativ utdanning for sannsynligheten for å velge siviløkonomi fremfor studier på hovedfagsnivå, har blitt sterkere over tid. Analysene i kapittel 5 ga imidlertid ikke støtte til denne hypotesen. Hypotesen ble utledet ut fra en antagelse om at siviløkonomene har opplevd økt profesjonalisering, og at dette talte for at tendensen til egenrekruttering hadde blitt sterkere. Som jeg har vært inne på tidligere har siviløkonomene svakere profesjonspreg enn andre eliteyrker som lege og jurist, noe som kan tilsi at tendensen til egenrekruttering til siviløkonomistudiet er mindre sterk enn til medisin- og jusstudiet. I motsetning til det som ble antatt viste analysene snarere at den positive betydningen av å ha siviløkonomforeldre har blitt svakere i løpet av perioden som studeres. Denne endringen kan tyde på at siviløkonomene ikke har utviklet en slik profesjonsstatus som først antatt, eller at siviløkonomprofesjonen har vært preget av en deprofesjonalisering. På en annen side kan det argumenteres for at endringen i betydningen av å ha siviløkonomutdannede foreldre ikke var så stor at den er av vesentlig substansiell betydning. Jeg vil derfor ikke gå noe videre inn på mulige forklaringer på denne endringen her.

Generelt synes det overraskende at den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet har vært preget av så stor grad av stabilitet til tross for utdanningens statusøkning på arbeidsmarkedet. Tidligere forskning på eliteutdanninger som viser at rekrutteringen til de mest prestisjefylte studiene er sosialt skjevest (Aamodt 1982; Hansen 1995, 1997), ga grunn til å anta at det sosiale rekrutteringsmønsteret til siviløkonomutdanningen skulle bli skjevere i takt med studiets statusutvikling. Under presentasjonen av tidligere forskning i kapittel 2 ble det argumentert for at det kan se ut til at den relative betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og inntekt for rekruttering til ulike eliteutdanninger avhenger av hvorvidt utdanningen har akademisk karakter, eller er mer økonomisk preget. Siviløkonomstudiets statusøkning på arbeidsmarkedet gjorde rimelig å anta at rekrutteringen til utdanningen har blitt sosialt skjevere. På bakgrunn av studiets økonomiske preg ble det antatt at denne utviklingen spesielt ville gjelde betydningen av foreldrenes inntekt. At det sosiale rekrutteringsmønsteret til

siviløkonomstudiet ser ut til å være preget av stabilitet kan tolkes som et tegn på at studiets statusøkning ikke har vært så betydelig som først antatt. Det kan også tenkes at studiet har hatt en statusøkning uten at dette har hatt vesentlig betydning for det sosiale rekrutteringsmønsteret.

Under presentasjonen av sosial posisjonteorien i kapittel 3 ble det hevdet at en statusøkning for siviløkonomstudiet, sett sammen med en generell inflasjon i verdien av høyere utdanning, skulle tilsi at studiet skulle bli mer attraktivt for personer med høy sosial status. At man ikke finner en tendens til at nye høystatusgrupper søker seg til siviløkonomstudiet i analysene i denne oppgaven, kan kanskje sees i sammenheng med det Hansen (1995: 157) finner i sin studie av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanningsfelt. Studien viser at det er en stabil tendens til at folk velger samme utdanningstype eller utdanning innenfor samme felt som foreldrene. Stabiliteten i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanningsfelt forstås som et resultat av statusgruppeeffekter (Hansen 1995: 156-160). Betydningen av statusgruppetilhørighet for valg av utdanningsretning kan bidra til å forklare en tendens til at personer med samme vertikale plassering, men ulik horisontal plassering i Bourdieus sosiale rom, velger ulike utdanningsretninger. Som jeg var inne på i kapittel 3 kan utdanningsgrupper ta preg av statusgrupper, ved at det utvikles egne kulturer knyttet til ulike utdanninger. Ulike statusgrupper kan ha ulik kultur og preferanser, som igjen kan påvirke utdanningsvalg (Hansen 1995: 156). Hansen (1995: 157) finner at personer fra høyere sosiale lag som har gode nok karakterer til å velge en eliteutdanning, oftest velger det utdanningsfeltet som foreldrenes er utdannet innenfor. Stabiliteten i rekrutteringen til siviløkonomstudiet kan med bakgrunn i sosialiseringsperspektivet forstås som et tegn på at utdanningen tilhører en egen statusgruppe. At ulike eliteutdanninger tilhører ulike statusgrupper kan kanskje bidra til å forklare hvorfor siviløkonomstudiet ikke ser ut til å ha blitt mer attraktivt for nye høystatusgrupper, på tross av studiets statusøkning på arbeidsmarkedet.

7.1.2. Sosial bakgrunn og valg av lærested

Analysene av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested viste at det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene er differensiert. De ulike målene for sosial bakgrunn har vist seg å ha ulik betydning for rekruttering til de forskjellige lærestedene som tilbyr siviløkonomstudiet. I tråd med H4a så vi at sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner økte med foreldrenes utdanningsnivå, og at denne

økningen var sterkest for sannsynligheten for å velge NHH. Videre ga analysene støtte til H5a som impliserte at sannsynligheten for å velge NHH og BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner øker med foreldrenes inntekt, og at denne økningen er sterkest for sannsynligheten for å velge BI. Analysene viste også at sannsynligheten for å velge lærestedene i kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” sank både med foreldrenes utdanningsnivå og foreldrenes inntekt. Det sosiale rekrutteringsmønsteret til skolene HHB og HiA som utgjør denne kategorien viser dermed motsatt tendens av rekrutteringen til NHH og BI, noe som kan forstås som et uttrykk for at disse skolene har lavere status enn både NHH og BI.

Kort oppsummert viste analysene i tråd med hypotesene at foreldrenes utdanningsnivå er viktigst for rekruttering til NHH, mens foreldrenes inntekt er av størst betydning for rekruttering til BI. Vi så også at sannsynligheten for å velge BI fremfor kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” i liten grad varierte med foreldrenes utdanningsnivå, mens sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner var høy uansett hva foreldrene tjente. I kapittel 2 ble det beskrevet at NHH har vært betraktet som den mest prestisjetunge av lærestedene som tilbyr siviløkonomi i Norge. Funnene fra analysene ga dermed støtte til tidligere internasjonal forskning som har vist at den sosiale rekrutteringen til de mest elitepregede utdanningsinstitusjonene er skjevest (Hearn 1990; Kingston og Lewis 1990). At foreldrenes utdanningsnivå også hadde en positiv betydning for sannsynligheten for å velge BI fremfor kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”, kan på bakgrunn av tidligere forskning tolkes som et tegn på at BI har høyere status enn skolene i denne kategorien.

Forskjellen i den relative betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og inntekt for valg av henholdsvis NHH og BI sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner, kan kanskje forstås som et tegn på at skolene har ulik status innenfor forskjellige segment av befolkningen. Lærestedenes plassering i Bourdieus maktfelt i kapittel 2 kan bidra til å forklare de ovennevnte funnene. I kraft av å være det mest prestisjetunge lærestedet ble NHH plassert høyest på den vertikale aksene. Horisontalt ble NHH plassert som noe mer orientert mot kulturell kapital enn de øvrige skolene. Betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for rekrutteringen til NHH, sammenlignet med de øvrige lærestedene, støtter opp om denne plasseringen, og kan sees som et tegn på at NHH har høyere akademisk status enn disse skolene. BI ble plassert høyere på den vertikale aksene enn HHB og HiA, og horisontalt som mer orientert mot økonomisk kapital enn NHH. Betydningen av foreldrenes inntekt for rekrutteringen til BI sammenlignet med de øvrige skolene støtter en slik plassering. Med

utgangspunkt i ressursperspektivet kan betydningen av foreldrenes inntekt for rekruttering til BI også forklares med at studier ved denne skolen er relativt kostnadskrevende, og at personer som har foreldre med høy inntekt dermed har vesentlig bedre forutsetning for å finansiere studier på BI enn andre.

Analysene av betydningen av foreldrenes fagfelt viste i tråd med H6a at personer som har foreldre med siviløkonomutdanning har høyere sannsynlighet for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Den positive betydningen av å ha siviløkonomutdannede foreldre for sannsynligheten for å velge NHH kan på grunnlag av informasjonsdifferensieringstesens forklares med at de aller fleste siviløkonomforeldrene antagelig selv har studert ved NHH. Denne tesen gir dermed grunn til å anta at personer som har siviløkonomutdannede foreldre har hatt tilgang til mer informasjon om NHH enn de andre lærestedene, og derfor er mer tilbøyelig til å velge denne skolen selv. Analysene ga også støtte til H6b som antok at det var en positiv sammenheng mellom å ha foreldre med eliteutdanning og sannsynligheten for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning. Som jeg har vært inne på tidligere kan NHH sies å ha høyere status enn de øvrige skolene, noe som kan bidra til å forklare at personer med eliteutdannede foreldre søker seg hit. Denne tendensen kan tenkes å være et resultat av en motivasjon om å unngå sosial degradering, eller ha sammenheng med at NHH har en mer elitepreget kultur som i større grad samsvarer med den kulturen disse personene har tilknytning til, enn skolene i kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” har. Analysene viste også at personer som har foreldre med eliteutdanning har høyere sannsynlighet for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner. Dette funnet kan forstås som et tegn på at BI er mer anerkjent blant høyere sosiale lag enn skolene i kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner”. Utdanninger som er plassert i kategorien ”eliteutdanning” er høyere grads universitets- og høyskoleutdanninger. Gitt den positive betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for valg av NHH, er det ikke overraskende at analysene viste at personer med eliteutdannede foreldre har vesentlig høyere sannsynlighet for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner, enn for å velge BI.

Betydningen av sosial bakgrunn for valg av lærested over tid

Analysene i kapittel 6 viste at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested har vært preget av stabilitet i løpet av perioden som studeres. Det ble ikke funnet tegn til endring i denne sammenhengen som indikerte at BI har fått økt status i løpet av perioden som studeres,

slik det ble antatt i hypotesene. Vi har sett at betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for valg av lærested ikke har endret seg i særlig grad i løpet av perioden. Det ble ikke funnet støtte til H4b som impliserte at den positive betydningen av foreldrenes utdanningsnivå for sannsynligheten for å velge BI fremfor kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” har blitt sterkere over tid. Betydningen av foreldrenes inntekt for valg av lærested har vist seg å være stabil, og det ble dermed heller ikke funnet støtte for H5b hvor det ble antatt at den positive sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner har blitt sterkere over tid.

Analysene av sammenhengen mellom foreldrenes fagfelt og valg av lærested over tid viste noe tegn til endring i løpet av perioden som studeres. Endringene var dog ikke i tråd med H6c hvor det ble antatt at det å ha foreldre med eliteutdanning har fått en mer positiv betydning for sannsynligheten for å velge BI fremfor andre utdanningsinstitusjoner siden midten av 1980-tallet, sammenlignet med å ha foreldre med annen høyere utdanning. Vi fant derimot at personer med eliteutdannede foreldre har fått en signifikant høyere sannsynlighet for å velge NHH fremfor andre utdanningsinstitusjoner fra første til andre periode, sammenlignet med personer som har foreldre med annen høyere utdanning. Dette funnet kan kanskje sees som et tegn på at NHH har fått økt status relativt til skolene i kategorien ”andre utdanningsinstitusjoner” i løpet av perioden 1987 til 2003. På en annen side har ikke analysene vist andre tegn til statusøkning for NHH, og en endring i betydningen av å ha foreldre med eliteutdanning kan synes som et for svakt grunnlag for å slå fast en slik statusøkning.

At rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene hovedsakelig har vært preget av stabilitet kan skyldes flere forhold. For det første kan stabiliteten kanskje tolkes som et tegn på at det ikke har vært endring i statusforholdet mellom de ulike lærestedene over tid. Redegjørelsen for statusforholdet mellom lærestedene i kapittel 2 tydet først og fremst på at NHH har vært den mest prestisjetunge skolen. Det ble argumentert for at utviklingen i statusforholdet mellom siviløkonomlærestedene ikke var entydig. På den ene siden kan den siste rangeringen av økonomiske og administrative skoler i *Financial Times* tolkes som et tegn på at BI har økt sin status i forhold til NHH (Aftenposten 2005; Dagsavisen 2005). På den andre siden tyder resultater fra en arbeidsmarkedsundersøkelse blant siviløkonomer fra 2005 på at studenter fra NHH fortsatt har høyest status på arbeidsmarkedet, ved at siviløkonomene utdannet ved NHH har betydelig høyere begynnerlønn – inkludert bonuser og ekstragoder – enn siviløkonomene utdannet ved BI (Dagens Næringsliv 2006). Tvetydigheten i statusforholdet mellom NHH og

BI kan kanskje forklares med at BI har fått høyere status internasjonalt, uten at dette har hatt betydning for rangeringen av skolene her til lands. Samtidig var heller ikke resultatene fra den ovennevnte arbeidsmarkedsundersøkelsen entydig, i og med at siviløkonomene fra BI for første gang viste seg å ha en noe høyere grunnlønn enn kandidatene fra NHH (Dagens Næringsliv 2006). Antagelsene om at det sosiale rekrutteringsmønsteret til en skole kan sees som et uttrykk for dens status tok utgangspunkt i funn fra tidligere internasjonal forskning. En annen mulig forklaring på stabiliteten i det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene kan derfor være at den sosiale rekrutteringen til lærestedene og deres status ikke henger så tett sammen i Norge som for eksempel i USA. Det kan derfor ha vært en endring i statusforholdet mellom skolene uten at det har hatt særlig betydning for det sosiale rekrutteringsmønsteret over tid. Endelig kan stabiliteten i den sosiale rekrutteringen til de ulike lærestedene kanskje skyldes at en eventuell endring i statusforholdet mellom skolene er av såpass ny dato at det ikke har rukket å gi seg utslag i det sosiale rekrutteringsmønsteret til skolene ennå. En slik forklaring kan virke fornuftig i og med at *Financial Times'* rangering er fra så sent som 2005, og at dette var første gang BI ble rangert høyere enn NHH. I så fall skulle man forvente seg at det sosiale rekrutteringsmønsteret til skolene, og da kanskje spesielt BI, vil endre seg i årene framover.

7.2. Teorienes relevans

Denne oppgaven har ikke hatt som formål å avkrefte eller bekrefte ulike teorier, og derfor vil det heller ikke gjøres forsøk på å kåre en vinner eller en taper blant de ulike teoretiske perspektivene. Tolkningen og diskusjonen av de empiriske funnene i denne oppgaven har vist at flere mekanismer synes å være virksomme, både i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi og i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested. De teoretiske perspektivene som ble presentert i kapittel 3 kan bidra med forklaringer på ulike funn, eller ulike forklaringer på samme funn. I tilfeller der de ulike teoretiske perspektivene peker i samme retning gir oppgavens datamateriale heller ikke grunnlag for å teste hvorvidt sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg primært skyldes rasjonelle valg, sosialisering eller ressursforskjeller. En slik vurdering ville krevd informasjon blant annet om hvilken motivasjon som ligger til grunn for utdanningsvalgene, noe datagrunnlaget ikke inkluderer.

De teoretiske perspektivene har samlet kunne bidra med forklaringer på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av henholdsvis siviløkonomi og valg av lærested. Som jeg

var inne på i kapittel 2 har perspektiver som legger vekt på sosial bakgrunn i forklaring av utdanningsvalg blitt kritisert for å være deterministiske, og følgelig dårlig egnet til å forklare endring. I samme kapittel ble det argumentert for at perspektivene som er presentert i denne oppgaven kunne bidra til å forklare de antatte endringene i betydningen av sosial bakgrunn i denne oppgaven, og kanskje spesielt fordi antagelsene gikk i retning av økt sosial ulikhet i rekrutteringen til henholdsvis siviløkonomstudiet og BI over tid. Analysene i denne oppgaven har vist at den sosiale rekrutteringen både til siviløkonomstudiet og de ulike lærestedene har vært preget av stabilitet over tid. Et eventuelt problem i de teoretiske perspektivenes forklaringskraft i forhold til en generell endring der sosial bakgrunn har fått mindre betydning for utdanningsvalg, har dermed ikke vist seg å være å være relevant for utdanningsvalgene som har vært studert i denne oppgaven.

7.3. Avslutning

Denne oppgavens første problemstilling, som reiste spørsmål om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi, skriver seg inn i et tema som det har vært forsket mye på innenfor utdanningssosiologien, både nasjonalt og internasjonalt, nemlig sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering til eliteutdanninger. Ved å inkludere alle lærestedene som tilbyr siviløkonomi i analysene, samt å undersøke betydningen av sosial bakgrunn for valg av siviløkonomi over tid, har denne oppgaven bidratt med ny kunnskap om den sosiale rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge.

Undersøkelsen av oppgavens andre problemstilling har vist at det er en betydelig forskjell i det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene som tilbyr siviløkonomi i Norge. Denne forskjellen kan forstås som uttrykk for skolenes differensierte status i utdanningssystemet og på arbeidsmarkedet, og funnene i oppgaven har derfor bidratt med viktige nyanseringer av det sosiale rekrutteringsmønsteret til siviløkonomstudiet sett under ett. Analyser av den sosiale rekrutteringen til forskjellige utdanningsinstitusjoner som tilbyr samme utdanning er et relativt lite utforsket tema i norsk sammenheng, og denne oppgaven har dermed bidratt med ny og nyttig kunnskap om differensiering i det norske utdanningssystemet. Det kan også tenkes at statusforskjeller mellom ulike læresteder som tilbyr samme type utdanning gjør seg gjeldende innefor andre utdanningstyper enn siviløkonomi. Dette kan i så fall være en ulikhetsskapende dimensjon i det høyere utdanningssystemet i Norge som det trengs mer kunnskap om. Et sentralt spørsmål for videre forskning, både i forhold til siviløkonomer og andre utdanningsgrupper, er dermed å se på om,

og i tilfelle hvordan, hvilket lærested man har studert ved har betydning for ens muligheter på arbeidsmarkedet.

LITTERATURLISTE

Birkelund, Gunn Elisabeth, Paul Gooderham og Odd Nordhaug (2000): "Fremtidige næringslivsledere: Kjønn, jobbverdier og karrierepreferanser". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 4: 594-620.

Boudon, Raymond (1974): *Education, Opportunity and Social inequality*. New York – London: John Wiley & sons.

Bourdieu, Pierre & Jean Claude Passeron (1977): *Reproduction in Education, Society and Culture*. London –Beverly Hills: SAGE Publications.

Bourdieu, Pierre (1984): *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. New York, London, Routledge Taylor & Francis Group.

Bourdieu, Pierre (1985): "The Social Space and the Genesis of Groups" i *Theory and Society: Renewal and critique in Social Theory*, Vol. 14, no. 6: 723-744.

Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen – En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Bourdieu, Pierre og Loïc J. D.Waquant (1995): "Logikken i felte" i *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo, Det Norske Samlaget.

Bourdieu, Pierre (1996): *The State Nobility*. Oxford: Polity Press.

Brante, Thomas (1988): "Sociological Approaches to the Professions". *Acta Sociologica*, 31, 2: 119-142.

Cappell, Charles L. & Ronald M. Pipkin (1990): "The Inside Tracks: Status Distinctions in Allocations to Elite Law School" i Kingston, Paul W. & Lewis, Lionel S. (red): *The High Status Track. Studies of Elite Schools and Stratification*. Albany: State University of New York Press.

Danielsen, Arild (1998): "Kulturell kapital i Norge". *Sosiologisk Tidsskrift*, 1-2: 75-106.

Dryler, Helen (1998): *Educational Choice in Sweden: Studies on the Importance of Gender and Social Contexts*. Edsbruk, Akademitryck AB.

Edvardsen, Rolf (1991): *Valg av utdanning og yrke: betydningen av kjønn, sosial og geografisk bakgrunn ved studie og yrkesvalg*. Rapport NAVFs utredningsinstitutt 12/91. Oslo: NAVFs utredningsinstitutt.

Erikson, Robert & Jan O. Jonsson (1996): "Explaining Class Inequality in Education: The Swedish Test Case" i Erikson, Robert & Jan O. Jonsson (red.): *Can Education be Equalized? The Swedish Case in Comparative Perspective*. Stockholm: Westview Press.

Etzioni, Amitai (1969): *The Semi-professions and their organization: teachers, nurses, social workers*. New York: The Free Press.

Frank, Robert H. (1985): *Choosing the Right Pond: Human Behavior and the Quest for Status*. New York: Oxford University Press.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Goldthorpe, John (2000): *On Sociology: Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Goldthorpe, John & Richard Breen (2000): "Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory" i Goldthorpe, J. (2000): *On Sociology: Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Goldthorpe, John H. (2002): "Occupational Sociology, Yes: Class Analysis, No: Comment on Grusky and Weeden's Research Agenda". *Acta Sociologica*, vol. 45: 211-216.

Grindal, Alv-Magnus, T. Fjell, K.T. Giæver, E. Johannesen og N. Tanderø (red.) (1989): *Norske Siviløkonomer gjennom 50 år. Norske Siviløkonomers Forening 1939-1989*.

Grusky, David B. & Kim A. Weeden (2001): "Decomposition Without Death: A Research Agenda for a New Class Analysis". *Acta Sociologica*, vol. 44: 203-218.

Gulbrandsen, Trygve, F. Engelstad, T.B. Klausen, H. Skjeie, M. Teigen og Ø. Østerud (2002): *Norske Makteliter*, Makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Hansen, Marianne Nordli (1986): "Sosiale utdanningsforskjeller: hvordan er de blitt forklart? Hvordan bør de forklares?". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 27: 3-28.

Hansen, Marianne Nordli (1993): "Kjønnssegregering i høyere utdanning. Betydningen av foreldrenes fagutdanning og sosial bakgrunn for studenters valg av fag". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 34: 3-29.

Hansen, Marianne Nordli (1995): *Class and Inequality in Norway. The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post-War Generation*. Institutt for samfunnsforskning, Rapport nr. 15 / 1995. Oslo.

Hansen, Marianne Nordli (1997): "Social and Economic Inequality in the Educational Career: Do the Effects of Social Background Characteristics Decline?". *European Sociological Review*, Vol. 13, no. 2: 305-321.

Hansen, Marianne Nordli (1999): "Utdanningspolitikk og ulikhet". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 40: 172-230.

Hansen, Marianne Nordli (2000): "Sosial bakgrunn og karakterer blant juridiske kandidater". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 41 (2) 151-186.

Hansen, Marianne Nordli (2005): "Den sosiale rekrutteringen til medisinstudiet". *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, nr. 16, 2005; 125: 2213-2215.

Hansen, Marianne Nordli (2006): "The Impact of Economic Resources on Educational Attainment. Changes Over Time", *Memorandum*, No 2: 2006, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Hansen, Marianne Nordli og Fredrik Engelstad (2003): "Samfunnsklasser og klasseteorier" i Frønes, Ivar og Lise Kjølørød (red.): *Det Norske Samfunn*, 4. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Hansen, Marianne Nordli og Arne Mastekaasa (2003): "Utdanning, ulikhet og forandring", kap. 3 i Frønes, Ivar og Lise Kjølsvold (red.): *Det Norske Samfunn*, 4. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Hearn, James C. (1990): "Pathways to Attendance at the Elite Colleges" i Kingston, Paul W. & Lewis, Lionel S. (red): *The High Status Track. Studies of Elite Schools and Stratification*. Albany: State University of New York Press.

Helland, Håvard (2004): *Sosial ulikhet blant sosial- og siviløkonomer*. Rapport 1:2004. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Helland, Håvard (2006): "Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?". *Sosiologisk Tidsskrift*, 2006, nr. 01: 34-63.

Hægeland, Torbjørn, Lars J. Kirkebøen, Oddbjørn Raaum, Kjell G. Salvanes (2005): "Familiebakgrunn, skoleressurser og avgangskarakterer i norsk grunnskole" i *Utdanning 2005 – deltakelse og kompetanse*. Oslo, Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Jensen, Olav Harald og Kinserdal, Arne (1989): "Vi skapte siviløkonomene" i Grindal, Alv-Magnus, T. Fjell, K.T. Giæver, E. Johannesen og N. Tanderø (red.) (1989): *Norske Siviløkonomer gjennom 50 år. Norske Siviløkonomers Forening 1939-1989*.

Karlsen, Unn Doris (2001): "Some Things Never Change: Youth and Occupational Preferences". *Acta Sociologica*, Vol. 44: 243-255.

Kingston, Paul W. & Lewis, Lionel S. (1990): "Introduction: Studying Elite Schools in America" i Kingston, Paul W. & Lewis, Lionel S. (red): *The High Status Track. Studies of Elite Schools and Stratification*. Albany: State University of New York Press.

Knutsen, Lotte Grepp (2001): *I de beste familier? En studie av rekrutteringen til jus- og medisinstudiet for fødselskullene 1960-71*. Hovedoppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Kolvereid, Lars (1989): "Siviløkonomer i distriktene" i Grindal, Alv-Magnus, T. Fjell, K.T. Giæver, E. Johannesen og N. Tanderø (red.) (1989): *Norske Siviløkonomer gjennom 50 år. Norske Siviløkonomers Forening 1939-1989*.

Lidtun, Vidar (1996): *Ledelsesteori som profesjonsstrategi? Norske siviløkonomer etter krigen*. LOS-senter, notat 9606.

Lidtun, Vidar (1997): "Fremveksten av en lederprofesjon: norske siviløkonomer etter krigen" i Byrkjeflot, Haldor (red.) (1997): *Fra Styring til Ledelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Lindbekk, Tore (1998). "The Educational Backlash Hypothesis: The Norwegian Experience 1960-1992". *Acta Sociologica*, Vol. 41, no. 2: 151-162.

Mastekaasa, Arne (2004): "Social Origins and Recruitment to Norwegian Business and Public Sector Elites". *European Sociological Review*, Vol. 20, no. 3.: 221-235.

Mastekaasa, Arne (2006): "Educational Transitions at the Graduate Level: Social Origins and Enrolment in Ph.D. programmes in Norway". Kommer på trykk i *Acta Sociologica*.

NIFU (1998): *Kandidatundersøkelsen 1997*. NIFU skriftserie nr. 12/98.

Opheim, Vibeke (1999): *Rekruttering til sivilingeniørstudiet: Endring eller stabilitet? En analyse av fødselskullene 1960-1971 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og bosted*. Hovedoppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Persell, Caroline Hodges & Peter W. Cookson, Jr. (1990): "Chartering and Bartering: Elite Education and Social Reproduction" i Kingston, Paul W. & Lewis, Lionel S. (red): *The High Status Track. Studies of Elite Schools and Stratification*. Albany: State University of New York Press.

Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og Mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen, Fagbokforlaget.

Rotevatn, Jarle (1997): *Til tjeneste for utdannings-Norge. Statens Lånekasse for utdanning 1947-1997*. Lånekassen, Oslo.

Shavit, Yossi & Blossfeld, Hans-Peter (red.) (1993): *Persistent inequality: changing educational attainment in thirteen countries*. (Social inequality series.) Boulder, Colo.: Westview Press.

Skjersli, Synnøve (1997): *Søkning, tilbud og opptak til høyere utdanning i tidsrommet 1993-1997*. NIFU skriftserie 30/97. Oslo, NIFU skriftserie.

Skog, Ole Jørgen (2004): *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

SSB (2001): *Norsk standard for utdanningsgruppering. Revidert 2000*. Oslo – Kongsvinger, Statistisk Sentralbyrå.

Stortingsmelding 27, (2000-2001): *Gjør din plikt – krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*. Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet, 9. mars 2001, Oslo.

Støren, Liv Anne og Clara Åse Arnesen (2003): "Et kjønnsdelt utdanningssystem" i *Utdanning 2003 – ressurser, rekruttering og resultater*, 135-160, SSB.

Teigen, Katrine (1998): *Kjønnssegregering i universitetssektoren 1965-1995*. Oslo, NIFU skriftserie nr 10/98.

Thrane, Christer (2005): "Utdanningens sosiale reproduksjon – et fokus på mekanismer." *Sosiologisk tidsskrift*, 13, 1: 45-70.

Tufte, Per Arne (2000): *En intuitiv innføring til logistisk regresjon*. Prosjektnotat nr. 8 – 2000, SIFO.

Useem, Michael & Jerome Karabel (1990): "Pathways to Top Corporate Management" i Kingston, Paul W. & Linel S. Lewis (eds.) *The High Status Track. Studies of Elite Schools and Stratification*. New York, State University of New York Press.

Van de Werfhorst, Herman G. & Robert Andersen (2005): "Social Background, Credential Inflation and Educational Strategies." *Acta Sociologica*, Vol. 48, No. 4: 321-341.

Vikan, Stein Terje (2001): "Likestilling i ujamnt tempo". *Samfunnsspeilet*, nr.4: 13-26.

Weber, Max (2000): *Makt og Byråkrati – Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. 3. utgave, Oslo. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Wiers-Jenssen, Jannecke (2003): *Over bekken etter vann? Hvorfor studere i utlandet når det finnes lignende tilbud i Norge*. NIFU skriftserie nr. 26/2003.

Ziehe, Thomas (1989): *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning og modernitet*. Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag.

Aamodt, Per Olaf (1982): *Utdanning og sosial bakgrunn*. Oslo, Statistisk Sentralbyrå, Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.

Andre kilder:

Aftenposten 2005: <http://www.aftenposten.no/nyheter/okonomi/article1173532.ece> (07.12.05).

BI (2006a): http://www.bi.no/templates/studium_new_15962.aspx (21.08.06)

BI (2006b): http://www.bi.no/templates/artikkel_30623.aspx (15.08.06).

Dagens Næringsliv (2006): <http://www.dn.no/karriere/article749213.ece> (27.02.06).

iMarkedet (2006): <http://www.imarkedet.no/php/art.php?id=297503> (27.03.06).

Nettavisen (2005): <http://pub.tv2.no/nettavisen/okonomi/article508547.ece> (07.12.05).

NHH (2006a): <http://www.nhh.no/studier/fulltid/jobb.htm> (21.08.06).

Samordna opptak (2006a):
http://www.samordnaopptak.no/studier/hjelp_kravkode?kompregekode=MAT2XY
(26.08.06).

Samordna opptak (2006b): <http://www.samordnaopptak.no/statistikk/poenggrenser.html>
(21.08.06)

Siviløkonomene (2006):
http://www.sivilokonomene.no/default.asp?MARK_SEARCH=YES&SEARCH_ID=s1&V_I_TEM_ID=1757 (02.03.06).

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven: 38 386.

VEDLEGG

Vedlegg A: Krysstabeller for sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av siviløkonomi

Tabell 1.A: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes utdanningsnivå, andeler oppgitt i prosent

	Hele perioden		1974-1986		1987-1993		1994-2003	
	Prosent	N	Prosent	N	Prosent	N	Prosent	N
Grunnskoleutdanning eller mindre	8,35	5 116	7,79	1 823	9,14	1 455	8,27	1 838
Videregående, grunnutdanning (1 - 2 år)	9,81	23 723	7,48	5 588	10,12	6 690	10,77	11 445
Videregående, avsluttende utdanning (3 år)	10,91	14 318	8,53	2 862	11,93	3 730	11,30	7 726
Påbygning videregående utdanning (4 år)	12,51	3 285	10,57	454	13,51	807	12,55	2 024
Universitet og høyskoleutdanning, lavere nivå (4 - 7 år)	10,90	32 476	8,44	4 493	11,53	8 124	11,19	19 859
Universitet og høyskoleutdanning, høyere nivå (8 - 9 år)	7,43	25 759	5,22	4 233	9,02	6 897	7,32	14 629
Forskerutdanning (10 år+)	6,50	2 308	3,14	191	7,54	597	6,51	1 520
Mangler informasjon	6,26	1 918	3,05	295	7,28	536	6,62	1 987
Total (N)	9,6	108 903	7,3	19 939	10,4	28 836	9,9	60 128

Kjikkvadrat:

Hele perioden = 323,95, $p < 0,001$

1974 - 1986 = 62,253, $p < 0,001$

1987 - 1993 = 56,81, $p < 0,001$

1994 - 2003 = 226,198, $p < 0,001$

Tabell 2.A: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes inntekt, andeler oppgitt i prosent

	Hele perioden		1974-1986		1987-1993		1994-2003	
	Prosent	Total (N)	Prosent	Total (N)	Prosent	Total (N)	Prosent	Total (N)
0 til 100 000	7,81	2343	9,17	458	7,75	697	7,32	1188
100100 til 200 000	8,20	9997	7,62	2073	8,31	2745	8,38	5179
200 100 til 300 000	9,25	33679	8,89	4794	9,74	9253	9,10	19632
300 100 til 400 000	10,07	29529	8,63	4089	11,30	8203	9,83	17237
400 100 til 500 000	10,86	14951	10,25	2342	10,44	4406	11,26	8203
500 100 til 600 000	12,47	6728	16,41	329	13,06	2021	11,90	4378
600 100 til 700 000	13,44	2567	17,33	75	14,84	647	12,79	1845
700 100 til 800 000	15,34	978	0	16	16,82	214	15,24	748
800 100 til høyeste	16,75	1057	18,75	16	11,97	142	17,46	899
Total	10,04	101829	9,08	14192	10,53	28328	10,04	59309

Kjikkvadrat:

Hele perioden = 244,779, $p < 0,001$

1974-1986 = 41,44, $p < 0,001$

1987-1993 = 67,331, $p < 0,001$

1994-2003 = 168,525, $p < 0,001$

Tabell 3.A: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt siviløkonomi etter foreldrenes fagfelt, andeler oppgitt i prosent

	Hele perioden		1974-1986		1987-1993		1994-2003	
	Prosent	Total (N)	Prosent	Total (N)	Prosent	Total (N)	Prosent	Total (N)
Humanistiske, estetiske og allmenne fag	8,2	18434	5,8	2186	9,5	4608	8,1	11640
Samfunnsfag, juridiske fag og lærer- og pedagogikkutdanning	9	20781	6,9	2243	10,3	4979	8,9	13559
Økonomiske og administrative fag	17,7	4643	11,8	873	17,5	1047	19,7	2723
Naturvitenskap og lignenede	8,5	16781	5,5	2530	9,4	4486	8,9	9765
Siviløkonomi	25,2	1562	27,6	199	26,9	387	24	976
Eliteutdanning	7,1	16734	4,9	2818	8,8	4684	6,9	9232
		106904		19642		28286		58976

Vedlegg B: Krysstabeller for sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av lærested

Tabell 1.B: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt de ulike lærestedene etter foreldrenes utdanningsnivå, andeler oppgitt i prosent

	1987-2003				1987-1993				1994-2003			
	NHH	BI	Andre	Total (N)	NHH	BI	Andre	Total	NHH	BI	Andre	Total
Grunnskoleutdanning eller mindre	35,09	29,82	35,09	285	35,34	39,85	24,81	133	34,87	21,05	44,08	152
Videregående, grunnutdanning (1 - 2 år)	36,65	30,84	32,51	1910	40,47	37,08	22,45	677	34,55	27,41	38,04	1233
Videregående, avsluttende utdanning (3 år)	38,62	39,07	22,31	1318	42,02	46,74	11,24	445	36,88	35,17	27,95	873
Påbygning videregående utdanning (4 år)	40,50	37,19	22,31	363	46,79	41,28	11,93	109	37,80	35,43	26,77	254
Universitet og høyskoleutdanning, lavere nivå (4 - 7 år)	44,84	37,18	17,97	3160	53,79	36,61	9,61	937	41,07	37,43	21,50	2223
Universitet og høyskoleutdanning, høyere nivå (8 - 9 år)	50,50	39,46	10,04	1693	55,47	37,62	6,91	622	47,62	40,52	11,86	1071
Forskerutdanning (10 år+)	52,08	39,58	8,33	144	57,78	37,78	4,44	45	49,49	40,40	10,10	99
Total				8873				2968				5905

Kjikkvadrat:

1974-2003: 356,453, $p < 0,001$

1987-1993: 130,726, $p < 0,001$

1994-2003: 278,078, $p < 0,001$

Tabell 2.B: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt de ulike lærestedene etter foreldrenes inntekt, andeler oppgitt i prosent.

	1987-2003				1987-1993				1994-2003			
	NHH	BI	Andre	Total	NHH	BI	Andre	Total	NHH	BI	Andre	Total
0 til 100 000	40,43	28,37	31,21	141	51,85	29,63	18,52	54	33,33	27,59	39,08	87
100100 til 200 000	38,67	30,66	30,66	662	47,37	33,33	19,30	228	34,10	29,26	36,64	434
200 100 til 300 000	41,11	28,20	30,69	2688	46,84	34,18	19,98	901	38,72	25,18	36,09	1787
300 100 til 400 000	46,19	36,61	18,19	2622	49,41	39,91	10,68	927	42,89	34,81	22,30	1695
400 100 til 500 000	42,20	46,23	12,57	1384	48,91	46,00	6,09	460	38,85	46,35	15,80	924
500 100 til 600 000	46,73	46,10	9,17	785	52,65	44,32	3,03	264	42,23	46,49	12,28	521
600 100 til 700 000	47,59	44,58	7,83	332	51,04	41,67	7,29	96	46,19	46,76	8,05	236
700 100 til 800 000	42,67	47,33	10,00	150	66,67	27,78	5,56	36	35,09	53,51	11,40	114
800 100 til høyeste	41,95	51,72	6,32	174	35,29	64,71	0	17	42,68	50,32	7,01	157
Total				8938				2983				5955

Kjikkvadrat

1987-2003: 462,278, $p < 0,001$

1987-1993: 115,993, $p < 0,001$

1994-2003: 388,395, $p < 0,001$

Tabell 3.B: Krysstabellanalyse: andelen som har valgt de ulike lærestedene etter foreldrenes fagfelt, andeler oppgitt i prosent.

	1987-2003				1987-1993				1994-2003			
	NHH	BI	Andre	Total	NHH	BI	Andre	Total	NHH	BI	Andre	Total
Humanistiske, estetiske og allmenne fag	48,73	35,9	15,4	1377	58,9	33,6	7,53	438	43,98	37	19,06	939
Samfunnsfag, juridiske fag og lærer- og pedagogikkutdanning	51,36	31,5	17,18	1723	59,14	30,5	10,31	514	48,06	31,8	20,1	1209
Økonomiske og administrative fag	42,36	45,1	12,5	720	42,62	51,9	5,46	183	39,11	46	14,9	537
Naturvitenskap, primærnæringsfag og samferdsel	42,58	40,7	16,69	1294	47,04	41,6	11,35	423	40,41	40,3	19,29	871
Siviløkonomi	57,99	35,3	6,8	338	61,54	37,5	0,96	104	56,41	34,2	9,4	234
Eliteutdanning	48,76	42,8	8,46	1052	52,66	41,3	6,04	414	46,24	43,7	10,03	638
Total				8867				2965				5902